

Indhold

Indledning	4
Metode og afgrænsning	6
Stedet	7
Historisk rids	7
Sted og rum	9
At høre hjemme et sted	10
Stedligt Udgangspunkt	11
Når litteraturen finder sted i provinsen	12
Et sted i provinsen	12
At høre hjemme	15
Hjemstavnlitteraturen og provinsen	16
De provinsielle egenskaber	18
Realisme	19
Hverdagsrealisme	20
Fabulerende realisme	22
Perspektiv på provinsen	23
Litteratur på nordjysk	25
Fra hytterne til parcelhusene	25
Den Jyske Bevægelse	26
En ny generation	28
Lysets land	28
Nordjysk mentalitet	30
Fortællinger fra en udkant	33
Aakjær og udsyn	35

Analyse.....	37
Knud Sørensen: ”Manden på gården” (1993)	38
Familien Møller på Gården	39
Bakkegården – fra frilandsmuseum til moderne griseavler	39
Slægt skal følge slægters gang	40
Sildig Opvågnen.....	42
Fællesskab på godt og ondt	43
Den indre Bonde	45
Jens Smærup Sørensen: ”Fiseprut” (1999).....	47
Mandfolkearbejde og drengedrømme	48
Endeløse knoldede marker og fjorden i det fjerne	49
Ole sad på en knold og sang.....	50
I skoven skulle være gilde.....	52
Dragen i roemarken.....	52
De forsvundne roemarken.....	54
Hans-Otto Jørgensen: ”Ståpik” (2000).....	56
Mænd, mishandling og myrer	57
Ved vejens ende	59
Trummerum og tomme pladser	61
Hjemstavn og opløsning.....	62
Virkelighedens groteske realiteter.....	62
Hanne Højgaard Viemose: ”Haldbjerg – en hjemstavnsnovelle” (2012).....	64
En udpræget soveby	64
En fraflytters bekendelser	65
Motorvej, marker og morderens hus	66

Wikipedia og virkelighed.....	68
Barndommens land.....	69
Hjemlængsel.....	70
Sammendrag og perspektivering.....	72
Nordlige noveller og tunge temaer.....	72
Råzoner og randområder.....	72
Indre og ydre landskaber.....	73
Liv, længsler og landbokultur.....	74
Rødder, rodløshed og fødder.....	76
Provinsen – mellem det globale og lokale.....	78
Regionen nord for det meste.....	80
Konklusion.....	83
Epilog.....	85
Abstract.....	86
Litteraturliste.....	87
Bilag.....	92

Indledning

I en hel epoke er sted blevet betragtet som den forarmede grankusine til tid og rum, disse to kolossale kosmiske partnere, der rager op i moderniteten. [...] Trods forførelsen i det uendelige rum (og tiltrækningen ved den fragmenterede tid) er stedet ved at komme fri af dets gravlæggelse i den moderne vestlige kulturelle og filosofiske underverden. Endnu ikke helt undsluppet jorden kan det dog ses eller skimtes, på denne eller hin lokalitet, her og der, nu og da, hvor som helst, et eller andet sted.

(Casey hos Mai 2012: 57)

I det ovenstående citat giver en af mastodonterne inden for den litterære stedsforskning Edward S. Casey udtryk for, hvordan stedet som felt er på vej til at træde ind i rampelyset på den litterære scene. Siden 1997 som citatet stammer fra, er der skrevet meget om stedets betydning i litteraturen, men hvad er det ved nutiden, som gør det interessant at beskæftige sig med stedet i både nye og ældre værker? Gør stedet noget ved litteraturen eller er det omvendt? Således kunne man spørge, og incitamentet til dette speciale udspringer herfra.

Men hvad er det så for et litterært sted der skal indkredses? Helt konkret tages der udgangspunkt i et ganske særligt fysisk sted: Nordjylland. Men foregår der overhovedet noget i det mørke Jylland, der er værd at skrive om? Udkanten kan næsten ikke blive fjernere og mere perifer, så hvilken berettigelse kan det have at tage udgangspunkt nordjysk litteratur? Da Jussi Adler Olsen i 2011 modtog De gyldne Laurbær, var det ikke alene fjerde gang i træk, at boghandlernes hæder tilfaldt Nordjylland, det var også syvende gang indenfor 10 år, at prisen gik til et nordjysk forfatterskab (Riis 2011: 11). Der er ”party i provinsen”, som der bliver sunget, men hvori består festen? Hvad er det i den nordjyske litteratur der skaber denne popularitet, og indeholder nordjysk litteratur noget særligt? Dette har jeg sat mig for at undersøge i specialet, hvor jeg vil forsøge at male et litterært portræt af det Nordjylland der opridses i nyere dansk litteratur.

Til dette formål analyseres fire noveller af ligeså mange forfattere. Den nordjyske litteratur er omfangsrig og forfatterne og genrerne mange, og det at der er så mange nordjyske forfattere, som skriver om livet på egnen, gør det svært at udvælge tekster. Derved har jeg måtte træffe nogle svære fravalg, men er af den opfattelse, at de forfattere jeg har udvalgt med deres store forskellighed, giver et bredt indblik i litteraturen fra nord. Fordelen ved at fokusere på noveller frem for f.eks. romaner er desuden, at det giver mulighed for at

inddrage flere forfattere, og dermed også at belyse flere forskellige indgangsvinkler, således at der dannes et bedre grundlag for at drage konklusioner. Intentionen er derved ikke at fokusere på hele novellesamlinger, men derimod på de nedenfor stående enkelte noveller:

Knud Sørensen: "Manden på gården" fra *Rundt omkring* 1993

Jens Smærup Sørensen: "Fiseprut" fra *Af ord* 1999

Hans Otto Jørgensen: "Ståpik" fra *Mænd* 2000

Hanne Højgaard Viemose: "Haldbjerg – en hjemstavnsnovelle" fra *Hjemveje – 12 nordjyske forfattere fortæller* 2012

Tekstudvalget, der er vedlagt som bilag, afspejler stor brede på flere måder. Der er f.eks. tale om både grønne forfatterspirer og gamle rodfæstede forfatterskaber. Alle har de dog det til fælles, at de har vundet anerkendelse med deres udgivelser i den litterære verden. I et forsøg på at opnå et repræsentativt tekstudvalg er der desuden valgt forfattere af begge køn og i forskellige aldersgrupper. Der er ligeledes tale om én forfatter der har levet hele sit liv i regionen, én som permanent er flyttet fra den, men også to der er vendt tilbage igen efter et ophold andet steds. Dermed bliver udsigelsespunktet forskelligt og kombineret med de øvrige karakteristika, og endelig det faktum at teksterne tager udgangspunkt i fire forskellige typer steder, skulle der være tale om et bredt begrundet tekstudvalg.

Ved nyere litteratur, tales der i denne sammenhæng, om litteratur fra de sidste tre årtier. Herved forstås at novellerne er udgivet inden for denne årrække, men ikke at de nødvendigvis handlingsmæssigt kun udspiller sig i disse årtier. Ved at sprede teksterne ud over denne tidlige periode skabes der ligeledes mulighed for at belyse, hvorvidt der over tid sker en udvikling i, hvordan regionen beskrives i litteraturen.

Indeværende speciale har altså til formål at undersøge, hvordan litteraturen fremstiller Nordjylland som provins, men også de mennesker som lever der sættes nødvendigvis under lup. I denne sammenhæng kan de to nemlig ikke skilles ad da man indledningstvist må stille sig selv spørgsmålet: skaber menneskene stedet eller skaber stedet menneskene? Det er imidlertid ikke kun de fiktive personer som undersøges, idet der ligeledes vil sættes fokus på menneskene bag teksterne: forfatterne. Det kan nemlig være interessant at stille spørgsmålet om de nordjyske forfattere får noget særligt i tilgift gennem deres stedlige forankring, eller om det bare er et tilfælde, at en så omfattende gruppe af dygtige skribenter

stammer fra et så relativt menneskefattigt område af landet? Der er måske noget i vandet – eller landet, der skaber skrivetragt? For at kunne besvare alle disse spørgsmål er det dog nødvendigt med en struktureret tilgang, der redegøres for i det følgende metodeafsnit.

Metode og afgrænsning

I dette speciale har jeg, som det fremgår af det ovenforstående, som litteraturteoretisk tilgang valgt at sætte fokus på stedet. For at muliggøre dette er det dog nødvendigt med en række teoretiske værktøjer.

Specialets teoretiske grundlag består således af tre kapitler, hvor det første udgøres af en redegørelse for stedbegrebet og dets historik, med en efterfølgende redegørelse for forholdet mellem begreberne sted og rum, inden der afsluttes med nogle overvejelser omkring det at høre hjemme et sted. I andet kapitel præsenteres, hvad der kan karakteriseres som specialets primære teorikapitel, der omhandler provinsen og de særlige begreber og former for realisme, som knytter sig til den. Her sættes også ord på begrebet hjemsted, og hjemstavnlitteraturen som en særlig genre beskrives. Som en form for optakt til analysen afrundes teorien med det tredje kapitel som indeholder en litteraturhistorisk redegørelse for den nordjyske litteratur. Der sættes også et mere nutidigt perspektiv på regionen med den efterfølgende udredning af den nordjyske mentalitet, sprogbrug og natur, inden kapitlet afsluttes med en præsentation af det omdiskuterede begreb udkantsdanmark.

Med det teoretiske grundlag på plads følger analysen. Novellerne analyseres adskilt og indledes med en kort præsentation af den pågældende forfatter og samlingen hvor novellen stammer fra. Herefter følger et resume hvor komposition og fortælleforhold belyses, hvorefter der sættes fokus på stedet. Den videre struktur i analyserne er mere individuelt betonedede, og således bestemt af hvilke områder i novellerne det virker interessante. Alle analyserne afsluttes dog af en tematisk redegørelse. Denne mere specifikke tilgang har jeg valgt da den muliggør større fordybelse, og tillader en mere dybdegående og fokuseret analyse. Analysekapitlet afrundes af et samlende afsnit, der har til formål at sammenholde de forskellige teksters temaer med mere.

Endelig afrundes specialet med et perspektiverende kapitel, hvor der ligeledes samles op på analyserne. I afsnittene sættes der bl.a. fokus på provinsen og det lokale i det globale, de nordjyske karakteristika og endelig sættes novellerne ind i et litteratur- og kulturhistorisk udviklingsperspektiv. Herefter er der kun tilbage at drage konklusionen.

Stedet

En stedlig tilgang til litteraturen [...]er] endnu ikke fuldt udfoldet, og således er det først inden for de seneste år, at begrebet for alvor er blevet tildelt en litterær opmærksomhed. [...] Naturligvis har man længe haft blik for, at det litterære værks rum, miljø eller omgivelser er af stor betydning, men det er først for nylig, at litteraturens omverdensforhold er blevet konciperet ud fra en specifik stedlig synsvinkel.

(Mønster 2009: 368)

Således skriver Louise Mønster i sin artikel ”At finde sted – en introduktion til stedbegrebet og dets litterære potentiale” (2009). At beskæftige sig med litteraturens steder er ifølge Mønster en relativt ny vinkel at lægge, men det er samtidig et perspektiv, som inden for de seneste år, er blevet populært at beskæftige sig med. Populariteten afspejles af en række videnskabelige udgivelser om emnet f.eks. Dan Ringgaards *Stedssans* (2011) eller Anne-Marie Mais litteraturhistorie *Hvor litteraturen finder sted*, hvor det sidste bind udkom i 2011. Derfor er det interessant at se lidt nærmere på stedsbegrebet, dets litterære potentiale og begrebets baggrund. Kapitlet indledes således med en kort historisk redegørelse for betegnelsen sted, hvor efter der redegøres for stedbegrebet og dets anvendelse. I denne sammenhæng er det dig vigtigt at påpege, at stedet anses som værende en fænomenologisk kategori, eftersom stedet angår vores sanselige og praktiske erfaring. Den fænomenologiske redegørelse efterfølges en udredning af forholdet mellem sted og rum, hvilket muliggør en sammenkædning til begreber som provins og udkantsdanmark.

Historisk rids

Slår man ordet ”sted” op i den danske ordbog, får man ikke mindre en tre mulige betydninger at vælge imellem, 34 faste vendinger, og endelig 21 mulige orddannelser.¹ Sted er altså et ord, som med meget få bogstaver til rådighed, skal dække over meget. Hertil kommer, at begrebet ikke kun falder ind under ét videnskabeligt felt men er ”[...] blevet genstand for analyser fra et vidtforgrenet fagligt felt. I diskussionerne om stedets betydning indgår bl.a. filosoffer, sociologer, antropologer, humangeografer, turisme- og kulturforskere samt arkitekter” (Mønster 2009, 357). Som det fremgår af citatet er der stor interesse for begrebet, hvilket er medvirkende til at manifestere begrebets stilling i nutidig forskning.

¹ <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=sted>

Historisk se har stedsbegrebets signifikans inden for litteraturen dog som nævnt været underkendt.

Stedsbegrebet har imidlertid længe været tildelt opmærksomhed gennem en filosofi-historisk diskussion af begrebet. Edward S. Casey påpeger i *The Fate of Place* (1997), at begrebet allerede indgår i den antikke tænkning, men herefter forsvinder begrebet gradvist, og det er således i middelalderen og den tidligt moderne periode ikke længere genstand for filosofiske betragtninger (Casey 1997: 76f). Stedet opsluges af begrebet rum, og den moderne videnskab med bl.a. Galileo, Descartes og Newton fastholder fokus på det abstrakte rum, der er løsrevet fra menneskets konkrete eksistens (Mønster 2009: 359).

På trods af den store fokusering på rummet opstår der dog endnu engang interesse for stedsbegrebet som følge af, at Immanuel Kant introducerer det kropsspecifikke sted i rummet. Det er dog først i det 20. århundrede, at det konkrete sted igen kommer på dagsordenen, og her er det netop den kropsspecifikke tilgang som fænomenologerne Edmund Husserl og Maurice Merleau-Ponty tager udgangspunkt i (Ibid.: 360).

Når man beskæftiger sig med stedsbegrebet er der endnu en fænomenolog, som ikke er til at komme uden om. Martin Heideggers især sene tænkning tillægges den største signifikans, når det kommer til stedsbegrebet. Som Kim Furdal udtrykker det i introduktionen til antologien *På sporet af den tabte tid – tid sted og hjemstavn i det moderne samfund*:

Man kan være kritisk over for Martin Heidegger, hvilket bl.a. lektor i nordisk litteratur Dan Ringgaard er det i bogen *Stedssans*, eller tage afsæt i ham, som den amerikanske filosof Edward S. Casey har gjort det i sin stedsforskning, men man kommer ikke uden om ham [...]. Vi er altid allerede i stedet, hvor vores krop altid allerede etablerer et *HER* – og det i tre dimensioner. Vendingen i opfattelsen af stedet havde næppe fundet sted, hvis vi fortsat tog afsæt i mellemkrigsårenes logiske positivisme.

(Furdal 2012:7)

Den omvending som Furdal her nævner, er Heideggers omvending i forholdet mellem rum og sted, således at rummet ikke længere går forud for stedet. Han pointerer nemlig en omvending af forholdet, idet rummet kan frembringes ud fra stedet – rummet er ikke længere uendelig eller absolut, men absorberes så at sige af stedet (Mønster 2009: 360).

Som det fremgår af det ovenforstående har stedsbegrebet en historie, der rækker langt tilbage, og med tiden er der sket en vending "[...] bort fra det abstrakte, ubegrænsede og

kvantitative rumbegreb mod det konkrete, afgrænsede og kvalitative stedbegreb, der er intimt forbundet med menneskets væren” (Ibid.: 360). I forhold til specialet er netop denne forbundenhed mellem sted og menneske interessant, idet det er i mødet mellem menneske og sted, at den litteratur som speciale omhandler, er opstået.

Sted og rum

Efter denne nærmere redegørelse for stedet er det nu essentielt at få sat ord på det lidt komplicerede forhold som eksisterer mellem sted og rum. Denne kompleksitet består i, at de to gensidigt afhængige begreber ikke defineres entydigt blandt moderne forskere. Størst enighed er der dog om at skelne mellem begreberne, såvel som at lægge sig i forlængelse af Heidegger og den fænomenologiske tradition (Mønster 2009: 362). Dette er således også specialets teoretisk udgangspunkt, hvilket udfoldes med hjælp fra den anerkendte Yi-Fu Tuans begrebsdistinktion mellem rum og sted i værket *Space and Place*:

‘Space’ is more abstract than ‘place’. What begins as undifferentiated space becomes place as we get to know it better and endow it with value. [...] if we think of space as that which allows movement, then place is pause; each pause in movement makes it possible for location to be transformed into place.

(Tuan 1977: 6)

For Tuan ligger forskellen mellem rum og sted således i, at rum er mere udefinerbart end sted – Dette på trods af at rummet bliver til et sted i det sekund vi som mennesker tillægger det en form for værdi. Ligeledes defineres begreberne ud fra hinandens modsætningsforhold. Eksempelvis repræsenterer stedet det stabile og sikre, mens rummet forbindes med åbenhed og frihed. I citatet ligger også en beskrivelse af stedet som pause, mens rummet er bevægelse. I sin artikel pointerer Mønster dog at steder også må forbindes med bevægelse, da man ikke kan bevæge sig uden at starte, stoppe og holde pause undervejs (Mønster 2009: 363). Derved kan sted også siges at være hvilesteder i vores nær-verden (ibid.).

Endnu en vigtig karakteristika ved steder er, at de betragtes som relative. Det som er et meningsfuldt sted for mig – eksempelvis den mark hvor jeg i sommers var på spejderlejr – er det ikke nødvendigvis for andre. For dem er der tale om en udefinerbar mark et gudsforladt sted i Jylland – eller med andre ord et udifferentieret rum. For at noget kan blive et sted må man således stå i en meningsfuld relation til det. Denne betragtning deler Tim Cresswell i hans: *Place: A Short Introduction* (2004), hvor han konstaterer, at vi ser for-

skellige ting, når vi ser på verden som en verden af steder. Vi ser nemlig: “[...] attachments and connections between people and place. We see worlds of meaning and experience.”(Cresswell 2004: 11) Citatet lægger således op til en beskrivelse af stedet som et mere værdiladet begreb end rum. Det er således muligt at forvandle et udifferentieret rum til et sted ved at træde i forhold til det, og tilføje det et personligt præg.

Bag denne tankegang ligger opfattelsen af, at sted går forud for rum – en konklusion der bekræftes yderligere af brugen af de to ord i vores dagligdagssprog. Som jeg gjorde opmærksom på indledningen til dette kapitel er sted en term, som indgår i mange forskellige konstellationer og sammenstillinger – langt flere end rum. Cresswell noterer sig en tilsvarende integration af begreb ‘place’ i en engelsksproget sammenhæng, og denne anvendelse understøtter den selvfølgelighed og umiddelbarhed, som er knyttet til begrebet (Mønster 2009:365). Begrebet sted er inkorporeret i vores dagligliv og er i bestemt form ved at rodfæste sig som fagterm på bekostning af det mere ubestemte begreb rum (Ibid.).

At høre hjemme et sted

Vores behov for at befinde os på kendte steder kan ikke fornægtes – eksempelvis elsker vi alle at rejse ud i det ukendte, men efterfølgende er der ikke noget så dejligt, som at komme hjem igen. Uanset hvor et individ befinder sig, forsøges et rum altid gjort til et sted, og vores behov for en stedlig tilknytning er så fundamental, at den nærmer sig en drift (Ibid.: 368). Ude godt – hjemme bedst kunne man passende indskyde. Ifølge Ellen Beck Andreasens og Pernille Bach Pedersens speciale *Når Litteraturen finder sted i det provinsielle Danmark – et speciale om forstadslitteratur efter årtusindskiftet* begrænses det at være hjemme ikke til kun at indbefatte en stedlig lokalitet, men handler også om genkendelighed, følelser og mennesker (19).

Behovet for at have hjemme og høre hjemme er imidlertid blevet sat til diskussion. Modernitetens menneske er mere rodløst end nogensinde før, og begreber som hjemsted eller hjemstavn er ikke længere kun forbundet med noget positivt. At leve på ét bestemt sted kan også forbindes med stagnation og det ordinære – eksempelvis kan en tilkendegivelse af at man denne fredag aften ”bare vil være hjemme” for en teenager være ensbetydende med socialt selvmord. Der ligger altså en dobbelthed i begrebet og bl.a. derfor ses der også nærmere på begrebet hjemsted i andet kapitel.

Vores verden forandrer sig og med den de steder hvor vi lever og færdes. Derfor må man spørge om: ”Forfatterens genkomst og inddragelsen af biografisk stof og hjemstavns-

beskrivelser mon kan ses i sammenhæng med et fornyet behov for autenticitet og hjemfølelse?”(Mønster 2009: 371) Kan den litterære interesse for stedsbegrebet ses i sammenhæng med behovet for at skabe nye steder? I introduktionen til antologien *Sted moderne litteraturteori 9* giver Anne Marie Mai og Dan Ringgaard udtryk for en sådan holdning:

Interessen for og udviklingen af stedsteorien kan skyldes flere ting. Aktuelt kaster globaliseringen stedet ud i en krise. Det sker ikke så meget pga. den uniformering, som lader til at være en del af globaliseringen, og som truer med at gøre mange steder ens. Krisen hænger mere fundamentalt sammen med, at globaliseringen ændrer og omfordeler de rum vi lever i. I den proces genopfindes det lokale og det regionale på bekostning af det nationale.

(Mai/Ringgaard 2010: 7-8)

Den store interesse for stedet i litteraturen hæger således sammen med, at virkelighedens steder transformeres. Mange af nutidens mennesker kan ikke bare slå hælene sammen, sige ”There is no place like home” og så finde hjem til deres rødder igen, for selvom den fysiske lokalitet måske stadig eksisterer, har de mennesker, som gjorde den til et sted og ikke bare et tomt rum forladt den. I litteraturen kan disse steder dog genskabes, således at behovet for hjemfølelse og autenticitet kan tilfredsstilles.

Stedligt Udgangspunkt

Som det er blevet tydeligt ud fra det ovenstående tager specialet udgangspunkt i et fænomenologisk afsæt for stedsbegrebet, hvilket betyder at stedet anses for at være en subjektiv og dynamisk størrelse. Stedet er ikke bare et tomt rum men derimod:

[...] den form for rummelighed eller spacialitet, som menneskets liv udfoldes i. Det er konkret, sanseligt, forbundet med betydning og således grundlæggende eksistentielt ladet. Menneskets liv foregår på steder, og netop når vi investerer liv og mening i en given lokalitet, kan der opstå et sted.

(Mønster 2009: 361)

Stedet er således med Tuans ord de bestemte og betydningsfulde pauser i det udefinerede rum. I de følgende kapitler går jagten ind på netop disse indholdsmættede områder. Således skal der nu sættes fokus på det specifikke sted provinsen, og det stedlige udgangspunkt, som det sætter for litteraturen.

Når litteraturen finder sted i provinsen

Overalt støder man i øjeblikket på den. Provisen. Det provinsielle sted er blevet en *mise en scene* for en nutidig bølge af episk litteratur. Men hvordan karakterisere man provinsen og er betegnelsen negativ eller positiv? I provinstemanummeret af tidsskriftet *Kulturo* beskrives provinsen i forordet meget rammende som: ”et ideal og et skræmmebillede på én og samme gang, et mærkeligt prisme hvor længsel, væmmelse og nostalgi brydes.” (nr. 23 2006) I det følgende kastes der lys ind i dette prisme så de provinsielle muligheder, der har været benyttet af skribenter gennem århundreder, bliver synlige.

Et sted i provinsen

Begrebet provins beskriver både land og by: provinsbyer, forstæder, landsbyer, gårde, marker. Begrebet skal altså dække over en del, ja ifølge den danske ordbog endog alt hvad der falder uden for hovedstadsområdet. Men hvis alt hvad der ligger uden for hovedstaden er provins, hvor placere man så betegnelser som landsdel, region og udkant? I dette speciale bliver provins betragtet, som en samlende eller overordnede betegnelse. Fra provins foretages der en stadig indsnævrende bevægelse ned til landsdel, region og endelig udkant, som den i denne sammenhæng, er den mest begrænsede fysiske lokalitet. Med denne rangordning på plads kan der læses videre i opslagsteksten, hvor provinsen nu tillægges en mere værdiladet betydning, som et: ”geografisk område som man synes savner betydning, og er tilbagestående i bestemte henseender.”² En mere nedsættende værdiladet betydning er således også tillagt begrebet.

Den geografiske betegnelse er oprindeligt et romersk begreb som betegnede alle de perifere områder romerne besad uden for Italien³ og som dermed var underlagt det centrale styre. I dansk sammenhæng var det centrale udgangspunkt metropolen København som det øvrige land således blev målt ud fra. København var (og er) et økonomisk kernepunkt, der drog periferiens indbyggere til sig, og samtidig satte dagsordenen ved at lade sin indflydelse brede sig som ringe i vandet ud over det resterende land. En ofte anvendt begrebsdannelse til at belyse bevægelser inden for det provinsielle rum er således også begrebsparret *Center* og *Periferi*. I specialet *Det provinsielle rum i nyere dansk litteratur* af Louise Christensen (2009) beskrives den perifere provins som: ”hierarkisk underlagt centrets luner.

² [Ordnnet.dk/ddo/ordbog?query=provinsogtab=for](http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=provinsogtab=for)

³ [Denstoredanske.dk/-pr/provins?highlight=provins](http://denstoredanske.dk/-pr/provins?highlight=provins)

Sker der noget nyt i centret, optræder det forskudt ude i provinsen, og derfor er provinsen og centret aldrig synkrone. Denne ”Verspätung” bevirker, at idet provinsens indbyggere kender til det, der sker ude i den øvrige verden, virker deres egen tid og rum statisk, frosset og stilleben-agtigt” (21).

Provinsens status som underlegen og sekundær fremgår også flere steder hos den tidligere nævnte Yi-Fu Tuan som i *Topophilia. A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values* konkludere:

City denotes civility. The word ”civilization”, first coined in the middle of the eighteenth century, meant at first simply the civility and urbanity that one could expect to find in the company of town dwellers. To be *sub*-urban was not quite to be the uncouth countryman but it did mean, literally, to be less than urban, less urbane, not quite civil, not fully civilized.

(Tuan 1974: 226)

Som det fremgår anses beboerne i landsbyer eller forstæder altså som knap så civiliserede, og dermed knap så interesserede i eksempelvis videnskab, kunst og politik som de, der vælger livet i byerne.

Billedet af provinsen som et stillestående og uciviliseret sted er dog en smule ensidigt, og i nutiden er det ifølge den norske Oddbjørn Johannessen ingen selvsagt følge af det at bo i den såkaldte periferi, at man må føle sig isoleret fra den store verden:

For amerikanerne er Norden en udkant i verden, for det centrale Europa en provins. Dette faktum behøver ikke nødvendigvis at skabe komplekser. Det kan tværtimod betragtes som en kvalitet, i det mindste som en nyttig erfaring. Det kan i hvert fald minde os om, at vi også i Norden har vore udkanter, som vi bør opvurdere.

(Johannessen 1998: 124)

Dette kapitel blev slået an med en konstatering af at næsten alt kan beskrives som provins. Således er det nødvendigt at anskue provinsbegrebet i et globalt perspektiv. Som det fremgår af det ovenstående citat er der som følge af globaliseringen opstået en bevidst om at cirklerne mellem hovedstad og provins er uendelige – der findes altid en endnu større by og et endnu større center. Dette afføder dog ikke nødvendigvis en følelse af ubetydelighed og mindreværd når man skriver fra provinsens yderste provins. Supermodernitetens men-

nesker integrerer både med deres nære omverden og den globale verden. Således fastslår Mønster i sin artikel at det lokale og globale ikke behøver at stå i modsætning til hinanden og uddyber at globaliseringen på én gang synes at: ”indebære en fare for det lokale og stedsspecifikke og en mulighed for dannelsen af nye steder og relationsformer.” (2009: 368) Der er altså noget uden for kongens by og det ligner ikke nødvendigvis de udbredte forestillinger om provins, som eksisterer i byerne.

Provinsen kan dog ikke sige sig fri for også at indeholde mere negative elementer. Således kan betegnelsen ”provinsforfatter” dække over en som skriver lokalpatriotiske og fremmedfjendsk prosa. Denne tendens beskrives af Jørn Eslev Andersen i artiklen ”Kanter, heder og asfalt – jagten på de litterære provinser” på følgende måde:

Den afart af provinsialisme, der er overalt i landet, også på Christianshavn og i Holte, billedligt talt stirrer stumt og grumt iagttagende frem bag røvballegardiner og stokroser til lyden af giro 413 eller igen-igen fejrer sig selv i et christiansborgsk gruppeværelse med brølende guldaldermalerier og slapt hængende dannebrog. Denne form for provinsialisme kan eller skal på ingen måde fornægtes, og da slet ikke anskues i et rosenrødt skær af såkaldt ægte danskhed.

(Andersen 2006: 3)

For mange er begrebet provins netop synonym med småborgerlighed, stilstand og uforsonelighed mod alt nyt og fremmed og dette kan gøre det svært at benytte betegnelsen på andre mere positive måder. Provins er dog synonym mere end det og: ”[...] betegner en række af eksistentielt, kulturelt og kunstnerisk set endnu ikke afprøvede muligheder, steder, lokaliteter og ubeskrevne blade, landskaber og rum, refugier og åbne landkort [...]”(Ibid.: 3) Hovedstaden eksporterer måske småbørnsfamilier og viden ud i provinsen, men samtidig importeres der rå mængder af unge. Ligeledes skal maden i spelt-gettoen (bedre kendt som Østerbro) skal gerne være rustik og landlig á la Camilla Plum, og drikkevarerne gerne lavet af små nuttede idealistiske byggerier ude i landdistrikterne. Provinsbegrebet indeholder således en flerstrengethed af negative og positive betydninger, som belyses yderligere i det følgende.

At høre hjemme

Det følgende afsnit har til formål at redegøre for betegnelsen hjemstavnsliteratur og give et nærmere indblik i genrens karakteristika. Først er det dog interessant, at se lidt nærmere på begrebet hjemsted, for hvad er det, der kan gøre et sted til et hjemsted?

Niels Kayser Nielsen giver i sin førnævnte artikel "*Hjemstedets betydning i det moderne samfund – kritik af kulturkonstruktivismen*" en karakteristik af, hvad et sted skal indeholde af kvaliteter for at opnå betegnelsen hjemsted. Nielsen benytter sig i artiklen af Tim Ingold der ligeledes tager et fænomenologisk afsæt for stedet. Når Ingold skal definere hjemstedet tager han udgangspunkt i en beskrivelse af omgivelserne som åbne og i bestandig forandring og udveksling – der er tale om bevægelser ikke lukkede afgrænsede objekter (Nielsen 2012:71-72). Træerne og jordbunden er ikke givet på forhånd, men er noget vi lever sammen med i formative og transformative processer: processer som gør jorden beboelig (ibid:72).

En vigtig faktor for dette hjemlige sted er således vejret, da det er et medium: "[...] som omspænder både natur, kultur, artefakter, dyr, mennesker, huse, himmel og jord (Ibid.) Vejret er med andre ord det som binder os sammen med vores omgivelser og knytter os til dem. Vejret er også en tidlig instans som "via interaktion med omgivelserne skabes en psykologisk relation til disse, der både omfatter fortidserfaring og fremtidsforventninger."(ibid.) Ydermere er vejret medierende instans mellem vores omverden og sindstilstand idet det påvirker vores humør. Vejret kan ud fra det ovenstående siges at udgøre en hovedingrediens i det at bebo et sted da det "[...] i bestandig forandring binder os sammen med de andre elementer i rummet (ibid.) Derved er det interessant at se nærmere på om, og i så fald hvordan vejret skildres, i de noveller der skal analyseres senere, da det efter min mening kan være med til yderligere at karakterisere de skildrede steder.

For at et sted kan blive et hjemsted kræver det også subjektive og emotionelle tilknytninger til stedet. Denne tilknytning kan ifølge Nielsen i første omgang siges at opstå gennem navngivning og besyngelse i ordets egentlige forstand. Her igennem gøres stedet til mere end blot foreliggende fysisk substans – det gøres beboeligt (Ibid.: 79). Den sidste instans som Nilsen betegner som nødvendig for etableringen af et hjemsted er anerkendelse fra udenforstående som skal acceptere at der findes en hjemstedsfornemmelse og at denne er kulturelt ligeværdig (ibid.:77). Kulturelt demokrati er altså et nøgleord i denne sammenhæng, men det er tydeligt, at det er svært at få taletid, og dermed også svært at opnå ret til

forskellighed i nutidens Danmark. Ude i provinsen på hjemmebanen står hjemstavnsfornemmelsen ifølge Nielsen imidlertid stærkt: ”Fordi den med kloge ord besynger væsentlige aspekter af det at bebo et sted.”(ibid.:79) I det følgende ses der således nærmere på den hjemstavnsliteratur, som tager sit udspring i provinsen.

Hjemstavnsliteraturen og provinsen

For en lang række af danske forfattere udgør hjemegnen ude på landet, hjemegnens natur, mennesker og miljø dels forudsætningen for at fortælle dels stof og motiver i det fortalte. [...] Landskaberne er således ikke bare vores fysiske omgivelser. De er steder for sindet og scener for vores sansende bevidstheder. I litteraturhistorien er denne skildring af bevidsthedens steder undertiden blevet kaldt for hjemstavnsliteratur.

(Frandsen 2012: 22)

I det ovenstående citat forsøger Frandsen at give et bud på hvordan man kan definere hjemstavnsliteraturen som bevidsthedens steder – en rammende beskrivelse, da det at skrive fra hjemstavnen måske handler lige så meget om at skrive fra et sindets og erindrings landskab, som at henvise til en bestemt fysisk lokalitet. Som Johannes V. Jensen i 1928 beskriver det i den selvbiografiske tekst ”Ved Livets Bred”:

Der gives erindringer som ikke synes at falde sammen med virkeligheden, selv om man kan datere dem til bestemte indtryk, og som ikke vil blive levende endogså om man vender tilbage til de steder de er knyttet til; de er af en egen indre natur, værdifuldere end alle andre. Et helt liv kan hobe andre indtryk ovenpå, det man kalder liv, på bunden bliver dog ligesom en første erfaring, vigtigere og dybere skønt uigenkaldeligt tabt, end alt hvad man har oplevet. [...] Det begynder for mit vedkommende med en å, en meget almindelig å [...]

(Jensen 1928: 127)

Hjemstavnsliteraturen starter således ud med forfatteren. Ved indgangen til det 20. århundrede stod en ny generation af forfattere klar til at tegne et danmarksbillede præget af de opbrud der fandt sted på landet, men også i en opbygningens optimisme (Frandsen 2012: 22). Et fællestrek ved denne gruppe af forfattere med navne som Martin Andersen

Nexø, Jeppe Aakjær og Johan Skjoldborg, er desuden at de alle var landbofødte.⁴ Det er således skildringen af bondelandet og dets livsmønster, som første gang fremkaldte betegnelsen hjemstavnlitteratur på dansk i en beskrivelse af forfatternes særlige stil, motivkreds og temaer (Frandsen 1998:51). Genrekarakteristikken er så rent arbitrært blevet til en betegnelse for digtning, som omhandler de landlige udgangspunkter og steder (ibid.) og bruges kun sjældent om bysteder formentlig fordi traditionen med sammenbindingen af hjemstavnlitteraturen og landbolandskabet er så stærk.

Hjemstavnlitteraturen knytter sig dog ikke kun til perioden omkring århundredeskiftet, men også til andre opbrudstider i den danske historie f.eks. velfærdssamfundets etablering i 1950'erne og 60'erne. Hjemstavnlitteraturen knytter sig således til flere forskellige historiske og litterære perioder. I specialets analysedel vil det således også blive undersøgt, om nutiden kan karakteriseres som en sådan litterær periode.

At skrive hjemstavnlitteratur handler dog om mere end bare at tage et stedligt udgangspunkt for det fortalte, da det i så fald kunne hævdes at alle forfattere på en eller anden måde er hjemstavnsdigtere. Oddbjørn Johannessen skelner i sin tidligere nævnte artikel "En struktur der åbner" mellem to forskellige typer af hjemstavnsdigtning: Strukturen som åbner som en bro mellem mennesket og verden og derved ikke bliver et gemmested men et ståsted, og den mere lukkede digtning som vender sig mod det moderne og søger tilbage til gamle værdier, ofte med en romantiserende, reaktionær og lokalpatriotisk karakter (1998: 121). For den åbne digtning gælder dog det modsatte og hjemstavnen er således ikke en spændetrøje men derimod er den med Knud Sørensens ord: "[...] et ståsted, hvorfra man kan bevæge verden og sig selv og dermed gøre sig til selvbevidst borger i et globalt samfund."(Ibid.)

En interessant pointe som Johannessen fremhæver, er desuden at tendensen til at skrive hjemstavnlitteratur tilsyneladende får øget aktualitet når et århundrede ebber ud og et nyt nærmer sig: "Opbruds og katastrofefornemmelser er ikke udsædvanlige kendetegn for fin-de-siècle."(Ibid.: 120) Mennesket har tilsyneladende et forstærket behov for tilhørighed når verden omkring os føles truende. Når støvet så børstes af hjemstavnsbegrebet er det dog ikke ensbetydende med at dyrke en "væren-sig-selv-nok"-mentalitet. Det betyder nærmere at opvurdere betydningen for tilhørighed og identitet (Ibid.:123) Hjemstavnlitteraturen giver os en plads i verden, men fjerner os ikke fra den.

⁴ Denne gruppe af forfattere beskrives yderligere i kapitlet *Litteratur på nordjysk*.

De provinsielle egenskaber

Gennem redegørelsen for provinsen og hjemstavnen er det blevet klart, at disse stedlige udgangspunkter giver litteraturen en særlig betydningsfuld baggrund. I det følgende afsnit skal der ses nærmere på hvordan dette udgangspunkt formidles i litteraturen gennem brug af forskellige realismeformer – den modus som provinslitteraturen tilsyneladende knytter sig an til – men først sættes fokus på hvad der kendetegner provinslitteraturen som genre.

Vil man forsøge at sætte ord på hvad provinslitteraturen som genre kan siges at indeholde af særtræk kan man ifølge Jørn Eslev Andersen med fordel søge tilbage til Steen Steensen Blicher som han betegner som den første uforfalskede danske provinsforfatter. Blichers noveller har også særtræk, som gør sig gældende for al gyldig provinslitteratur:

[...] at benytte sig af afgrænsede mere eller mindre fiktionære lokalmiljøer og en placering af givne hovedpersoner i disse nærmiljøers lukkede universer med henblik på at undersøge grundlæggende eksistentielle, ontologiske, psykologiske og sociale konflikter og kulturelle brydningsmønstre i de derigennem udfordrede sammenstød mellem givne personlige og sociale forestillingsmønstre, selvforståelser, fantasier og virkeligheder i de ofte til døden uforsonlige kampe mellem individ og kollektiv.

(Andersen 2006: 6-7)

Denne beskrivelse virker rammende og anvendes i analysen som en del af en definition af provinslitteraturen. Andersen opstiller videre i sin artikel en række egenskaber eller særtræk, der også bør medregnes, hvilket der således vil blive sat fokus på i analysen af novellerne. Disse er for overskuelighedens skyld oplistet i en række punkter neden for:

- En behersket stilistisk sans for lokaliteternes særpræg (sprogtoner, dialekt, geografi, topografi, idiom, etnologi, natur og lys) bevarer lokalpræget.
- Sprog, stilsans, begivenhed, anskuelse og formbeherskelse gør det muligt at forbinde noget uhyre lokalt med noget alment menneskeligt.
- Naturen er aldrig besjælet men derimod noget nøgternt og i sig selv et tomt vilkår.

Som tidligere nævnt sammenkædes provinslitteraturen og den realistiske modus ofte. At provinslitteraturen og realismen udgør et godt makkerpar kan også ses i at det ikke kun er

inden for litteraturen, at provinsen er blevet en populær scene. Spillefilm som *Kunsten at græde i kor* (2006) og *Frygtelig Lykkelig* (2008) er blot et par eksempler på populære film, der bruger en provinsiel setting. En af grundene til dette valg af lokalitet er ifølge Gunhild Agger at provinsen understreger autenticitet og genkendelighed (Agger 2006: 50-51). Provinsialismen i form af dialektale særkender (ordvalg og syntaks) indlejrer desuden en stærk grad af realitet i det fortalte (ibid.).

Forankringen i det provinsielle Danmark, kan imidlertid også skyldes, at det er den virkelighed størstedelen af den danske befolkning befinder sig midt i, og dermed også det de gerne vil læse om. Når litteraturen præcist skildrer det daglige liv i landsbyer, forstæder og længere ude i periferien, synes det oplagt, at skildringen er tilknyttet en realistisk modus. Derfor er der relevant at se nærmere på realismen i det følgende.

Realisme

Begrebet realisme konnoterer umiddelbart noget virkelighedsnært, men det er dog vigtigt at slå fast, at realismen ikke kan sidestilles med fakta. Dette er da også en opfattelse Per Stounbjerg deler i artiklen ”Tilforladelighed og underliggørelse – om realismen” (2002) hvori han påpeger vigtigheden i at konstatere, at realisme og fiktion ikke er modsætninger, eftersom realismen altid er fiktiv, og dermed også er: ”akkurat lige så kunstig som andre repræsentationssystemer, hvor meget den så end besynger det kunstløse.” (14)

I *Samtidsbilleder realismen i yngre dansk litteratur 1994-2008* (2009) konstaterer Mads Bunch ligeledes at virkelighedsnære problemstillinger er realismens primære ærinde (119). Som tidligere nævnt er det dog stort set altid en nødvendighed for god litteratur at man har indgående kendskab til de steder man ønsker at berette om. Herman Bang giver udtryk for forudsætningen i sin programerklæring for realistisk litteratur fra 1880: ”Man måtte kende det samfund, man vil skildre, ligeså godt, som en botaniker kender distriktet, hvori han bor og stadig færdes: [...]. Det gælder ikke blot om at opfinde, men om at fortælle; livet er, ret betragtet, langt rigere end vor fantasi.” (Dansk Litteratur Historie, 2004, bind 2: 259⁵)

Sidste halvdel af det 19. århundrede hvor programerklæringen stammer fra kan karakteriseres som én af realismens store glanstider – realismen bør nemlig ikke anskues som en enkelt periode men har ifølge Stounbjerg flere glanstider og nedgangstider. Af glansti-

⁵ Fremadløbende betegnes referencer til dette værk på følgende måde: (DLH udgivelsesår, bindnummer: sidetal)

der kan bl.a. nævnes "[...] naturalismen, impressionismen, 1930'ernes socialrealisme, 1960'ernes nyrealisme, 1970'erne bekendelses-, kvinde- og arbejderlitteratur m.v." (Stounbjerg 2002: 15) I forlængelse heraf kan det altså konstateres at realisme ikke kan betegnes som en periode eller stil, men derimod mere som en strømning der over tid forgrener sig i mange forskellige udløb. Realismen kan således siges at ændre form i takt med den verden, den ønsker at skildre også gør det (Bunch 2009: 111). I det følgende ses der nærmere på to relevante former: hverdagsrealisme og den fabulerende realisme.

Hverdagsrealisme

Rutine, trivialitet, normalitet og banalitet er alle begreber som kendetegner hverdagen og dens trummerum. Derfor er det interessant at undersøge hvorfor så stor en del af den moderne litteratur som foregår i provinsen, tager udgangspunkt i netop den tilsyneladende kedelige hverdag? Dette er også en del af motivationen bag Tue Andersen Nexøs artikel "Vidnesbyrd fra velfærdsstaten. Ny dansk litteratur og den sociale virkelighed" (2009) hvori han påpeger, at der i den nyere danske litteratur er sket en social vending, som kommer til udtryk ved, at mange forfattere beskæftiger sig med det hverdagslige og at "[...] ganske mange værker kredser om nære relationer [...]" (55). Disse nære relationer er oftest at finde i menneskets dagligdag, og frem for at skrive om storbyens pulserende liv som det var tilfældet for meget at modernismens litteratur gennem 1900-tallet, har forfatterne fra 1990'erne fået interesse for det, der ikke umiddelbart synes spændende – nemlig det tilsyneladende trivielle liv, som det foregår i provinsen (Andreasen og Pedersen 2012: 32):

I hverdagen findes et oplevelses- og erkendelsespotential, som gør, at den lille søvnige provinsby [...] kan give anledning til en historie om tilværelsens store eksistentielle spørgsmål om liv, død og kærlighed og meningen med det hele. Hvis alle tider og steder er lige gyldige i en postmoderne verden, kan Rødby lige så vel som København og New York danne et eksempel på liv.

(DLH 2006, 4: 582)

Det er den upolerede hverdags eksempler på liv og dens tematikker, der optager den yngre litteratur, og ifølge Bunch synes det at vrimle med specifikke tematikker som eksempelvis skilsmisse og familieopløsning i den yngre realisme⁶ omkring årtusindeskiftet, hvorfor

⁶ Bunch definerer begrebet *nyere realisme* på følgende måde: "Forfattere som har udgivet deres første realistiske værk i perioden 1994-2008 – inden de fyldte 36 år" (Bunch 2009: 5).

kernefamilien og parforholdet er i fokus (Bunch 2009, 59). I en tid hvor kønsrollemønstret er i forandring og selvrealisering i højsædet, er det nemt for drømmen om kernefamilien i parcelhuset at briste.

At skildre det til tider trivielle dagligdagsliv er altså hverdagsrealismens sigte, og dette må siges at være et brud med tidligere perioders litteratur som typisk tog afsæt i skelsættende begivenheder i historien eller berømte menneskers liv. Hverdagsrealismen kan ifølge Max Ipsen i artiklen ”Tummerum – om hverdagsskildringen i nyere litteratur” (2002) karakteriseres ved at indeholde:

[...] andre aspekter af virkeligheden, end man er vant til i litteraturen. Hverdagsrealismen må [...] forstås som et forsøg på en fænomenologisk reduktion, hvorved man søger at placere sig på et elementært niveau for menneskelig perception og interaktion forud for alle overgribende teorier; det fører til en omvurdering af, hvad der er det væsentlige i tilværelsen: dagliglivet ses som mere afgørende for den enkelte end de store historiske begivenheder.

(Ipsen 2002: 236)

Litteraturen som er tilknyttet den hverdagsrealistiske modus skildrer altså det ideelle liv med villa, Volvo og vovse. Bagsiden af livet i provinsen belyses imidlertid også, og vi konfronteres med hverdagens barske realiteter i form af eksempelvis vold, forliste forhold, ensomhed og døden. Med andre ord kan det hævdes, at den hverdagsrealistiske litteratur beskæftiger sig med tilværelsen der, hvor den slår revner – for det er virkeligheden, og virkeligheden kan også gøre ondt (Anderasen og Pedersen 2012: 35).

Hverdagsrealismen befinder sig altså tematisk helt nede på jorden, og dette er også tilfældet når der skal sættes ord på de æstetiske virkemidler repræsentationsformen benytter sig af. I ovennævnte artikel konstaterer Ibsen at forfatteren i sit forsøg på at beskrive hverdagen bør rense den for de referencerammer, der uundgåeligt bliver placeret heri af udefrakommende faktorer. Forfatteren bør altså afstå fra at benytte sig af traditionelle kunstgreb som eksempelvis metaforer og symboler, idet disse greb synes malplacerede, når det, der søges beskrevet, er hverdagens vanlige tummerum (Ipsen 2002: 235f).

Ideelt set er hverdagsrealismens sprogbrug således støvsuget for al blomstrende sprog. Et element som teksterne så til gengæld indeholder til overflod er tomme pladser. Dette begreb præsenteret af Wolfgang Iser præsenteres artiklen ”Tekstens appelstruktur”

(1996), hvor han forsøger at karakterisere sin forståelse af disse ved at tage udgangspunkt i, hvad han kalder skematiserede billeder. Disse billeder er karakteriserede ved at etablere objektet for en litterær tekst således: "[...] at teksten fremlægger en mangfoldighed af billeder, som skridt for skridt skaber objektet og gør det konkret for læserens forestillingsevne." (Iser 1996: 109). Disse billeder vil herefter uundgåeligt støde sammen i deres forsøg på at udfolde tekstens objekt, hvilket skaber det, Iser kalder en tom plads. Disse huller lader det så være op til læseren at fortolke teksten ved at kombinere de forskellige billeder. En tom plads kan imidlertid også forårsages af, at der er et stærkt subjektivt perspektiv hos fortælleren, hvorfor der uundgåeligt vil fremkomme en række mangler i det fortalte (Mønster 2010: 77). Denne form for tomme pladser trækker unægteligt tråde til minimalismen, der med dens bemærkelsesværdige ordknaphed og formmæssige spinkle fortællinger prægede 1990'ernes litteratur (Andreasen og Pedersen 2012: 36). Når vi dykker ned i hverdagsrealismen "[...] bevæger os inden for en minimalistisk diskurs, hvor kun toppen af isbjerget rager frem, men hvor man ikke mindre klart fornemmer det massiv, der skjuler sig under overfladen" (Ibid.: 71). Netop isbjergmetaforen er kendetegnende for minimalismen og stammer fra Ernest Hemingway, som gennem den sætter en streg under læserens rolle: "Minimalismen tematiserer [således] indirekte læserens egen rolle, som man ikke kan undgå at blive opmærksom på, fordi man er henvist til selv at skabe en sammenhæng i de mange detaljer og fragmenter, der hobes op" (DLH 2007,5: 580). Tomme pladser er således et levn fra minimalismen som dog flittigt anvendes i meget af den realisme, der forfattes efter årtusindskiftet.

Fabulerende realisme

Endnu en realismeform som jeg har fundet det relevant kort at introducere er den fabulerende realisme. Denne særlige form af realismen stammer fra en Latinamerikansk litterær tradition, og præsenteres og anvendes til analyse af dansk litteratur af Johannes Nørregaard Frandsen i artiklen "Udkant og Magi – Provins i dansk prosalitteratur i 1980erne" (1994). I denne artikel opstiller Frandsen følgende kriterier for den fabulerende realisme:

- Et frit og utvungen forhold til grænserne mellem fantasi og virkelighed
- Et ubundet forhold til tid; narrative tider dominerer over lineær eller kronologisk tid
- Bevidst brug af intertekstualitet, altså udnyttelsen af en fortælle- og tekstlig tradition
- En eksplicit markering af fortælsituationen, af at der fortælles
- Socialt engagement, ofte i skildringen af en persons liv og skæbne over mange år
- Metafysiske og mystiske elementer i fortællingen

(Frandsen 1994: 71)

Bag denne definition ligger ikke en forestilling om et begreb som kan eller skal klistres på enkelte værker eller forfatterskaber, men der er ifølge Frandsen snarere tale om en tendens i en række danske forfatterskaber. Det er derimod stoffet som kalder på fabulerende eller magiske elementer, da den faktiske historie eller virkeligheden opleves som sprængt:

Derfor træder den moderne virkelighed, dens tids- og rumforhold, ikke frem for erfaringen og bevidstheden som sammenhængende Historie, men som stumper, mosaikker, og som uendeligt mange små historier, der er tilstede og lige virkelige samtidigt. Den postmoderne virkelighed er magisk fordi den er så krakeleret.

(Frandsen 1994: 69)

Frandsen konstaterer videre at der synes at være nogle erfaringsligheder mellem livsbetingelserne i 1950ernes Danmark og Latinamerika i dag, som gør det relevant at bruge fabulerende realisme i dansk litteratur. Hvor moderniteten aldrig rigtigt har etableret sig i Latinamerika har den i en vis forstand heller aldrig bidt sig fast i en generation af danske provinsfødte forfattere som Arthur Krasilnikoff, Kirsten Thorup og Jens Smærup Sørensen (ibid.: 68). Der er tilsyneladende mange provinsforfattere som finder sig godt tilrette i denne måde at fortælle på, og Frandsen konstaterer afslutningstvist at der "[...] er en forbindelse mellem det perifere, udkanterne, det provinsielle og det postmoderne. En paradoksal forbindelse som synes at gå udenom det moderne." (Ibid.:72) Det skal imidlertid blive interessant at se om det er muligt at finde belæg for en sådan påstand i analysekapitlet.

Perspektiv på provinsen

På baggrund af det ovenstående kapitel kan det konkluderes at provinsen er en bred betegnelse, og at det ikke blot er ude på den jyske hede, nede på havnen eller i forsamlingshuset i lokalsamfundets centrum at den eksisterer. Således må en definition af, hvad der er provins, også være klart betinget, af de øjne som ser. Som når det mandlige subjekt i Katrine

Marie Guldagers novelle ”København” (2004) fra sit flysæde betragter byen: ”Men når man kom fra Stockholm, havde man også følelsen af at komme til en mindre by. En provinsby, tænkte han.” (51)⁷. Selv en metropol som New York aflejrer sig i kvarterer og provinser med indkredsede rytmer og rutiner, der adskiller sig fra de øvrige. Således er der altid en større sammenhæng, eller endnu et overordnet center der sætter et større perspektiv i vores globaliserede verden.

Gennem det ovenstående er det ligeledes blevet synligt at der tilsyneladende en tendens til en sammenkædning af det provinsielle med hjemstavnen og den realistiske modus. Hjemstavns litteraturen sætter nemlig ord på følelsen af at høre hjemme et sted. Disse ord bør dog holdes på et niveau, hvor de stilistiske elementer ikke overtager fokus, og her kommer realismen i alle den former ind i billedet. Forfatterens rolle ikke er at opfinde, men derimod ”at fortælle” om det sted eller det samfund han kender, og ønsker at skildre. Det provinsielle samfunds landskaber, mennesker og miljøer var netop hvad hjemstavnsforfatterne kendte til, og dermed er kæden som sammenbinder provinsen, hjemstavns litteraturen og realismen knyttet.

Efter nu at have indkredset hvad det indebærer, når litteraturen finder sted i provinsen, er det tid at indsnævre yderligere, og nå ned i den regionale sammenhæng. Således sættes der i det følgende fokus på regionen norden for fjorden, der omtales med så change-rende betegnelser som det toldfrie område, lysets land, vandkantsdanmark og endelig den indtørrede kvast på den rådne banan: Nordjylland.

⁷ Eksemplet er hentet fra det tidligere nævnte speciale af Louise Christensen: *Det provinsielle rum i nyere dansk litteratur* (2009)

Litteratur på nordjysk

I det følgende gives en skildring af Nordjyllands litteraturhistoriske baggrund, for at gøre en analyse og diskussion af de historiske rødders betydning for de moderne noveller muligt. At tro man kan skrive en særlig nordjysk litteraturhistorie er naivt, idet den naturligt vil hænge sammen med tendenserne i resten af Danmark og resten af verden. Dette kapitel skal derved ses som et forsøg på at skabe en perspektiverende øjenåbner der vægter det regionale frem for det nationale. Inspirationen til denne tilgang er fundet i Louise Vinges tobindsværk *Skånes Litteraturhistoria* (1996-97), og ligesom dette værk vil kapitlet her åbne for en analyse af hvordan det litterære billede af Nordjylland, landskabet, folket, sproget og naturen er udformet og formidlet i en række forfatterskaber (Mai 2010: 223). Kapitlets sigte er således at forsøge at beskrive de kendetegn, som litteraturen fra Nordjylland er i besiddelse af, samt at sætte den nordligste del af Danmark på det litterære landkort som et særligt geografisk og kulturhistorisk sted og ikke blot en udkant.

Fra hytterne til parcelhusene

Listen af forfatterskaber med tilknytning til Nordjylland er lang. F.eks. er der opgivet intet mindre end 165 nordjyske forfattere i *Kraftværker 18 nordjyske forfattere fortæller*⁸. Dette må siges at være et højt tal for en landsdel med så beskedent et indbyggertal⁹. Johannes Riis den litterære direktør for forlaget Gyldendal, beskriver i et interview en del af årsagen til denne tendens:

Nordjylland har i over 100 år haft en stærk litterær tradition, der begyndte med det, der lidt ironisk er blevet kaldt ”Den jyske bevægelse”. [Aktørerne] var store fortællere, og de var med til at give hele egnen en selvbevidsthed med deres store præcise signalementer af både landskab og mennesker. Og de var med til at gøre folk her oppe mere interesserede i at læse og skrive bøger end andre steder[...]

(Riis hos Rørth 2011:13)

Ifølge Anker Gemzø i artiklen ”Limfjordens forfattere” (2012) blev denne udvikling dog allerede sat i gang af J.P. Jacobsen med f.eks. novellen ”Mogens” (1872). Jacobsen var

⁸ I denne interviewbog fra 2011 er udvælgelseskriterierne for forfatterne, at de er skønlitterære forfattere, født, opvokset eller bosat i Nordjylland (Kraftværker 2011: 229)

⁹ Nordjylland er ifølge Dansk Statistik landets mindste region set på antallet af indbyggere (579.787 pers.) og er også den tyndest befolkede region med 73 indbyggere pr. km² Kilde: <http://www.regioner.dk/Om+Regionerne/Statistik+ny.aspx>

således en af frontfigurerne i det moderne gennembrud indvarslet af Georg Brandes' indledende forelæsning om *Hovedstrømninger i Europæisk Litteratur* (1871) (Gemzøe 2012:1). Endnu en vigtig skikkelse inden for denne periode var Henrik Pontoppidan, som med sine brutale og virkelighedsnære skildringer af livet på landet – f.eks. i novellesamlingen *Fra Hytterne* (1887) – gjorde op med enhver forestilling om idyl. Således konstateres det også i *Dansk Litteraturs Historie*: at ”Blandt det moderne gennembruds digtere forfulgte ingen så konsekvent som Pontoppidan det mål at give et virkelighedsbillede af sin samtids Danmark (DLH 2009,3: 249). Den første røre i de litterære nordjyske vande skulle dog snart følges op af en kraftigere bølge af forfattere, som tog del i det folkelige gennembrud.

Ved indgangen til det 20. århundrede stod en stor ny generation af digtere klar til at fortælle deres danmarksbillede og skildre deres erfaringer. Tilfælles havde de deres landlige baggrund, men også en optimistisk tro på fremtiden, og kampen for menneskeværdighed og folkestyre var dem på sinde (Frandsen 2012: 22). Forfatterne Jeppe Aakær (1866-1930), Johannes V. Jensen (1870-1914) og Thøger Larsen (1875-1928) var hovedpersoner inden for det folkelige gennembrud der ifølge Gemzøe specifikt havde Limfjorden som absolut tyngdepunkt (2012:1). Af andre nordjyder kan nævnes Johan Skjoldborg (1861-1935) og Marie Bregnedal (1867-1940). Alle disse forfattere der tilsammen er kommet til at gå under betegnelsen den store generation¹⁰ forsøgte altså: ”Inspireret af det moderne gennembruds ideer [at udvikle en] folkelig, virkelighedsorienteret og psykologisk realisme, der skildrer den verden, de kendte fra deres hjemstavn, ofte med brug af lokal dialekt. (DLH 2009,3: 76) Med stor indignation udmalede de, under hvilke usle og fornedrende forhold samfundets laveste klasser, husmændene, tyendet og arbejderne levede.

Den Jyske Bevægelse

I de første år af 1900-tallet søgte Aakjær, Skjoldborg og Jensen at gøre sig til talsmænd for en særlig jyskhed gennem antologierne *Fræ wor Hjemmen* (1902) og *Jydsk Stævne* (1902). I programskriftet for sidstnævnte beskrives formålet: ”Først og fremmest [søger vi] at bringe en smule Landluft ind i en Litteratur, der mere og mere synes at skulle dreje sig om de tre første Rangklasser; – Dernæst at afstikke en Tumbleplads for de jyske Særinteresser, der hidtil har savnet et forstående Organ.” (Ibid.:563) Det budskab som forfatterne ønskede at formidle var et mere demokratisk og folkeligt dansk landskab – helt konkret naturalisti-

¹⁰ Her til må også medregnes forfattere som Knud Hjortø (1869-1931) og Martin Andersen Nexø (1869-1954) som dog ikke har tilknytning til Nordjylland.

ske landskaber og former som de lå strakt ud for erfaringen og uden de forstyrrende idealiseringer (Frandsen 2012: 24) Med andre ord ville disse nye intellektuelle være sig det liv bekendt, som de selv var kommet af: ”De var fraflyttere, der således havde lagt afstand og dermed mulighed for refleksion ind i forhold til det landskab, de altså vendte tilbage til i deres kunstneriske arbejder.” (Ibid.)

Jeppe Aakjær var en af disse tilbagevendte fraflyttere og i digtet *Jylland* (1901/1904) henter han billeder af erindringer fra sin barndoms nordjyske landskab, hvilket han dernæst provokerende og ofte politiserende holder op som et spejl for sin samtid, hvor de moderne andelslandmænd pløjer hede, diger og gravhøje op for at få mere jord (Frandsen 2012: 27). Jensen skildrer ligeledes Nordjylland i sine *Himmerlandshistorier*, men her er menneskene stejle, originale karakterer som gennemlever deres hårde og traditionsbundne liv uden skæbne og vision til at ændre forholdene (Ibid.:78). Fortællingerne kan siges at være i slægt med St. St. Blichers fortællinger om livet på heden og med Pontoppidans historier i *Fra Hytterne* (1887), men mens sidstnævnte er præget af social indignation er Jensen mærket af mere eksistentielle temaer (DLH, 2009, 3: 662).

Som en tredje periode og strømning med betydning for Nordjyllands litteraturliv må nævnes *Mellemkrigstidens sociale realisme* med skikkelser som Johannes Buchholtz (1882-1940) og Aksel Sandemose (1899-1965).

De ovennævnte tre grupper af nordjyske forfattere har på trods af at de tilhører hver sin periode eller strømning ifølge Gemzøe mange gennemgående fællestræk:

De har alle regionale rødder i Limfjordsegnen og sætter litterært en geografisk yderkant i centrum, skildrer et nyt landskab og nye miljøer. Skønt forskellige af social baggrund, er det uborgerlige og folkelige, en afstand både til hovedstadens borgerkultur og præstegårdskulturen, et fremherskende træk. De nye folkelige bevægelser, der fra omkring 1870 spiller væsentlige roller i forandringen af det danske samfund, indgår de aktivt i.

(Gemzøe 2012: 2)

Disse nordjyske forfattere forbindes således af en moderne, sekulær livsholdning, men også af temaerne i deres tekster da de belyser et stykke danmarkshistorie præget af oprud på landet. Listen af danske forfattere der har gjort denne rejse fra en opvækst på landet til en tilværelse som intellektuelle og skrivende i byen er lang. Temaet er langt fra nyt i dansk

litteratur – tvært imod mener Frandsen i artiklen ”Erindringens steder og Mærkedage – fra Jeppe Aakjær til Jens Smærup Sørensen” (2012) at det har været en af det 20. århundredes meget betydelige fortællinger, samt at det der gør Aakjær og de andre ”hjemstavnsforfattere” til noget særligt og nyskabende i denne sammenhæng er: ”at deres kunstneriske indsats er den første [...] som udgør en samlet generations fortolkning af en tid og en erfaring.”(Frandsen 2012:28) I 1970’erne og 80’erne skulle der dog komme en ny generation af forfattere som på samme måde ville tegne et billede af deres tid.

En ny generation

Denne nye generation eller gruppe af forfattere med navne som Knud Sørensen (f.1928), Kirsten Thorup (f.1942), Jens Smærup Sørensen (f.1946), Knud Erik Pedersen (f.1935), Anne Marie Løn (f.1947) og Erik Aalbæk Jensen (1923-1997) fortæller historierne om landbo- eller provinskulturens opløsning og de konsekvenser som denne udvikling har for det enkelte menneskes værdier og tilværelse (ibid.: 28). Denne nye stærke strøm af litteratur gør ifølge Frandsen igen ”landbolivet og provinsen til et særdeles centralt sted i dansk litteratur [og deres] kunst og skildringer peger ud i en provins, et socialt og eksistentielt landskabsrum, som for altid er forandret.” (Ibid.) Rigeligheds- og velstandssamfundet er på vej frem på bekostning af landbokulturen, der i fremtiden kun kommer til at stå som skygger af fortid i fortællingerne fra provinsen.

Denne generation er imidlertid allerede blevet overhalet af endnu en ny generation, der skriver om livet i provinsen. Denne unge gruppe af forfattere der medregner navne som Ida Jessen (f. 1964), Pia Juul (f. 1962), Jacob Ejersbo (1968-2008) og Jussi Adler Olsen (f.1950) har også den nordjyske provins som udgangspunkt for deres forfattervirksomhed, og bærer derved faklen videre, således at Nordjylland som sted, også har en central plads i nutidig litteratur. Det enestående afsæt for det fortalte, som de nordjyske landskaber skaber, ses der nærmere på i det følgende, hvor den nordjyske natur undersøges.

Lysets land

Forklaringen på hvorfor der forfattes så meget litteratur i Nordjylland kan måske findes i en af de stedlige kvaliteter for regionen nemlig naturen. Naturen i Nordjylland er kontrastfyldt, og lige så voldsomt som eksempelvis Vesterhavet er under en efterårsstorm når det fejer ind og æder stor stykker af vestkysten og tager sandet såvel som sommerhusene med

sig, ligeså blikstille kan det være en sommeraften, hvor solen synker, og får havoverfladen til at ligne flydende guld omkring badegæsterne. Noget ved de enestående landskaber, skove, kyster og fjorde giver nogle særlige kvaliteter til teksterne – det virker i hvert fald til at være tilfældet med området omkring Limfjorden: ”[...] for os der er vokset op i nærheden af den er Limfjorden noget særligt [...] man bliver opmærksom på at alting er foranderligt. Udsynet skifter konstant.”(Riis hos Rørth 2011: 14) Når man ser på den alenlange liste af limfjordsforfattere gennem tiden må man konstatere at Riis har fat i noget, men også nyudgivelsen *Limfjorden Stemmer og Steder* (2012) af Hans Edvard Nørregård-Nielsen og Knud Sørensen *Digterne omkring Limfjorden* (2002) giver udtryk for dette:

Man kan med nogen ret påstå, at den egn i begyndelsen i nittenhundredetallet havde nogenlunde samme placering inden for litteraturen som Skagen havde haft for indenfor malerkunsten nogle årtier tidligere, nemlig som et sted hvor en masse talent udfoldede sig [...] En klog mand sagde engang noget om, at Vorherre havde gjort en hel generation af hyrdedrenge til digtere [...] men der kom også digtere herfra, der aldrig så meget som havde trukket en ko på græs.

(Sørensen 2002:10)

Det virker altså til at der i disse ret nye udgivelser er en stor bevidsthed omkring stedet betydning for litteraturen. Udgivelsesernes aktualitet er i sig selv bemærkelsesværdig, og siger noget om, at stedet i litteraturen og måske også på andre områder er ved at slippe fri af sin gravlæggelse, som det blev antydnet i indledningen til specialet. Det er dog ikke kun Limfjorden der kan betegnes som noget særligt, for som det fremgår af citatet er Skagen i flere århundreder blevet værdsat som et særligt værdifuldt sted både af billedkunstnere og forfattere. I 1859 fortæller H. C. Andersen en rejse til Nordjylland, og fra hans dagbog lyder det således om turen til Skagen:

Vi vilde besøge denne ‘Danmarks Afkrog’, Sandørkenen mellem to brusende Have, Byen som ikke har Gade eller Stræde, høre Maager og Vildgjæs opfylde Luften med Skrig henover de bevægelige Sandklitter og den tilfygede, begravn Kirke. Er Du Maler så følg os herop, her er Motiver for Dig, her er Sceneri for Digtning [...]

(Andersen hos Brøndsted 1980: 25)

Nordjylland og i særdeleshed Skagen er verdenskendt som Lysets land og det ikke kun på forsiden af landsdelens overflod af turistbrochurer. Her er nemlig også lys, varme og charme om vinteren når turisterne er fortrukket. Som forfatter og Skagbo Hanne Marie Svendsen konstaterer, er det et godt arbejdssted fordi man kan mærke naturens kraft: ”Man kan gå op ad bakken og se at jorden er rund.[...] så er man placeret på den lille klode midt i verdensrummet, bundet af tyngdekraften så man trods alt bliver stående.”(Svendsen hos Rørth 2011: 153) Den nordjyske natur har altid betaget de danske kunstnere, hvad enten der er tale om malerkunst eller litteratur. Fascinationen har formentlig noget at gøre med at naturen i Nordjylland rummer en kraft der synes voldsom og brutal, men alligevel er smuk i sin uforsonelighed.

Nordjysk mentalitet

Hvad er en nordjyde egentlig? Når de selv skal sige det? Grove i filten, ikke til at hugge og stikke i, platte, voldelige, arbejdsløse, utro, tabere, kyniske, tilfangetagne af myten om det særlig nordjyske (jordbunden, traditionsrig og med det særlig lune glimt i øjet, som kan være svært at få frem) og bundet til selve stedet, hvor de paradoksalt bliver hængende selvom de havde planer om at tage væk.¹¹

Ovenstående stammer fra Weekendavisens anmeldelse af novellesamlingen *Hjemveje – 12 nordjyske forfattere fortæller*, som Viemoses novelle stammer fra, og citatet tegner et meget realistisk, men også noget dystert portræt af hvad det vil sige at være nordjyde. I det følgende undersøges denne mentalitet yderligere, idet det ovenstående ikke synes fuldt ud dækkende. At sætte ord på så vidt et fænomen som mentalitet, er imidlertid vanskeligt, og der findes ikke i nogen egentlig faglig litteratur der kan tages udgangspunkt i. Derfor bygger dette afsnit på et meget alsidigt udvalg af kilder. Men er grunden til, at der ikke findes nogen særlig litteratur om emnet måske, at den ikke findes? I en undersøgelse foretaget af Region Nordjylland i 2010 svarede ca. 80 % af de adspurgte at den særlige mentalitet findes, så nu handler det bare om at sætte ord på hvad den indeholder.

Udgangspunktet tages i at nordjyder er kendt for at være mennesker af få ord. Dette må karakteriseres som noget positivt, da det i en larmende tid kan det være dejligt at være sammen med mennesker, der ikke siger mere end nødvendigt. Man kan endda have en teori

¹¹ <http://www.weekendavisen.dk/bog/find/0?page=166>

om, at vi mennesker bliver som den natur der omgiver os, og i Nordjylland kommer tavsheden naturligt, når man står og ser ud over Vesterhavet en blæsende vinterdag, eller nyder en blikstille sommeraften på Hirsholmene i august. ”Der falder en ro over en, og så behøver man ikke at sige så meget” som Jens Gaardbo udtaler det i et interview i magasinet Mit Nordjylland, for i Nordjylland hersker tavsheden helt naturligt.¹² At nordjyder ikke er dem der bruger store ord, kan man også læse ud fra det ovenstående. Det er ikke kun karikaturen af den nordjyske landmand Oluf Sand i *The Julekalender* af De Nattergale der siger ”det ikke er så ringe” når noget er meget godt. Udtrykket lever i bedste velgående når man kommer norden for fjorden. At underspile sprogligt kan altså også ses som et træk i den nordjyske mentalitet. Derfor er det også relevant at se lidt nærmere på Nordjyllands sproglige særtræk, og derfor fortsættes afsnittet også med noget så folkeligt som en Tørfisk klassiker:

Det kan da godt vær' æ lowter af fisk i daw
Men der er fordi æ kommer lig' fra arbe' aw
Ta' mæ' som æ er; æ har charme å forstand
Og under æ kjedeldrawt der oser æ af mand

Omkvædet er skrevet af det vestjyske orkester Tørfisk, og er fra en ”verdensberømt” sang fra albummet *Lugter lidt af fisk* (2006). Sangen fremføres ifølge Niels Kayser Nielsen i hans tidligere nævnte artikel med ”[...] en kombination af selvironi og stedsstolthed, der ikke er til at tage fejl af.” (Nielsen 2012: 75). Personen i sangen er et individ som fuldstændig hviler i sin tilværelse som fisker, nordjyde og ikke mindst ”rigtig mand” som der så selvsikkert står. Udover at indeholde et pragteksemplar af et mandfolk der ganske vist stinker i sin fiskerhabit, indeholder denne lokalt orienterede sang også både dialekt og humor – to elementer ved den nordjyske mentalitet, der ses nærmere på efterfølgende.

Vendelbomål, Himmerlandsk og Thybomål er alle eksempler på nordjyske dialekter, og har alle det til fælles med dialekterne i resten af landet, at de langsomt er ved at forsvinde. Dette skyldes, ifølge lektor Pia Quist fra Afdeling for Dialektforskning på Københavns Universitet, bl.a. at de gamle dialekter bliver mobbet ud:

¹² <http://www.e-pages.dk/visitnordjylland/43/fullpdf/full150cf50010f3cb.pdf>

Det er svært at finde stedbunden tale, fordi vi flytter meget rundt. En anden årsag er, at vi ikke er særlig venlige over for dialekterne. Vi ser ned på dem og griner af dem. Hvis man synes, at dialekter er søde og charmerende, men ikke et seriøst sprog, man kan tages alvorligt på, så holder man op med at tale sin dialekt. Det er en af de mest effektive mekanismer til at få dem til at forsvinde.¹³

Således er det i dag et særsyn at se skriftligt materiale på dialekt, og den dialekt som findes i daglig tale bliver mindre og mindre karakteristisk. Dialekterne er ikke velansete, hvilket også er noget tidligere nævnte forlægger Johannes Riis kender til. Han udtaler i en artikel i Politiken at han selv har et sprog, han taler på Mors, og et, han taler på Gyldendal, samt at dialekterne er en del af den landbokultur, der står for fald: ”»De udjævnes. I hele Jylland er der ved at opstå et underligt købstadsjysk, som ikke er særlig kønt, men som efterhånden bliver det eneste sprog«.”¹⁴ Om denne udvikling kan man mene mange ting, men et faktum er dog, at sproget ikke er stationært, men under stadig udvikling og påvirkning. Tiden er ved at løbe fra dialekterne, hvilket sangskriver komiker Niels Hausgaard nikker genkendende til:

På et tidspunkt indså jeg, at det ikke følte naturligt at synge så udpræget dialekt mere. Det blev mere og mere manér. Jeg havde et stigende ønske om, at folk forstod, hvad jeg sang. Derfor begyndte jeg at synge på det sprog, jeg taler til hverdag. 'Jeg' hedder ikke 'a' mere, men 'jæ'. Eks.: 'Jæ gidder ik å hør på dig mear!' Min ven Allan Olsen er en mester i at synge på sit dagligsprog. Det beundrer jæ mejje.¹⁵

Som Hausgaard så jordnært konstaterer, er det nødvendigt, at folk kan forstå hvad du siger, for at de kan synes om dig som entertainer. Niels Hausgaard har dog andre særlige kvaliteter, og en af dem nemlig den lune jyske humor der for eksempel får ham til at udtale, at han ikke er ikke stolt over at være nordjyde, han er ligefrem taknemmelig. Dermed er den tone slået an, som kendetegner den garvede trubadur, der altid leverer sine sange og under spillede komik, med en lun blanding af samfundssatire og menneskekundskab. Om den særlige nordjyske humor udtaler han desuden at man ikke kan lære det, og det ”[...] er vel nærmest noget, vi har i større eller mindre grad ligesom tungsind og hårvækst.¹⁶

¹³ <http://politiken.dk/kultur/ECE1071602/gamle-dialekter-bliver-mobbet-ud/>

¹⁴ <http://politiken.dk/kultur/ECE1022788/bondekulturen-er-under-afvikling/>

¹⁵ <http://www.information.dk/299986>

¹⁶ <http://www.information.dk/299986>

Med baggrund i det ovenstående kan man måske konstatere, at de lune nordjyder er eksperter i at grine af sig selv, men også af andre. Og hvem er lettere at grine af end københavnere? Der har altid været venlig rivalisering, mellem nordjyder og danskerne fra de mere lukrative egne af Danmark. Dette er dog næppe et nyt fænomen. Således kan man i Hans Kirks Beretning ”Himmerlands Hjerter” (1961) høre om en tåbelig mandsperson: ”Ved mig selv tænkte jeg Sikke da en tokkonok! Sårn en Københavner! Det var omtrent det værste, vi drenge kunne sige om et menneske.”(Kirk hos Brøndsted 1980: 118) Københavnerne er lette at misunde på mange områder, men måske er det heller ikke så tosset at være nordjyder? I introduktionen til temanummeret af *Kulturo* om provins slås det i hvert fald fast at de nordjyske håndværkere er i høj kurs i hovedstaden ligesom provinslitteraturen er det (2006: 1). Ifølge Johannes Riis er det dog ikke sikkert, at københavnere og andre udenforstående ved, at der er tale om nordjysk litteratur:

Jeg tror ikke at københavnere lægger mærke til, om bøgerne foregår i Vest- eller Nordjylland eller et andet sted i Jylland. For dem er Jylland en stor, sort amorf plet, og de differentierer ikke mellem Mors og Vejle. [...] men det er da tankevækkende, at det er det, der af medier og politikere nu omtales som Udkantsdanmark eller som den rådne banan, der er genstand for behandling i den litteratur, der dominerer bogmarkedet både i by og på land

(Riis hos Rørth 2011: 15)

Netop begrebet udkantsdanmark og de betydninger og associationer som knytter sig til det, ses der nærmere på det i det efterfølgende afsnit.

Fortællinger fra en udkant

Begrebet udkantsdanmark har i løbet af de sidste år været under stor debat i både medier og litteratur. Det er et begreb hvor til der unægtelig knytter sig nogle uheldige associationer. Her kan bl.a. nævnes ”Den rådne banan”, der udgør, hvad medierne kalder, Danmarks randområder. Ingen af ordbøgerne forsøger sig endnu med at definere udkantsdanmark, men ifølge Andreasen og Pedersen kan man på SKATs hjemmeside se, at der i Danmark er 16 såkaldte udkantskommuner, hvis beboere i perioden 2007-2018 tilsyneladende gør sig fortjent til et særligt befodringsbidrag grundet deres bopæls perifere status.¹⁷ Udkants-

¹⁷ http://www.skm.dk/tal_statistik/skatter_og_afgifter/4740.html

danmark er et begreb der dækker over døende lokalsamfund hvor skoler, virksomheder og brugsforeninger drejer nøglen om, men også landlige steder uden idylliske elementer – der ingen bløde korndækkede bakker, blomstrende kløvermarker, græssende køer eller et yndigt stuehus i bindingsværk. Man kan også blive klogere på begrebet udkantsdanmark ved gå ind på DR2 temaet *Den Rådne Banan*. Uden indledning bliver man her mødt af en forvrænget version af nationalmelodien som dog snart erstattes af vemodigt klaverspil mens gråtonede billeder af faldefærdige rønner, tomme butikker og øde landeveje fremvises¹⁸. Temaet der har til formål at skabe opmærksomhed og debat indeholder desuden filmklip og statistik, der tegner et billede af en dystre fremtid for livet i danske yderområder, men særligt i Nordjylland. Således spås der, at der om 30 år vil være færre job og flere tomme huse – der vil også være 72.000 færre Nordjyder.¹⁹

Nordjyden Knud Sørensen var en af de første til at bruge ordet udkant i dansk sammenhæng, idet han kaldte sin digtsamling fra 1978 ”Beretninger fra en dansk udkant”, og han forklarer i et interview, at ordet dengang ikke betød det samme som det gør i dag, da det ikke var så ladet (Sørensen hos Rørth 2011: 220). Diskussionen om udkantsdanmark er i høj grad en kamp på ord og hver gang der er en negativ betegnelse er der en tilsvarende positiv. Således bliver udkantsdanmark til vandkantsdanmark og den rådne banan til kulturbananen. Sidst nævnte betegnelse er ligeledes anvendt af Sørensen i førnævnte interview i et forsøg på at fremhæve at der i udkanterne er et enormt kulturudbud (ibid.). I en tid hvor de kulturelle fællesskaber i høj grad er det der bringer mennesker sammen og dermed afgør hvor vi bor, er det interessant at der på landet er plads til så stor kulturel mangfoldighed. Her lever man side om side – ghettodannelses er kun noget man hører om i medierne.

Netop det at blive hørt i de nationale medier er også svært når man bare er fra en by i provinsen. I sin artikel ”Hjemstedets betydning i det moderne samfund – kritik af kulturkonstruktivismen” behandler Niels Kayser Nielsen netop denne problematik og anvender som nævnt begrebet kulturelt demokrati. Ligesom man har ret til at blive hørt politisk og socialt har man det ifølge Nilsen også til at blive hørt kulturelt:

¹⁸ <http://www.dr.dk/Tema/banan/index.htm>

¹⁹ <http://www.dr.dk/Tema/banan/testdinviden.htm>

Dette berettigede krav om enten uforbeholden eller tolerant anerkendelse af andre kulturformer end dem der deles af midaldrende, hvide, heteroseksuelle mellemlag rejser imidlertid også spørgsmålet om, hvorvidt der hersker et fuldt udbygget kulturelt demokrati for de såkaldte ”gammeldanskere” og alle medborgere af etnisk dansk herkomst.

(Nielsen 2012: 78)

I et samfund hvor der skal være plads til at de mange nye etniske minoriteter får kulturel taletid, er der ikke længere plads til de gamle minoriteter. På TV2 virker der f.eks. kun til at blive plads til udkanterne og alle dem der taler med en smule dialekt når der skal berettes om landsbydød eller når kuriøsiteterne og alle originalerne skal grines af i tv-programmerne *Natholdet* eller *Gintberg på Kanten*.

Udkanterne har dog mere at tilbyde, hvilket de mange læsere af litteraturen herfra også er ved at opdage. Ifølge Riis kan litteraturen fra udkanterne nemlig være med til at give livet udenfor byen mere nærvær, og så er den: ”[...] med til at vise den mangfoldighed, der er med til at gøre tilværelsen mindre fattig og entydig. [...] uden den bliver vores mentale landkort mindre.”(Riis hos Rørth 2011: 15) Med storbycivilisationens ekspansion, både geografisk og mediemæssigt, fremstår udkant- og hjemstavnhistorierne mere og mere som randområdernes poesi og dens status er nærmest som en slags gammeldags tredjeverdenslitteratur. Den nye litteratur er med til at kaste tiltrængt lys over forestillingen om ”Det mørke Jylland” og giver taletid til en kulturel minoritet.

Aakjær og udsyn

Dette kapitel har jeg valgt at slutte af med sidste strofe af Jeppe Aakærs berømte digt ”Se dig ud en Sommerdag” fra 1903 der blev bragt som programdigt for bladet *Provinsen* i 1904 (Sørensen 2002: 156). Digtet eller sangen beskriver et land som er andet end store byer, og ydermere at Nordjylland såvel som det er smukke naturbilleder, også er et sted med masser af leverum hvor mennesker arbejder og færdes. Når forholdene i byen bliver for trange og snærende, er der her højt til himlen og plads til at leve. Her i de nordjyske udkanter leves livet i alle dets facetter, og der lægges ikke fingre imellem når det skildres. Hvad enten der er tale om så hård og brutal en tilværelse som den Pontoppidan beskriver, eller om det er de tilsyneladende begivenhedsløse eksistenser der beskrives i mere nutidig litteratur.

Slider byen, danske mand
altfor stærkt din Trøje,
tag et Maal af Danmarks Land
fra dets egne Høje:
 synet – fjernt af Banker lukt –
 bliver frit mod Bælt og Bugt
-stemningsfyldt som hejreflugt
om Kvæld, når Sol gaar under.

Selvom denne sang er mere end 100 år gammel, er den stadig aktuel, for Nordjylland er stadig et naturskønt sted, og selvom landskaberne har forandret sig meget siden Aakjær beskrev dem eksisterer de stadig, og trækker med deres fred og fordragelighed byens travle mennesker til sig. Nordjylland er en enestående region naturmæssigt, men også på andre mere menneskelige felter. Netop mennesker eller helt bestemt nordjyder, bliver der sat fokus på i den efterfølgende analyse af noveller af nye nordjyske forfattere. Disse forfattere har Aakjær, Pontoppidan, Blicher og alle de andre nordjyder med sig som en form for litterært arvesølv, og det er slet ikke så dårligt at have i bagagen, når en region skal sættes på det litterære landkort.

Analyse

I det følgende analyseres en række noveller af nordjyske forfattere. Novellegenren er centralt for provinslitteraturen idet der tilsyneladende er en tendens til at vægte formen indenfor genren. Denne tendens går helt tilbage til Blicher, der tidligere er blevet omtalt, som den første uforfalskede danske provinsforfatter og videre til Pontoppidan, Bang, Jensen, Skjoldborg og Sandelmosé. Rækken af forfattere kunne fortsættes op i nyere tid, og bliver det, med primærlitteraturens nutidige forfattere som nordjyske eksempler.

Denne analysedel er bygget op således, at de enkelte noveller først analyseres hver for sig, hvorefter de sammenstilles i det komparative kapitel. Teksterne falder i kronologisk rækkefølge således at en betragtning over den tidlige udvikling muliggøres. Hvert kapitel indledes med en kort introduktion til forfatteren samt tekstens placering i forfatter-skabet. Da to af forfattere deler efternavn henvises der, i et forsøg på at undgå misforståelser, til dem på følgende måde: Sørensen = Knud Sørensen, Smærup Sørensen = Jens Smærup Sørensen.

Knud Sørensen: ”Manden på gården” (1993)

Knud Sørensen (f.1928) debuterede i 1952 som digter og har siden skrevet mere end 40 bøger som både tæller digte, romaner, noveller og biografier. Bedst kendt er han nok for digtsamlingen *Beretninger fra en dansk udkant* (1978) og romanerne *En tid* (1997) og *En befrielse* (1999), men også biografierne *Steen Steensen Blicher – Digter og samfundsborger* (1984) og *Digterne omkring Limfjorden* (2002) er bredt kendte. Forfatteren der i interviewbogen *Kraftværker 18 nordjyske forfattere fortæller* præsenteres som nordjysk litteraturs nestor blev uddannet landmåler i 1952 og bosatte sig på Mors hvor han udførte jobbet indtil han ikke længere følte at det var nok kun at måle landet op: ”»En dag gik det op for mig, at meningen måske var, at jeg skulle beskrive det, jeg selv oplevede i min dagligdag» som Sørensen konstaterer det i artiklen ”82årig bondedigter – Sådan ligger landet” fra Politiken. Han uddyber videre: ”»Der foregik jo et kæmpe drama på landet op gennem 1960’erne. Stilfærdige dramaer ganske vist: Landbrug blev nedlagt eller lagt sammen, og familier måtte flytte væk. Vi taler om en af de største omvæltninger, men den var helt ubemærket i den offentlige debat og i litteraturen«.”²⁰ Disse forandringer måtte beskrives i litteraturen, og derved blev han, for at bruge Johannes Nørregaard Frandsens begreb, en litterær landmåler som beskrev den udvikling som resulterede i at der alene fra 1942-1975 forsvandt 570.000 heste og 295.000 mennesker fra landbruget (Rørth 2011: 220). Siden har han som aktiv forfatter, foredragsholder og politiker gjort sig til talsmand for den generation, der oplevede landbokulturens opløsning fra første parket.

”Manden på gården” indleder novellesamlingen *Rundt omkring* (1993), som placerer sig midt i Sørensens modernistisk prægede forfatterskab, men i slutningen af den periode, hvor forfatteren skriver om sin samtid på landet – herefter består forfatterskabet mere af erindringsværker, biografier og historiske romaner. Samlingen består af 8 på overfladen meget enkle noveller, som dog alligevel viser sig at have stor dybde, da de indeholder menneskelige dramaer og kampe, men også beskedne og vidtløftige drømme. Novellerne omhandler de stille og upåagtede liv som menneskene lever i de små lokalsamfund ude i landdistrikterne, hvor rollerne har ligget fast i generationer, men forandringen truer. Der sættes ligeledes fokus forholdet mellem mennesker, landskaber og natur, samt den samhørighed der burde være til stede, men som ofte spoles fordi mennesker gør sig selv og hin-

²⁰http://politiken.dk/kultur/boger/interview_boger/ECE1019606/82-aarig-bondedigter-saadan-ligger-landet/

anden hjemløse og fremmede (Frandsen 2000:107). Særligt for samlingen er desuden en fokusering på skildringen af eneren eller individet, der har svært ved at passe ind eller følge med resten af samfundet. Jens Møller som er hovedperson i ”Manden på gården” er netop sådan et individ.

Familien Møller på Gården

Novellen handler om familien Møller – nærmere bestemt overhovedet på slægtsgården Jens, hans kone Bodil og deres voksne søn Niels. Jens står en dag i november 1974 af traktoren, og går ind og lægger sig i sin seng før dagens arbejde er overstået, og det uden forklaring til hans forundrede kone eller drengen, som hjælper ham i marken. Fortælleren giver dog læser indsigt i hans tanker: ”Han havde siddet dér midt i sine besværlige tanker og følt en træthed, som var større end nogen fysisk træthed, han kunne erindre eller forestille sig. Alle sagde at det var gode tider nu. Han synes snarere, at det slet ikke var tider.”(Sørensen 1994: 7²¹) Novellen forløber videre i to dele: de år hvor Jens lever tilbagetrukket, som det på et senere tidspunkt i novellen forklares for naboerne i teksten, og tiden efter opvågningen. I første del fralægger Jens sig alt ansvar for gården og således må sønnen Niels opgive sin tilværelse i byen eller som den betegnes ”centeret”, og mod sin vilje vende hjem for at overtage driften og modernisere det forældede landbrug. Det eneste Jens ikke vil fralægge sig er dog titlen som manden på gården. I den sidste del vender Jens tilbage til sin gamle tilværelse, da han har opnået den indsigt han manglede, og genindtager slægtsgården med degraderingen af Niels til karl og medhjælper, som en for ham naturlig selvfølge.

Bakkegården – fra frilandsmuseum til moderne griseavler

Novellen indledes med at fastlægge tid og stedet for handlingen: ”Det var en dag i november 1974 at Jens Møller kom ind i bryggerset lidt hen på eftermiddagen. Selvom det var en solrig dag, var der ikke megen varme i luften. Det blæste fra nord, og han var blevet gennemkold [...]” (s.7) Således er der skabt en forbindelse mellem mennesker og landskab allerede fra første færd, da vejret ifølge Niels Kaiser Nielsens omtalt tekst ”Hjemstedets betydning i det moderne samfund – kritik af kulturkonstruktivismen” fungerer som et medierende led der udfylder de tomme rum mellem mennesker og omverden, og gør stedet beboet. Novellen virker endvidere til at foregå i et rum der lukker sig om sig selv. Gården og

²¹ Fremadrettet skrives der i dette analyseafsnit kun sidetal, når der refereres til Sørensens ”Manden på gården” fra 1993

lokalsamfundet er som en lille boble i balance, men da denne så åbnes op for påvirkninger udefra og udviklingen indhenter det agrare samfund dannes en ubalance.

I forhold til redegørelsen for stedet er det også relevant at se lidt nærmere på den gård som er omdrejningspunkt for handlingen. Bakkegård er ikke hvilken som helst gård. Navngivningen giver stedet identitet og hjemfølelse, men den gør også at gården skiller sig ud som særligt sted. Det at skille sig ud kan dog tolkes negativt, og på egnen bliver bakkegården inden Niels forandringer netop set i dette lys:

Hele egnen så med anerkendelse, at den gård, som nogle lidt hånlige havde omtalt som firlandsmuseet, nu kom til at ligne alle de andre, at de maskiner, som Niels navigerede hen over markerne, var af samme størrelse og kraft som dem, man så andre steder.
(s.13)

Gården kan ses som et typisk billede på udviklingen i landbruget. Niels og alle hans moderne ideer om landbruget må til for at bevare den, og det er forbavsende, at Jens kan kende gården igen da han vågner op, med alle de forandringer der er blevet gennemført. Ud fra teksten kan man dog fornemme at Jens løbende har fulgt med i hvad Niels og Bodil har foretaget sig; døren står altid på klem ind til soveværelset selvom Bodil lukker den. Jens, men også resten af familien Møller, virker til at have stor følelsesmæssig tilknytning til gården. Disse stærke emotionelle bånd er således endnu et element, der er med til at gøre bakkegården til mere end bare et sted – den er et hjemsted.

Slægt skal følge slægters gang

Kendetegnende for novellen men også for mange af de andre i samlingen er det, at personer lever i små samfund, hvor roller, normer og indbyrdes forhold gennem generationer har været givne. De fleste gør, hvad der forventes af dem og følger den slagte vej og hvis nogen opfører sig anderledes, snakker man lidt om det henne ved købmanden. Efter et stykke tid accepteres forandringen dog, og man vænner sig til, at det nu er sådan. Et godt eksempel på denne tankegang er Niels som vender hjem, da der er brug for ham på gården, men som dog forsøger at løsrive sig igen: ”»Jeg må snart til at tænke på at komme tilbage til centret,« sagde han lidt efter. Stille, men bestemt, »Jeg kan nok ikke få forlænget min orlov.«” (s.11). Niels har ingen intentioner om at overtage gården som han nøgternt konstaterer ingen fremtid har, men efter et stykke tid med moderens ihærdige overtalelsesforsøg vender han sig til tanken: ”[...] derefter fulgte en lyd fra Niels som aften efter aften udvik-

lede sig fra et tvivlende, langtrykket »neej« til et bekræftende og eftertænksomt »nej«. Og en afgørende ændring i samtalen kom, da Niels nu ikke længere henviste til sin orlov. Han var nu fratrådt.”(s.12) Niels acceptere dermed sin rolle, opgiver den tilværelse han drømte om som konsulent og indstiller sig på at skulle drive slægtsgården videre. Dermed er traditionerne bevaret, og det nyeste led i kæden af sønner der efterfølger deres fader smedet fast. Spørgsmålet er dog om denne kæde bliver brudt af udefrakommende omstændigheder. Det er i hvert fald hvad fortælleren antyder afslutningsvis: ”Her på det sidste er der igen ved at blive en del snak om Bakkegaard. Der er dem som mener at det ikke står alt for godt til derovre, sådan økonomisk.” (s.20) De moderne tider er den kraft der kommer til at bryde kæden af generationer af gårdmænd.

Tiden bliver således et vigtigt tema for novellen. Den tidlige forankring og dens betydning tydeliggøres af alle de nøjagtige tidsangivelser f.eks. s. 14: ”En aften – og nu er vi nået frem til 77 – sagde Bodil.” og igen på side s.15: ”En dag – og nu nærmer vi os så 1980 – erklærede Jens [...]”. Foruden at være en gentagelsesfigur der giver eventyragtige associationer virker angivelserne som realismeindikatorer. Den præcise angivelse af tidspunktet hvor Jens står af traktoren er ligeledes et godt eksempel herpå, og det virker til at være et kendetegn i Sørensen's tekster som han selv er opmærksom på: ”Jeg er født i 1928 i Hjørring som søn af en jernbanemand, hvilket har givet mig en livslang kærlighed til køreplaner og afhængighed af præcise tidsangivelser.”²²

Tiden er også vigtig i forhold til den tidsmæssige periode som novellens handling udspiller sig i. Teksten foregår i en opbrudstid inden for landbruget – opsvinget er i fuld gang med modernisering og landbrugsmaskiner, men nedturen og krisen venter lige om hjørnet med starten af 80'erne. I novellen er nedturen endnu ikke begyndt, men de afsluttende kommentarer giver et indtryk af, at den venter lige om hjørnet.

Udviklingen eller tiden generelt virker i det hele taget til at være alles fjende i novellen. Jens roder rundt i tiden i et forsøg på at finde sig tilrette, og virker nærmest hjemløs i sin egen tid. Ydermere konkludere fortællerstemmen afslutningsvist at det kommet til at blive et kapløb med tiden, hvis han skal forblive ”manden på gården” frem til sin død, da de økonomiske vanskeligheder truer hans status. Tiden arbejder heller ikke for Niels, idet han havde håbet på at gården først ville blive hans senere i livet: ”Naturligvis havde han kendt til faderens forventning, men han havde regnet med, at tiden ville løse det problem.

²² <http://www.gyldendal.dk/knud-soerensen>

Han følte et øjeblikks vrede over, at faderens sygdom, eller hvad det nu var, havde skåret en halv snes år af det naturlige forløb.” (s.11) Tiden og udviklingen løber dermed fra både Niels og Jens ligesom den løber fra det landbrug de hver især havde store forventninger til.

Sildig Opvågningen

Jens trækker sig som nævnt tilbage fra samfundet i et forsøg på at forlige sig med nutidens udfordringer og bryder således med normerne. Jens tilbringer flere år inde i soveværelset, hvor han stort set ikke foretager sig andet end at tænke. Jens må helt tilbage til sin ungdomstid på højskole i 30'erne og læsningen af Njarl Saga for at finde fodfæste. Jens bevæger sig dermed baglæns i tid i sin søgen, og ender med at indrette sig som bedstefaderen i den gamle aftægtsstue – ja han kommer endda til at se ud som ham:

En dag holdt han op med at barbere sig, og efter kort tids forløb kunne man tro, at bedstefaderens portræt deroppe på vægen hverken var et portræt af bedstefaderen eller af Grundtvig, som bedstefaderen havde lignet en del, men af ham selv. (s.16)

Jens tilbagesøgning i tid standser dog pludseligt, da han efter et besøg vender tilbage til nutiden. Her der det dog bemærkelsesværdigt at det er via et tilfældighedernes spil han vågner op, og ikke fordi han bliver konfronteret af sine familiemedlemmer. Efter Bodil en gang har prøvet at rykke dynen af ham lader hun ham bare ligge i fred. Det er derimod under et af pligtbesøgene fra præsten, at Jens pludselig får trådene til at falde på plads:

»Det er mig der er manden på gården«, sagde han, og hun nikkede forstående. Og han påbegyndte en helt udsædvanlig lang forklaring om udviklingen, og manden på gården som det sidste frie menneske i Danmark, landbruget som frihedens sidste bastion. (s. 17)

Her er det slående at præsten slet ikke har begreb om at Jens har fået en mindre åbenbaring af nærmest religiøs karakter. Hun afbryder ham derimod, og undskylder sig med at der også er andre hun skal besøge: ”Så gik hun, og Jens sad tilbage lidt fortumlet i slipstrømmen fra de mange tanker, der havde fået ord i sådan en hast.” (s.17)

De lokale havde dog gerne set at Jens opvågning var et mindre mirakel, da de ikke kan forklare hændelserne på anden måde. Præsten sætter dog en stopper for disse spekulationer: ”[...] det var rygtedes at hun var på besøg dagen før, at Jens var blevet normal, som

man sagde, men det, der var sket, var lige så stor en gåde for hende som for de spørgende.” (s.19) Præstens manglende indsigt i situationen efterlader de lokale uden forklaring og overladt til lærens floskler da han bemærker: ”»Der er mere mellem himmel og jord,« og gik forundret i stå, da det gik op for ham, at heller ikke hans hukommelse var, hvad den havde været. Han reddede dog situationen med et hastigt »som man jo siger.« De omkring-siddende nikkede.” (s.19)

Det der imidlertid er sket for Jens er, at han omsider har affundet sig med at tiderne skifter og forandringer finder sted. Den langsomme accept af forandringer er træk som går igen i mange af Sørensen tekster. F.eks. kan nævnes novellen ”Som man ser det” ligeledes fra *Rundt Omkring* hvor et par mystiske fremmede flytter ind i en gammel rønne. Dette giver selvfølgelig grobund for meget snak blandt de lokale indledningstvist, men med tiden bliver de accepteret som nogle man ikke ved noget om. Da der så en dag endelig kommer en fra Skat og spørger om der er sket noget udsædvanligt kan købmanden blot konstatere: ”[...] at her var alting, som det altid har været.”(1993: 66) På sammen måde har Jens løbende accepteret de forandringer som Niels og Bodil har i gang sat – dog uden deres vidende, og han kan derved overraske dem på ”genopståelsesdagen” med sin indsigt i konverteringen til svineavl: ”»Du [Niels] må vist hellere se at komme i gang,« sagde han, »det er jo i dag vi leverer svin.«” (s.18) Selvom Jens har været på en rejse tilbage i tiden, har han nemlig samtidig haft døren til at stå på klem ind til nutiden, og dermed overhørt Niels og Bodils samtaler over aftenkaffen i stuen.

Fællesskab på godt og ondt

Netop bonde- og landsbysamfundets folk eller det kollektive ”vi” er noget at det Knud Sørensen er mester i at skildre, og denne noveller er ingen undtagelse. Synsvinklen og dermed fortællerstemmen er i teksten tillagt en særlig instans, der kan defineres som et ubestemmeligt kollektiv man som læser aldrig rigtig skifter bekendtskab med eller helt kan forholde sig til. Dette ”man” eller ”vi” betragter og kommenterer handlingen i teksterne og beskrives af Frandsen på følgende måde:

Det er den alvidende folkerøst, lokalsamfundets primære reguleringsmekanisme, som selvfølgelig ikke skal blande sig i noget der ikke vedkommer den, men som alligevel får sine synspunkter og holdninger præsenteret og afprøvet i forholdet til det sære og ukendte.

(Frandsen 2000:114)

Denne røst er ligeledes meget tydeligt tilstede i novellen når naboerne mm. diskuterer Jens: ”Men der var nu noget mærkeligt ved det. F.eks. det at man aldrig så noget til Jens. Han var ikke så rask, sagde man, men så længe plejede man da ikke at være ikke så rask.”(s.13) Som det fremgår af citatet rammer Sørensen den sproglige tone meget præcist ved at anvende en mundret og meget talesprogsnær stil. Desuden er der i teksten en lune, som det er svært at sætte ord på, men som måske kan karakteriseres, som noget særligt nordjysk. Som det frem gik af afsnittet om den særlige nordjyske mentalitet, er den underspillede humor et kendetegn der går igen. I denne novelle anes denne lune sprogtone særligt i de afsnit der omhandler naboerne f.eks. på side 13:

»Der er sandelig kommet gang i den derovre, efter at Niels er kommet hjem,« sagde naboerne, når der ikke var noget mere påtrængende at snakke om, »men det var vel også på tide,« føjede man tænksomt til. Selv var man jo år foran, havde haft silo og specialisering og femcifrede renter i mange år.

I disse passager fornemmer man tydeligt den underliggende humor, men også milde kritik af naboerne der ligger i fortællestilen. Man kan måske gå så vidt som til at sige sprogbru- gen afspejler en dialekts særkende uden at der skrives i dialekt – der sættes ord på en egns særlige erfaringsverden. Stilen gør at man som læser opnår et levende og nuanceret billede af talerne bag denne folkerøst, som ikke vil blande sig for meget, men alligevel ved alt, hvad der er at vide.

Interessant er det imidlertid at denne snagen i andre folks sager ikke resulterer i åbenlyse konflikter i denne novelle eller nogen af de andre i samlingen. Det er således gældende, at de konflikter, som beskrives sjældent udspilles i det åbne, men derimod bearbejdes i det skjulte, og får lov til at tage sin tid, hvis ikke de udsættes eller omformes så den direkte konfrontation undgås. Sådanne konfrontationer ville nemlig ikke være til at leve med i et afgrænset lokalmiljø, hvor menneskerne på godt og ondt er henvist til hinanden og hinandens fællesskab. Ifølge Frandsen er det netop denne omgangsform: ”[...] der efter Knud Sørensen opfattelse står i modsætning til industrikulturens mere pågående, argumenterende og direkte sprog- og samværsformer.” (Frandsen 2000: 112) Netop denne understregning af forskellene i kulturformen er et træk, der er med til at tegne en linje mel-

lem os og de andre, og dermed indkredse en særkultur eller et lukket fællesskab der består i kraft af det fælles underforståede.

Den manglende fællesskabsfølelse i moderne (industriell) kultur står i modsætning til det fællesskab der findes i landbokulturen. Ud af til virker det som om, at det største tab samfundet har lidt som resultat af landbrugets modernisering, var at de pæne små gårde, og det forskelligartede landskab forsvandt. I stedet er der i dag hvad man må betegne som svinefabrikker, og marker så store, at der så langt øjet rækker, er den samme afgrøde, kun afbrudt af en snorlige grøft til den tidligere så snoede bæk. Ind ad til har Danmark dog mistet en vigtig kulturform der tog udgangspunkt i fællesskabet: andelstanken, idrætsforeningerne og ideen om godt naboskab er alle produkter heraf og er alle underkendte i industri-kulturen. I ”Manden på gården” kan denne udvikling der resultere i tab af fællesskab måske også anes. Der er i hvert fald ikke meget fællesskabsfølelse at spore hos naboerne, der nærmest virker til at grine af Bakkegården, og fryder sig og spiller bagkloge i de sidste afsnit, hvor problemerne igen melder sig på gården. Naboerne og deres slappe holdning virker også til at stå for skud i teksten, og de kritiseres dermed indirekte af forfatteren for deres kortsynethed. Tabet af fællesskabet og landbokulturen rammer også dem. I sit portræt af Sørensen i *Danske Digtere i det 20. århundrede* konstaterer Johannes Nørregaard Frandsen at: ”Det moderne rigelighedssamfunds plov har endevendt en traditionel fællesskabsstruktur og en kultur, der sameksisterede med naturen og landskabet.” (2000:115) Det Sørensen forsøger med sit forfatterskab er dog ikke at romantisere fortiden, og genskabe en tabt kulturform, men derimod at give plads til fremtiden på den betingelse, at fortiden er med i bagagen.

Den indre Bonde

En af styrkerne i Sørensen forfatterskab er at han tror på at ”den indre bonde” findes i alle mennesker. Denne antagelse beskriver Sørensen i en artikel i *Politiken* som den slumrende forståelse for en nødvendig balance mellem menneske, natur og landskab.²³ Landbokulturen og dens traditionsbærende livsform kunne ikke modstå presse fra det moderne og det resulterede i at udkanterne blev glemt. Men tilværelsen her rummer måske stadig nogle værdier og principper, som vi ved at fastholde kunne finde frugtbare modbilleder i (Ibid.: 112). Dette kan man finde spirende tendenser til andre steder i kulturlivet. Som eksempel kan nævnes programserien *Bonderøven* der omhandler jyden Frank Erichsen og hans for-

²³ <http://politiken.dk/kultur/ECE1018822/dansk-landbrug-er-vores-faelles-fortaelling/>

søg på at blive selvforsynende med det meste. Serien der nu har kørt i ikke ringere end 9 sæsoner er gået fra at være en excentrisk føljeton på DR2 til at ryge over på moderkanalen i bedste sendetid. Noget tyder altså på at der ledes efter nyttigt arvegods i den gamle landbokultur. Et andet eksempel er ifølge Sørensen det faktum, at den bæredygtige livstanke vinder frem. Ideen om at bonden har jorden til låns, og at den skal leveres videre til næste generation i samme stand eller bedre, har bare fået den nye betegnelse økologi:

»Om ti eller tyve år vil industrilandbruget måske være det, der kommer til at høre fortiden til. Mens den økologiske tanke til gengæld vil brede sig til hele landet. Fuldstændig som andelsmejerierne gjorde i sin tid. Dem troede man til en start heller ikke meget på. « [...] »Vi skal i virkeligheden alle sammen til at være bønder igen! Uanset om vi nu skal være det på den indre eller ydre måde.«²⁴

Dette synspunkt understøttes af, at hele 64 % af danskerne ifølge en undersøgelse Megafon har foretaget for Politiken og TV2 mener, at "[...] »dansk landbrug har haft stor betydning for dansk kulturhistorie«."²⁵ Stort set alle danskere har personlige referencer til livet på landet, og selvom billedet af landlivet ofte er romantiseret, er det en del af vores kulturarv.

Sørensen har med sine tekster gjort landboens tilværelse og erfaringer til et særligt betydningssted i dansk litteratur. Øen Mors og egnene omkring den vestlige del af Limfjorden og det vestlige Vendsyssel udgør det centrale landskab hos forfatteren, men ifølge Frandsen er den samhørighed mellem sted og menneske, stedssansen eller stedbevidstheden, som skildres samtidig altid et universelt forhold (2000:108). Dette er også tilfældet i "Manden på gården" hvor der skildrer skæbner i den nordjyske provins, fortalt så lavmælt, at dramaet bag menneskene kun tøvende og blufærdigt træder frem. Der er ikke den mindste krusning på overfladen, men under den hvirvler en strøm af dramaer, undertrykte følelser, menneskelige kriser og tabte drømme rundt mellem hinanden. Alt dette er dog kun tomme pladser i Sørensens tekster, hvor alt det, der er ikke står der, er det væsentlige.

²⁴http://politiken.dk/kultur/boger/interview_boger/ECE1019606/82-aarig-bonedigter-saadan-ligger-landet/

²⁵<http://politiken.dk/kultur/ECE1018822/dansk-landbrug-er-vores-faelles-fortaeling/>

Jens Smærup Sørensen: ”Fiseprut” (1999)

Jens Smærup Sørensen (f.1940) er en driftig forfatter, som har en lang række udgivelser af både digte, noveller, skuespil, børnebøger og romaner bag sig. I sidst nævnte kategori modtog han i 2008 De gyldne Laurbær for slægtsromanen *Mærkedage* (2007), som skildrer den gamle bondekulturs opløsning i en moderne verden gennem en historie om fire generationer i landsbyen Staun. Smærup Sørensen er selv vokset op i Stavn ved Nibe, men flyttede som ung til Aarhus og studerede, for siden at flytte til Nordjylland igen, nærmere bestemt Nykøbing Mors. Forfatteren mener dog ikke at han er vendt hjem til den provins, som han voksede op i. Han udtaler i en artikel i Information: ”Jeg holder meget af landskabet ved Limfjorden, som er uforligneligt smukt. Men jeg mener jo ikke, at provinsen eksisterer. Vi lever alle i en storbykultur.”²⁶ Smærup Sørensen er altså af den opfattelse, at provinsen er et begreb der hører fortiden til – den fortid han beskriver i sine noveller.

Novellen ”Fiseprut” stammer fra *Af ord. Arbejdslivshistorier* (1999) der, som det er antydnet af titlen, er en novellesamling med 16 fortællinger, der alle omhandler arbejdsliv i forskellige afskygninger. Dette synes måske umiddelbart til at være et kedeligt emne for en novellesamling, men ifølge Erik Skyum-Nielsen der anmeldte samlingen i Information i forbindelse med udgivelsen, er det tale om intet mindre end en sensation:

For hvad Smærup har gjort, er at bryde et tabu og at give hemmelige dagligerfaringer mæle. I en tid, hvor sex skriger os i møde fra avisforsider og kulørte gadeplakater, og hvor vi ved informationsteknologiens tvivlsomme hjælp har vænnet os til at tro, at alt er kortlagt og undersøgt, det eneste det handler om er at slå op det rigtige sted på nettet, viser forfatteren os vej ind i en skammeligt underbelyst, ja, faktisk fortiet del af verden, og deler med os en viden af den slags, der ellers kommunikerer hviskende og under påbud om tavshed.²⁷

Novellerne omhandler altså en underbelyst virkelighed, men også en hverdagens trivialitet er markant i teksterne om bartenderen, direktøren, malkedrengen, betjenten og fabriksarbejderen mm. Således er ”Fiseprut” meget repræsentativ for samlingen, da det formentlig er første gang, at en roelugende dreng bliver omdrejningspunkt for en novelle.

²⁶ <http://www.information.dk/138011>

²⁷ <http://www.information.dk/36359>

Mandfolkearbejde og drengedrømme

Novellen fortælles i 3.person og omhandler en dreng eller om man vil en unge mand som går alene og hakker ukrudt op på en stor roemark. Synsvinklen ligger hos drengen, mens han udfører dette monotone arbejde og dagdrømmer sig væk i eftermiddagsheden. Arbejdet i sig selv volder dog drengen en del problemer, da det er en tjans han ikke har den store erfaring med. Gentagne gang skælder han sig selv ud for ikke at lave de rigtige mellemrum mellem de små planter og for at hakke de forkerte op:

Det ville under alle omstændigheder kunne ses om det var ukrudt han lod blive stående, eller om der blev for store mellemrum. Og begge dele skete for ham. Ikke så sjældent, og det ville kunne ses, og han ville komme til at høre for det.

Hvad fanden mon det er for en fjumrerøv der har gået her? mon klynkehovedet skulle have regnet med at der er ukrudt vi avler?

(Smærup Sørensen 1999:161)²⁸

Drengen bekymrer sig altså meget om hvad de andre karle på gården tænker, men mest bekymret er han for hvad hans far eller ”gårdmanden” som han omtaler ham synes: ”Det kunne vel næsten ikke undgås, han ville få en masse øvelse og efterhånden blive meget raskere til det, og blive endnu lidt mere som de andre voksne mænd. [...] Så ville han kunne snakke til sin far, ligesom enhver anden (s.160) Drengen kan dog ikke helt holde tankerne ved roejernet og falder hen i tanker om sit første bal, som han var til om lørdagen, og pigen som han mødte der. Dagdrømmene om pigen, ballet, sejlbådene ude på fjorden og voksenlivets øvrige fremtidige glæder fortsætter samtidig med arbejdet og varmen bølger hen over marken. Det varer dog ikke længe før tankerne afbrydes, da drengens fysiske tilstand generer ham: ”Det blev kun værre og værre for hvert skridt, og han var helt klar over hvad det var. Han var blevet hudløs dernede, han havde fået Fiseprut.”(s.166) Således åbenbares betydningen af novellens titel i en, ifølge Jørn Erslevs Andersens omtalte artikel, typisk stil for provinslitteraturen: ”Virkeligheden er som regel så rå og usminket, at en af sved og roehakning i skoldende sol hudløs røv netop er en sådan, og tilmed har et navn: fiseprut [...]”(2006: 7) En utilsigtet konsekvens af det voksenliv som drengen ellers er så ivrig for at få del i har ramt ham, og udsigten fra hvor han står, er blevet skæmmet en smugle.

²⁸ Fremadrettet skrives der i dette analyseafsnit kun sidetal, når der refereres til Smærup Sørensens ”Fiseprut” fra 1999

Endeløse knoldede marker og fjorden i det fjerne

Et helt centralt element i novellen er det landskab og natur som hovedpersonen befinder sig midt i. Novellen indledes med at fokusere på dette sted, og lokaliteten for det fortalte, den uendelige roemark fastlægges: ”Det var en mark der kunne tage sig endeløs ud mange steder, idet den krummede og bugtede sig, så bækken længst nede for det mest lå gemt, og tit gjorde også vejen oppe under skoven og endda skellene.” (s.159) I hovedpersonenens øjne er der altså langt til alting, og kun langt ude i det fjerne kan han netop skimte fjorden. Det varme sommervejr og varmedisens flimrende hen over marken definerer stedet yderligere.

Gården og marken kan ligeledes betragtes, som den trygge base drengen kende. Denne lille verden ved han hvad indeholder, men da de kører ud for at tage til bal – hans første rigtige som: ”[...] ikke bare en fest i forsamlingshuset, hvor alle de andre fra byen også var der” (s.162), bringes han dog uden for denne tryghedszone og: ”[...] så langt væk at han kun kendte de samme fire, han havde kørt med.(s.162) På køreturen mister den unge mand helt stedfornemmelsen, og han falder så at sige ud i et tomt og for ham ukendt rum. Denne scene minder meget om handlingen i en anden af Smærup Sørensens andre noveller ”Asfalteringen” (2002), hvor man følger to drenge der ser tilbage på tiden i deres barndomsby samtidig med hovedgaden blev asfalteret. Da den brutale lærer Enoksen forlader byen hen mod slutningen af novellen foregår det på den nye vej, som drengene ikke helt kan forholde sig til, og denne oplevelse beskrives i teksten som foruroligende, da det virker som om han kører ud i ”ingen-ting”. Dette ingen-ting er netop interessant, fordi Smærup Sørensen her sætter ord på det navnløse der befinder sig uden for, men som bryder ind i lilleverdenen, og for altid forandrer den. Drengen i ”Fiseprut” befinder sig pludselig ude i denne intethed, og det bliver ikke bedre af, at han lynhurtigt bliver væk fra dem han fulgtes med derhen. Overladt til sig selv forsøger drengen dog at afhjælpe den svære situation ved først at rekognoscer og danne sig et overblik over pladsen, og derefter ved at søge hen til noget det ligner det han kender hjemmefra – her gården i udkanten af festpladsen og de græssende køer:

Der lå de, og der var godt nok et par stykker flere end de selv havde. Han blev stående længe og kiggede på dem, som de lå der og gumlede, og der stod mosekonens bryg op omkring dem, og der var skoven til den anden side, og den klare violette aftenhimmel og musikken over det hele. (s.164)

Skildringen af den idylliske aften er her med til at understrege drengens forbundenhed med naturen. Uden selv at være sig det bevidst søger han den tryghed naturen giver, og først da han igen har fået jordforbindelse, løsriver han sig for at finde et sted at købe øl. Drengen er dog langt fra frigjort, idet han efterfølgende finder sig et beskyttende træ at stå under.

Afslutningsvist bliver det imidlertid synligt at der er sket en forandring i forhold til hvordan den unge mand ser sin omverden, og den før så uendelige roemark er pludselig ikke så stor men derimod samlet omkring ham og: ”[...] hele landskabet ned mod byen [...] var rykket nærmere, som inden for hans rækkevidde, og alt så tydeligt, selv husene helt ud mod fjorden, og yderst den gård som han endnu hørte til.” (s.172) Landskabet har pludselig ændret karakter som resultat af drengens indsigt i den fremmede verden, som ikke længere er udenfor rækkevidde skjult bag en uendelig stor roemark.

Ole sad på en knold og sang

Drengens verden forandrer sig på flere måder, da han som sagt står på tærsklen til voksenlivet. Han er blevet så gammel dvs. 15 år, at han ikke længere går i skole, og arbejder derfor fuld tid på gården. Det er også slut med de barnlige sysler som at lege, men drengen kommer dog til det i bækken i et uopmærksomt øjeblik:

Han stak hånden dybt ned og dannede stigende hvirvler, og han drejede den hurtigt fra den ene side til den anden så det gurglede og boblede omkring den. Og så igen sådan pludseligt gik det op for ham at han ikke lavede andet. At han nu måske temmelig længe havde foretaget sig lige nøjagtig, hvad han ikke skulle. Ikke måtte. Ikke længere. (s.167)

Tiden med leg er forbi, og drengen skammer sig efterfølgende og ser sig forskrækket omkring af frygt for at nogen – særligt faderen skulle have set hans svaghed: ”Han [faderen] ville med det samme have lært at holde sig ved sit arbejdet, han ville have fået nogle lus-singer.” I forhold til faderen kan man desuden også spore en forandring hos drengen, da han ikke længere vil finde sig i de fysiske overgreb, som han tidligere er blevet udsat for:

Nej! Han råbte det halvt inde i sig. Nej! Det skulle han aldrig mere prøve på! [...] For han var sgu stærk nok, allerede, han ville gennembanke ham! Gårdmanden, han skulle fandeme bare ikke prøve på noget! Aldrig nogensinde mere! (s.168)

Drengen har et problematisk forhold til sin far, og er ved at løsrive sig fra hans brutale autoritet. Han er imidlertid også ved at frigøre sig fra sin mor, til hvem forholdet virker noget mere positivt følelsesbetonet. Således er det moderen han tænker på, da han behøver lindring for sin fiseprut, men han fortryder, idet han ikke vil smøres af hende:

Det ville han give meget for at undgå. At hun fik den chance for at lade som om han ikke var blevet for stor.[...] alene det at han kunne risikerer at skulle høre hende sige det. At hun ville smøre ham. Det ville ikke være til at holde ud. (s.167)

Drengen vil ikke risikere at moderen skal komme tæt på hans krop og behandle ham som et barn. Det er en anden form for kropslig kontakt drengen søger, og han finder den til ballet hvor nærkontakten med den unge kvinde på dansegulvet er så rar ”at der flere gange gik en dirren gennem hele kadaveret på ham.”(s.165) Den spirende seksualitet hos drengen vækkes af dansen, der når sit klimaks i en blanding mellem en krops- og åndelig oplevelse: ”[...] og det blev en dans de var ene om, og til en musik der ikke hørtes andre steder end i deres kød.” (s.166) Denne for drengen første nærkontakt med det andet køn bliver en stor oplevelse, og står for drengen eller den nu unge mand, som et forvarsel på den lyse fremtid, han går i møde.

Når man læser denne tekst af Smærup Sørensen kan man desuden ikke undgå at se en sammenhæng til Aakjærs digt ”Ole sad på en knold og sang” fra 1899 som de 3 udvalgte strofer nedenfor stammer fra. Digtet tager udgangspunkt i den helt sammen situation som novellen, hvor en dreng er alene ude i marken (eller i Oles tilfælde heden) for at arbejde, og får tiden til at gå ved at dagdrømme om fremtiden:

Lyngen sused, og skyen gled,
udflugtslængsler i hjertet sved.

Stak så Ole en dag i trav,
stod med et ved det store hav

Ej kan bede og får forstå
længslers tog over bølger blå.

Ole drømmer om havet, som alternativ til landlivet og tager springet ud i en anden tilværelse. Synet af de hvide sejl på et par lystsejlere ude på fjorden, sætter også fantasien hos drengen i novellen i gang, men inden han er fri til at forfølge disse tanker om en anden fremtid, er det dog nødvendigt for ham at få bearbejdet weekendens begivenheder, der bliver ved med at møve sig ind i hans tankerække: ”Men der var andet han aldrig helt kunne få ud af hovedet. [...] Og indimellem fyldte hun det fuldkommen.”(s.162)

I skoven skulle være gilde

Kvinden som fylder så meget i drengens tanker stødte drengen på til ballet, der må siges at være en afgørende begivenhed i hans liv, da han her får sin første positive forsmag på voksenlivet. Ballet kan ses, som en form for overgangsritual til voksenlivet som resulterer i, at drengens tidligere så stærke bånd til hjemstedet slækkes, og hans verden gøres større. Den unge mand finder fodfæste til ballet ved at vende sig mod det velkendte, men ønsker som det fremgår af den sidste sætning alligevel at bevæge sig ud i det ukendte. Derved tager han så at sige hele tiden to skridt frem og et tilbage i en mærkelig langsom men dog fremadskridende mental dans.

Den unge mand finder sig en dansepartner til ballet – eller det vil sige hun finder ham, da han er for nervøs til at turde invitere nogen op: ”Var ikke sikker på at han kunne trinene. Nok ikke på den måde de tog dem her. [...]De her [piger] ville sikkert give sig til at skraldgrine, hvis han var dum nok til at spørge dem.” (s.164) Lige som han står og begynder at tænke på dem der hjemme, eller om han skal gå ned til kørerne igen, bliver han hevet ud på dansegulvet, og han ender med at blive der de næste par timer sammen med den unge kvinde han bliver forblændet af i en sådan grad at hun, men også den fremtid og de forpligtelser hun symboliser, fylder selv hans drømme ud.

Dragen i roemarken

Et interessant træk i novellen er, at Smærup Sørensen tilsyneladende benytter sig af elementer fra den fabulerende realisme, i hans skildring. Mens arbejdet i roemarken bliver varmere og varmere begynder den unge mand i hvert fald at se syner, og det der før var synligt som sejl på bådene ude på fjorden bliver nu:

[...] et flimmer derude [...] Og flimmeret vil tage hele luften, og det er som om han også kan se noget underligt noget meget tættere foran sig. Noget som et stort dyr der hastigt smutter tværs over skråningen, bølgende og jagende som en slags drage[...] (s.160)

Denne opdukken af hvad der virker til at være en drage i roemarken bringer metafysiske eller fabulerende elementer ind i novellen og derved er et af kriterierne for realismeformen opfyldt. At skelne mellem hvad der er fantasi, og hvad der er virkelighed, bliver dog svære endnu, og den unge mand forsøger forgæves at holde synerne på afstand ved at stirre ned i jorden:

Men hvis han nu ville kigge efter hvor langt han faktisk var, og kom til at dreje hovedet en smule for brat, så flimrede det med det samme for hans øjne, og det jog igennem ham med de særeste, blafrende farver, eller mørke og voldsomme skabninger, og han kunne blive helt svimmel af det. (s.169)

Synerne bliver mere og mere tydelige i takt med at virkeligheden og hans syn bliver uklart på grund af stegende eftermiddagssol. Klimaks nås da den unge mands tanker falder på pigen fra ballet, og der fortællemæssigt gøres en afstikker til farvelscenen på festpladsen, hvor vennerne kom og rev ham væk fra pigen. Hermed kan endnu et kriterium for den fabulerende realisme siges at være til stede, da den narrative tid dominerer over den lineær eller kronologiske tid, og der springes tilbage i tid og efterfølgende frem igen. Efter dette tilbageblik fornemmer han pludselig at kvinden fra ballet står lige foran ham på marken: ”Men hun er kommet. Hun har ment hvert et ord, det véd han nu, inde midt i alt det der ellers vælter frem over ham, eller han styrter sig ind i.” (s.170) Denne scene, der må beskrives som klimaks i novellen, hvilket også markeres ved skiftet til nutid, bliver dog til en slags antiklimaks, da drengen i stedet for at byde kvinden velkommen slår ud efter hende. Tvivlen der har siddet i ham om hendes hensigter skylles væk ved mødet, men i stedet er det nu skammen over sit udseende, erhverv og barnlighed der blokerer for et glædeligt gensyn, og kvinden eller synet af hende forsvinder igen bag bakken.

Bagefter melder tvivlen sig dog igen han tror ikke længere at mødet har fundet sted: ”Inden den første af karlene havde været der og ville høre, hvad det mon kunne være for et kvindemenneske, der var kommet og havde spurgt efter ham, inden da gjorde han sig ingen tanker.”(s.171) På trods af hans ellers så voldsomme følelsesmæssige udbrud og hans aktive ageren i situationen mener han nu at der bare var tale om et syn eller et fatamorgana fremkaldt af heden: ”Der lå højest en uigennemtrængelig tåge af småsludder over hans hjerne. Et pludder af ordbrokker [...]” (s.171)

At en drage lurder i udkanten af roemarken er et vigtigt billede i sig selv, idet dragen kan ses som billede på den spirende og potentielt farlige seksualitet hos den unge mand. Dette understreges også yderligere af at dragen bliver til den unge kvinde. Scenen minder i sig selv om det bibelske billede af fristelsen i ørkenen, hvor Jesus modstår djævlens fristelser. På sammen måde modstår den unge mand kvinden og det tidlige ægteskab og fastlagte liv hun fører med sig, og han drømmer efter mødet mere frit: ”[...]at han var en anden, eller flere andre vel, og befandt sig mange andre steder i verden, men jo alle vegne med et lys omkring sig [...]” (s.171.) Den flimren som satte det hele i gang er nu også på retur og den unge mand er pludselig i stand til at se sig selv i et nyt lys og frigøre sig fra det pres omgivelserne ligger på ham: ”[...] han er helt og aldeles ligeglad [...] Måske derfor kom han, i et langt og frit øjeblik til at kunne se sig selv stå der ved solen over bakketoppen og hele marken samlet omkring sig [...]” (s.172) Den unge mand har opnået en ny indsigt i verden og menneskene omkring sig, og er klar til at indlede næste del af sit liv med oprejst pande og fødderne solidt plantet på den jord, hvor de hører til.

De forsvundne roemarker

Som det fremgår af det ovenstående anvender Smærup Sørensen den fabulerende realisme til at synliggøre de konflikter der arbejder i den unge mand, hvilket bedre lader sig gøre via anvendelsen af de magiske elementer. Hermed opstår en forbindelse mellem denne skildring af det perifere liv i udkanterne og Smærup Sørensen fortællelemæssige stil som forfatter. Dermed virker der til at være noget om snakken når Johannes Nørregaard Frandsen tegner en sammenhæng mellem den ellers sydamerikanske fabulerende realisme og danske forfattere. Som det fremgik af teorien synes der at være nogle erfaringsligheder mellem livsbetingelserne i Danmark for 50 år siden og Latinamerika i dag, som gør det relevant at bruge fabulerende realisme i dansk litteratur. Moderniteten aldrig rigtigt har etableret sig i Latinamerika, og den lader ikke til at have bidt sig fast i en generation af danske provinsfødte forfattere her eksemplificeret ved Jens Smærup Sørensens, der således snarere må beskrives som en postmoderne forfatter, hvilket uddybes i det følgende.

I sammenhæng med den fabulerende realisme er det også interessant, at se lidt nærmere på Jens Smærup Sørensen skrivestil. I følge Erik Svendsen i *Danske digtere i det 20. århundrede* (2000) har forfatteren nemlig sin egen sproglige stil og sin egen måde at turnere dialektikken mellem sproget som virkelighed og virkeligheden som sprog, og han er derved en postmodernistisk og innovativt forankret kunstner (187) Denne sproglige foku-

sering åbner også bagud for en tidstypisk fortolkning af nyere dansk mentalitetshistorie, f.eks. opbruddet fra land til by eller den anden industrialiserings bølge (ibid.). Smærup Sørensens tekster indeholder en orientering mod de almene vilkår for mennesket, men er altid knyttet til det tidsspecifikke. Her på kan f.eks. nævnes romanen *Katastrofe* (1989) der er en generations- og dannelsesroman om 68'erne, men også i den aktuelle novellesamling skildres mennesker illusionsløst, og der fortages vendinger hos personerne, som både indtræffer i sproget og i livet (Andersen 1999: 309).

I artiklen ”Breve – fortryllelse og forvandling hos Jens Smærup Sørensen og Hans Otto Jørgensen” (1999) konstaterer Frits Andersen desuden at Smærup Sørensens tekster kommer til at repræsentere en særlig tidsånd fordi skildringerne er så lysende klare og der opnås et meget nøjagtigt balancepunkt mellem sprogets og livets bestemmelser (s.310) Således har man som læser fået printet et levende billede ind på nethinden af den unge mand i den uendelige roemark – og dette på trods af – at den tid hvor der var roemarker i Danmark, for længst er forbi.

Hans-Otto Jørgensen: ”Ståpik” (2000)

Hans-Otto Jørgensen (f.1954) har udgivet både romaner, noveller, børnebøger og digte, og har i løbet af sit forfatterskab modtaget flere priser. Jørgensen der også har været rektor på forfatterskolen, er vokset op i det danske bondemiljø, og er nu bosat i Vile på sydsiden af Limfjorden. Forfatteren der både har en uddannelse i dansk, såvel som han har grønt bevis og speciale i kvægavl, er altså uddannelsesmæssigt bredt funderet. Jørgensens tekster er karakteriseret ved at omhandle livet på landet, men også grænseområderne mellem by og land belyses i et forsøg på at tematisere ”[...] skæbner og liv i den danske udkant” (Mai 2011: 306). Ligeledes påpeger Anne-Marie Mai i litteraturhistorien *Når litteraturen finder sted – Moderne tider* (bind 3) at:

Når det gælder tematikken omkring by og land, udkant eller hjemstavn, har Hans Otto Jørgensens [...] forfatterskab budt på tekster, der på en gang forholder sig til traditionen af store fortællere og samtidig eksperimenterer og udfordrer læseren.

(Mai 2011: 306)

Således kan der ifølge Mai trækkes en linje tilbage til en del af de forfatterskaber der blev berørt i det tidligere afsnit *Den store generation*, men også til Blicher, der med sine utroværdige fortællere, underliggende konflikter, lyssky elementer og ulykkelige skæbner virker til at være et forlæg for Jørgensen skildringer af livet i udkanterne, hvor de skæve eksistenser får frit spil.

Novellesamlingen *Mænd* fra 2000 er Jørgensens fjerde og omhandler, som det også fremgår af titlen, mænd i alle aldre og typer samt deres fornemmelser, følelser og sans for at få det praktiske hverdagsliv til at fungere. Det er således nutidens mandeliv der belyses fra alle tænkelige sider, og som læser kommer man derfor både med i barbersalonen og til julegudstjeneste. Desuden er novellesamlingen kendetegnet ved at handlingen i indledningstvist virker tilforladelige, og der gives en indikation af, at der her er tale om en ganske almindelig hverdagsskildring. Virkeligheden med alle dens ækelheder og aversioner indfinder sig dog hurtigt og temaer som hustruvold, selvbedrag og mishandling dukker frem fra skjulet under den ellers så trivielle hverdag. Der lurer i typisk Blicher-stil en fare under overfladen, og de ting, der helst ikke tåler dagens lys, bliver omdrejningspunkter.

Novellen ”Ståpik” som analyseres i det følgende er et godt eksempel på det ovenstående, og er desuden blandt de i alt seks noveller fra *Mænd*, som også er medtaget i Jørgensens novellesamling *Ove gasser op* (2004), der beskriver utilpassede mænd i provinsen.

Mænd, mishandling og myrer

Novellen fortælles i 3.person ud fra den 70årige hovedperson Møllers synsvinkel og dette på trods af, at det virker mere oplagt, at det fortalte skulle gengives af en jeg-fortæller. Den mere anonyme anvendelse af 3.person skaber dog en upersonlighed eller afstandstagen til det fortalte. Møller har netop mistet sin kone Alma, og det på en lige så pludselig måde som novellen skydes i gang: Så dør Alma. Hun falder om en af de første dage i maj, og kommer ikke siden til sig selv.” (Jørgensen 2000:113)²⁹ Alma har som den klassiske hustru stået for alt det huslige arbejde, og med tabet af hende mister Møller en hver chance for at fortsætte tilværelsen som han kender den: ”Han falder af på den. Han begynder at drikke.[...] Han pisser i bukserne og begynder at lugte. Han pisser ved siden af på lokummet, og der lugter også der.”(s.114) Møller lider med andre ord et fuldstændigt menneskeligt sammenbrud, som dog først når sit klimaks hen mod novellens slutning. Møller forfalder ligesom huset omkring ham, hvor pusset falder af væggene og gavlen trænger til Gori. Hans livslyst er gået tabt sammen med konen.

Møller ville formentlig være gået til i sit eget skidt, hvis ikke det havde været for nabokonen Britt, der begynder at tage sig af ham når hendes mand Flemming der er lang-turschauffør ikke er hjemme. Gravide Britt og hendes to børn bringer noget normalitet og hverdag tilbage i Møllers ellers tomme tilværelse, og i samværet med dem finder han en flugtvej, og føler sig igen som en del af en familie: ”Efter de har spist, efter hun har vasket op, og han har tørret af, sidder de og ser fjernsyn, og ungerne bliver puttet med hynder og tæpper på gulvet. De sidder for åben dør med kaffen.” (s.116) Billedet som her tegnes virker nærmest idyllisk, men en hver illusion om idyl krakelerer når Flemming kommer hjem og genindtager sin familie ved at banke konen mens børnene efterlades hele eftermiddagen i lastbilens førerhus. Alt dette er Møller pinlig bevidst om, men han hverken gør eller tænker på at gøre noget ved det. Han venter bare på at Flemming igen tager af sted, så han kan få Britt tilbage. Selvom Britt uden tvivl har en positiv indvirkning på Møllers tilværelse, og selvom han sågar kommer med på familiefotoet til Britts fødselsdag, nærer novellen på

²⁹ Fremadrettet skrives der i dette analyseafsnit kun sidetal, når der refereres til Jørgensens ”Ståpik” fra 2000.

intet tidspunkt noget håb om en lys og lykkelig fremtid, men antager nærmere karakter af en tragedie.

Netop den omtalte fødselsdag bliver novellens fortællelemæssige klimaks, men også et vendepunkt i forhold til skildringen af Møller som person, da han efter min bedste overbevisning røber, at han har mere end et platonisk forhold til Britt og søger godkendelse hos Flemming:

Hvorfor han har brug for at Flemming bekræfter ham. At Flemming siger god for handlingen. At han siger, at du er sku en gammel gris, men når bare Britt tager handsker på og ordner hytten med salmiak, så går det nok. (s.117)

At Møller har et mere end uskyldigt forhold til den unge nabokone står der ikke direkte – det må tolkes ud fra tekstens tomme pladser.³⁰ I teksten står der dog, at Møller ved at Flemming efter han har spurgt om Britt har handsker på når hun river den af på ham, går lige hjem og banker hende. Møller kan alligevel ikke styre sig, og derved bliver hans sammenbrud totalt. Dette illustreres også yderligere i den efterfølgende handling:

Det er den liderlighed. Den kan han ikke sige sig fri for. Han er for fuld. Så kæntrer han, brækker sig, og Flemming hjælper til og skubber ham ned fra sædet. Myrerne kravler ind i ørene på ham. De angriber hans øjne og næse men han er ligeglad. Det snurrer og snurrer, og han ved, hun får bank, men han rører sig ikke. (s.117)

De myrer som kravler rundt i Møllers ansigt blokerer på det nærmeste hans sanser, og understreger at han gør sig både blind og døv for hvad der foregår på den anden side af vejen. Passagen associerer videre til en død mand, der nu ligger begravet i jorden, og hvis legeme nu angribes af kryb og således snart vil rådne helt op (Andreasen og Pedersen 2012: 65). Dette billede stemmer meget godt overens med Møllers skæbne: han har ikke fortjent bedre end at rådne sammen med ormene på grund af hans forræderi og lukkede øjne. Dette lader på mange måder også til at være tekstens holdning selvom man også har ondt af den stakkels ældre mand der forfalder både menneskeligt og fysisk. I novellen har han og flere gange chancen for at genvinde sin menneskelighed og gribe ind overfor mishandlingen. Hvorfor går han f.eks. ikke ud og henter børnene ind når han ved de har siddet ude i fører-

³⁰ Dette forhold uddybes yderligere i det senere afsnit *Virkelighedens groteske realiteter*.

huset på Flemmings lastbil en hel dag? Møller foretrækker dog at rulle gardinerne for og holder lyset ude, så mørket og mismodigheden er fri til at regere i hans tilværelse.

Ved vejens ende

Et andet interessant aspekt i teksten er det der omtales som det lune hjørne ved gavlen. Stedet, der nævnes hele fire gange i teksten, tiltrækker sig opmærksomhed ved at Møller gennem novellen forsøger at undgå det. Hjørnet virker nemlig som en form for påmindelse om tiden hvor han havde Alma og fandt glæde ved de udendørs gøremål han nu forsømmer:

Han står der i det lune hjørne og kigger på bilerne, men det går i stå for ham. Han kigger på stigen, på gavlen, men han gider ikke. Han kan ikke se en ende på det og går ind igen. Så holder han sig hellere helt væk. Så undgår han det lune hjørne. Han går den anden vej rundt om huset. Det er værdiløst. Det har kun været for at holde sig i gang. Det er det, han har haft at rive i. (s.115)

Tidligere var dette hjørne ellers et lyspunkt og et hyggeligt læ, men efter Almas død, har Møller indset at gøremålene ikke har haft værdi i sig selv, men kun i samspil med hans tidligere tilværelse. Det lune hjørne minder ham sandsynligvis om sit liv med Alma, og selvom der måske nok er tale om gode minder, forsøger han nu at negligere dem, da for megen kontakt med disse minder er for smertefuldt (Andreasen og Pedersen 2012: 66). Opholdet i det lune hjørne sammen med Flemming bliver skæbnesvangert, idet han som sagt afslører sig selv og fuldstændigt forfalder som menneske. Dermed bliver den smerte Møller forbandt med stedet yderligere forstærket og hyggen forlader uigenkaldeligt det lune hjørne.

Stedet synes ydermere ikke til at kunne klart defineres som hverken by og land. Der er tale om en form for afsides forstad med en enlig vej der ender blindt med kun to huse omgivet af marker. Hovedvejen og dermed udviklingen er blevet lagt udenom og vejen er blevet en blindgyde for både biler og mennesker. Fra dette guds- og moralforladte sted som hverken er det ene eller det andet, er det ikke muligt at undslippe. Møller og Britt er begge strandede som var de skibsbrudne på en øde ø – Britt kan ikke køre bil, så hun har ingen flugtmuligheder og Møller er efter et langt liv på stedet groet fast og forfalder sammen med huset. At det skulle være svært at slippe væk understreges yderligere af den række af graner Møller har plantet for at give læ, men som også fungerer som en barriere der for-

hindre udsyn til resten af verden, men også at samfundet kan se ind i virkeligheden på vejen, hvor der udøves hustruvold, børn får ar på sjælen, og en enkemand er ved at gå til grunde i sit eget skidt.

Novellen skitserer således ikke den typiske forstad med dens ordentlige villaveje, men heller ikke landlivet med afsidesliggende gårde. Stedet er midt i mellem og tegner et kaotisk portræt af livet i, hvad der kan fremstå som den yderste afkrog i Danmark. Der er endda 10 km til den nærmeste indkøbsmulighed efter Brugsen blev lukket og således maler Jørgensen et billede af livet i de yderste samfund. På nogle områder virker skildringen næste for voldsom til, at man synes det virkelighedsnært, men efter den sidste tids sager om børnemishandling, incest og nomadefamilier i udkanterne må man konstatere at virkeligheden overgår fiktionen. Denne skildring tegner således et billede af hvor grusomt livet kan være når det foregår i en af Danmarks yderste afkroge og alkoholisme, vold, misbrug og moralsk forfald er en del af det.

I forhold til den Nordjyske vinkling i dette speciale er det relevant at se nærmere på den opfattelse Jørgensen selv har med hensyn til at have baggrund i det nordjyske. I artiklen/interviewet ”På herrens mark med hver eneste sætning” af Rolf Sindø stilles Jørgensen netop dette spørgsmål og svarer:

Jeg tror, man kan sige, at det at komme fra sådan en yderkant er et privilegium, fordi det i høj grad aktualiserer det moderne menneskes opfattelse af verden, fordi der er på en eller anden måde længere til centrum, end hvis man havde baggrund i en dansk gennemsnitsby. Man kan også sige at Joyce digtede om Dublin, mens han befandt sig vagabonderende alle mulige steder i verden. Og det er den vagabonderer, jeg tænker på, når jeg siger, der er langt til centrum. Eksilet og vagabonderingen er et vilkår.

(Jørgensen hos Sindø 2003:28)

Hermed lægger Jørgensen sig i forlængelse af stedteoretikeren Lucy Lippard som i hendes bog *The Lure of the Local: Senses of Place in a Multicentered Society* (1997) giver udtryk for hendes positive stedsopfattelse, hvor det moderne menneske som en nomade knytter sig til mange forskellige steder, og når de flytter sig rundt tager de en del af erfaringerne fra disse steder med sig i bagagen (Mønster 2009: 367) Jørgensen virker i hvert fald til at tage nogle af provinslivets erfaringer med i sine tekster.

Trummerum og tomme pladser

[...] Britt har ikke kørekort, og når Flemming er af sted, kører Møller for hende. Hun parkerer børnene og ham i cafeteriaet, de får pølse, de hygger sig, mens hun handler ind. Han hjælper dem med servietten, med ketchuppen og de lange næser og små fingre. Drillerierne, når den ene har en ting. Så køber de et blad. (s.114)

Citatet ovenover er et godt eksempel på en af de tilsyneladende trivielle hverdagsskildringer, der præger Jørgensens novelle. Stilen er nøgtern, og formuleringerne er fuldstændig støvsuget for overflødige ord, i et forsøg på så enkelt så muligt at skildre den hverdag, som på samme vis er så begivenhedsmæssigt begrænset. Der er således tale om en fortællestil, hvor der skildres så virkelighedsnært så muligt, for at styrke det realistiske præg.

I ”Ståpik” er der desuden mange steder, hvor man som læser tvinges til at drage sine egne konklusioner, fordi novellen er fyldt med tomme pladser til dels forårsaget af, at der er et stærkt subjektivt perspektiv hos fortælleren. F.eks. kan man nævne Møllers komplicerede forhold til Britt, hvilket jeg kommer ind på i et efterfølgende afsnit, men også andre steder efterlades et tomrum her på side 116: ”De [børnene] har deres dunke med saftevand og han har sin kaffe. Det er populært med de der dunke. Med sugerør. Det er Britt, det er det norske, det klinger på en måde.” I denne passage virker det vitterligt som om, at der mangler en sætning der understreger skiftet fra, at der tales om børnene, til det nu handler om Britt. Som læser bliver man dermed opmærksom på sin egen rolle, da man tvinges til selv at skabe den manglende sammenhæng. Lidt længere nede på siden står der videre: ”De sidder der for åben dør med kaffen. Med flagermusenes dyk udenfor i haven. Et pindsvin. Eller hvad de tror er et pindsvin.” Her kommer en usikkerhed igen snigende, og ødelægger illusionen om idyl. Der er noget der er skjult ude i mørket og dets puslen forstyrre den forestillede fred. Som nævnt i teorien er det et typisk træk for hverdagsrealismen, at den bevæger sig inden for en minimalistisk diskurs, hvor der kan ligge meget skjult under overfladen. Der virker således til at ligge noget af et isbjerg af følelser og fortielser under overfladen i denne novelle, og der kan ikke sættes spørgsmålstegn ved det minimalistiske præg i skildringen. I det følgende sættes der dog spørgsmålstegn ved, om Jørgensen skriver hjemstavns litteratur.

Hjemstavn og opløsning

Man kan ifølge Marianne Ping Huang i *Danske Digtere i det 20. århundrede* (2000) ikke sige at Jørgensen er hjemstavnsdigter på trods af at motivverdenen i flere af hans tekster er iøjnefaldende jysk med kreaturhold, landbrugsmaskiner mm. Der er dog masser af provins i hans tekster "[...] i den forstand at synsvinklen skifter fra litterære centralværdier til udkanterne [...]" (465) For Jørgensen er landbokulturen, men også det mere moderne liv i provinsen, en tilværelseskamp som rækker ud over hjemstavnsrealismen: "og ind i et verdenssyn hvor jord væde og varme omsætter stof inden for et lukket kredsløb." (Ibid.) I dette stofskifte går menneskeligheden i opløsning og de landskaber som Jørgensen har overtaget fra de jyske digtere forvitres til der kun er skygger tilbage af fortidens heder, bakker og åer. I stedet er der nu kun en slimet pøl af menneskeligt armod i udkanten af en døende landsby.

I "Ståpik" virker de smukke landskaber, som vi kender fra hjemstavnsdigtningen til at være udenfor rækkevidde. Jørgensens projekt er et andet og mere dystert, hvilket måske retfærdiggør anvendelsen af det negative begreb udkantsdanmark i et forsøg på at karakterisere den provins han skildrer. I Novellen bringes læseren med ud i de yderste og mørkeste afkroge af landet, hvor en hver forestilling om landlig idyl og fællesskab er blevet fortrængt af virkelighedens groteske realiteter.

Virkelighedens groteske realiteter

Jørgensens virkelighed er altså langt fra rosenrød, men derimod præget af en realitet så brutal og direkte at den tangerer det groteske. Netop det groteske er ifølge den tidligere nævnte artikel af Rolf Sindø et typisk indslag i Jørgensens forfatterskab og anvendes også i denne fortælling. Dette ses f.eks. gennem den umenneskelige behandling af Britt, der som et andet dyr må ligge krop til lidt af hvert. Tendensen til "en kreaturliggørelse af menneskekroppen [...] ved bevidst uanstændige handlinger [...]" er også et af de træk som Sindø beskriver i artiklen (2003: 27).

I specialet af Andreasen og Pedersen konstateres det at Møllers erotiske betagelse af Britt aldrig bliver ført ud i livet, og at han kun kalder sig selv en gammel gris og gør sig seksuelle tanker om Britt, da han savner den intimitet og det nærvær, han havde med sin afdøde hustru (2012: 65). I teksten er der mange tomme pladser, men som det fremgår af foreliggende tolkning mener jeg ikke der er tvivl om at Møller har handlet på sine indskydelser. Man kan måske endda gå så vidt som til at antyde, at grunden til Møller ikke skri-

der ind overfor Flemmings voldelige overgreb er, at han bliver seksuelt ophidset af at hun får bank: ”Så kan hendes skrammer godt være med til at vække ham. Hendes røv. Maven. Den bæven om læben” (s.118) og han er af den opfattelse: ”At han så [også] skulle have adgang.”(ibid.) Her mener jeg, at der ikke er tvivl om, hvad der er Møller mener, at han skal have adgang til. Han virker til at betragte det som en slags udveksling af ydelser. En noget for noget ordning, hvor han som det fremgår at de afsluttende bemærkninger, tager sig godt betalt for sine tjenester som chauffør:

Så siger han, de også kan tage til vandet. Det er varmt nok til det. Det skulle være dejligt for børnene. Han siger, at en ene tjeneste er den anden værd. Da hun har ordnet køkkenet. Da hun har lavet stegte sild til dem. Stegte sild og persillesovs.

Han kan ikke lade hende være.

Han vil ikke gøre hende fortræd. (s.118)

Britt er som et stykke menneskeligt vraggods, der bliver kastet mellem to mænd der begge udnytter og mishandler hende. Dette en historie om to mænd, men det handler også om den stakkels kvinde der skal forsøge at leve sammen med dem på et sted, hvor der ikke er plads til eventyrenes til lykkelige slutninger, men nok til den slags ”happy ends” mænd får.

Hanne Højgaard Viemose: ”Haldbjerg – en hjemstavnsnovelle” (2012)

Hanne Højgaard Viemose (f.1977) er opvokset i Haldbjerg syd for Frederikshavn og er uddannet fra forfatterskolen i 2011. Inden dette læste hun i Århus, hvor hun på nuværende tidspunkt også er bosiddende. I september 2011 modtog forfatteren Munch Christensens debutantpris for romanen *Hannah*. Dette er en hårdkogt, skæv, skæg og gribende fortælling om backpackeren Anna, der er vokset op i Frederikshavn, men nu er på rejse eller flugt til Australien. Her arbejder hun under elendige forhold på en bananplantage, mens hun forsøger at genfinde sig selv. Denne roman trækkes der tråde til i analysen, da den på flere måder komplimenterer novellen og forfatterskabet generelt, men også fordi den indeholder mange selvbiografiske træk.

Novellen ”Haldbjerg – en hjemstavnsnovelle” som analysen tager udgangspunkt i, stammer fra antologien *Hjemveje -12 nordjyske forfattere fortæller* fra 2012. Samlingen består af 12 noveller af velkendte forfattere som Bent Haller og Bent Vinn Nielsen, men også af mere ukendte. Forfatterne er dog fælles om projektet, der beskrives som et forsøg på at skrive moderne hjemstavnsnoveller, der tager udgangspunkt i forfatternes nuværende eller tidligere lokalområder.³¹ Dette resulterer i, at en række ukendte steder sættes under lup og gives en plads i litteraturen. Således synes den arbejdsløse Jan, at: ”Der aldrig er nogen, der skriver om Moseby” i novellen af Janni Olesen med samme titel. Men det bliver der så med denne samling, der også tager læseren med til Frederikshavn, Uggerby, Vodskov, Børglum, Haldbjerg og mange andre steder i Nordjylland.

En udpræget soveby

Med udgangspunkt i en række scener eller erindringsbilleder fra fortælleren tegner novellen et portræt af den lille landsby Haldbjerg. Teksten er således bygget op i passager der omhandler forskellige stedbundne barndoms minder. Passagerne afbrydes dog af fortælleren, der korrigerer og supplerer sig selv med sin nuværende mere faktuelle viden om stedet, men også af den ordrette opslagstekst fra internetleksikaet Wikipedia, der inddrages i små bidder. Det er også en sådan opslagstekst – denne gang om hjemstavnen – der indleder novellen, og sætter gang i de tankestrømme hos fortælleren, der gengives nærmest direkte i teksten:

³¹ Dette fremgår af novellesamlingens omslag.

Hvis jeg skal sige noget om min hjemstavn, vil jeg som udgangspunkt slå den op på Wikipedia, der er noget, jeg har fra min far, altid at tage udgangspunkt i et leksi-kaopslag, han ville selvfølgelig ikke benytte sig af nettet, og slet ikke af Wikipedia, men sådan er der så meget vores generationer imellem. Det er i øvrigt hans skyld (hvis vi skal tale om skyld i den forbindelse), at jeg voksede op i Haldbjerg.

(Viemose 2012: 7)³²

Novellen er med sine syv sider meget kort, og den virker desuden nærmest fragmentarisk og tilfældig i sin opbygning. Alligevel tegner den et præcist portræt af stedet, idet der kan læses meget mellem linjerne i fortællerens beskrivelse, men også fordi erindringerne tegner et indre landskab for læseren. Beskrivelserne af bandekrigene i skovene, guldsandkassen, fodboldkampe, børnelokkere, lysegrøn kage med krymmel og ponyer reddet uden sadler, tegner et billede af hvad barndommen indebar af godt og skidt, når adressen var Haldbjerg.

En fraflytters bekendelser

Som det ses af det første citatet fortælles novellen af en meget eksplicit jeg-fortæller, der synes at være synonym med forfatteren. Distancen mellem de to instanser synes i hvert fald at være minimal, og novellen virker nærmest som et interview eller en samtale, hvor fortælleren præsenterer sin hjemstavn for modtagerne. Fortælleformen virker desuden uplanlagt og som en ucensureret tankestrøm. Fortælleren gør desuden læser meget bevidst om, at motivet eller begrundelsen for at hun skriver om hendes hjemegn er, at novellen er en bestillingsopgave. Opslagene er dermed også den igangsætter der udløser den række af associationer og erindringer hos forfatteren, som kommer til at tegne portrættet af den lille flække. Jeg-fortælleren kan dog ikke helt genkende sin barndomsby, og hun konstaterer at hun ”so far” er en smugle skuffet over beskrivelserne:

‘En soveby’ skriver de, oven i købet en ‘udpræget soveby’. Man ser det for sig, der sker ikke en skid, mere end 100 husstande er gået i hi, ingen biler eller cykler eller knallerter i gaderne, ingen børn i træerne i haverne, ingen fodboldspillere på fodboldbanen, ingen hundeluftere i bakkerne, ingen traktorer på markerne, ingen bander i skovene, ingen knallerter der jorder hakkede og borede op og ned af Haldbjergvejen.(s.8-9)

³² Fremadrettet skrives der i dette analyseafsnit kun sidetal, når der refereres til Viemoses ”Haldbjerg – En hjemstavnsnovelle”(2012)

På denne måde har fortælleren ved at konstatere, hvad der ikke er i byen (ifølge leksikaet) netop beskrevet, hvad der ifølge hende er. Hun går dog så lang som til at konstatere, at Haldbjerg ikke er en rigtig by: "[...] hverken soveby eller nogen som helst anden slags by, det er en samling huse i nogle bakker hvor der en overgang var en skole, men 'by' har der aldrig været i nærheden af stedet [...]" (s.9) Således skal det følgende afsnit forsøge at indkredse, hvilken type sted der så er tale om.

Motorvej, marker og morderens hus

Haldbjerg ligger i Vendsyssel og er en landsby med 344 indbyggere (2011), 7 kilometer syd for Frederikshavn og 8 kilometer nord for Sæby. Den ligger i Frederikshavn Kommune og hører til Region Nordjylland. (s.8)

Ovenstående citat er et udklip af et af de leksikaopslag der optræder i novellen. Denne meget præcise angivelse af stedet skaber en stærk realisme modus, og giver stedet en foreliggende fysisk substans. Som det fremgik af teorien skal der dog ifølge Niels Kayser Nielsen mere til for at gøre et sted beboeligt og til et hjemsted. Det kræver subjektive og emotionelle tilknytninger til stedet. Haldbjerg bliver dog til mere end bare et navn på et kort gennem fortællerens beskrivelser af stedet, som det ser ud i hendes erindringer, her vejen hjem fra skole, hvor drengbanden og kløpulveret venter:

Der var ingen vej udenom, det var den vej vi skulle, op ad Hybenvejen, et godt stykke langs hybenhækken, derfra op af trapperne, som egentlig ikke var rigtige trapper, men sveller fra den gamle Sæbybane, der var lagt ned over bakken som overdimensionerede trappetrin, og dér halvvejs oppe ved fru Tveds hæk, var guldsandkassen, et brud i bakken, hvor den orangegule jord kom til syne som et sår i landskabet. Nogle gange tissede jeg i bukserne på vej op ad trapperne. (s.10)

Gennem denne og mange tilsvarende beskrivelser i teksten, opnås den subjektive såvel som emotionelle tilknytning til stedet. Det vidner nemlig om indgående lokalkendskab, når der henvises både til navne på beboere og små kendetegn i landskabet. Naturbeskrivelsen er også bemærkelsesværdig ved at være så underspillet. Naturen virker på denne måde til at være et tomt vilkår, og den beskrives enkelt og nøgternt, selvom man flere steder i teksten fornemmer at landskaberne er maleriske. Der er derved markant forskel på den måde de to ovenstående citater beskriver Haldbjerg, men tilsammen tegner de et begyndende portræt af et hjemsted. Et andet element som fortælleren vægter højt i teksten, men som

også er interessant i forhold til om stedet kan betegnes som et hjemsted, er den løbende korrektion af Wikipediaskribentens oplysninger. Fortælleren gør meget ud af at anfægte og stille spørgsmålstejn ved beskrivelserne, og sætter selv spørgsmålstejn ved det givtige i at blive ved med at bruge opslagsteksten. Dette kan læses ud fra følgende passage side 12:

Wikipediaskribenten, hvis evner jeg måske i virkeligheden har betvivlet for meget til, at jeg burde fortsætte læsningen, fortsætter artiklen [...]

Umiddelbart tænker jeg at det går bedre for skribenten her (selvom der er en irriterende upræcision i bevægelsen fra soveby til landsby), i hvert fald er det rigtigt, at Pikkerbakken ligger et par kilometer nord for Haldbjerg [...]

Fortælleren har behov for at stedet anerkendes som mere end bare en soveby, og er derved kritisk overfor skribenten helt fra begyndelsen. Denne kritik kan dog også ses mindre som et personligt angreb på skribenten, og mere som en kritik af den faktuelle og objektivt registrerende facon som Haldbjerg beskrives via. I opslaget er der kun tale om en lokalitet, som ikke er i besiddelse af de stedlige kvaliteter, som fortælleren tillægger det. Stedet der for fortælleren rummer så mange minder har fortjent mere end den negative og kolde beskrivelse, og hun kræver at stedet får den behørig anerkendelse. Hermed anerkendes stedet, og der opstår en psykologisk relation til omgivelserne gennem beskrivelserne af de følelsesfulde oplevelser. Disse faktorer sammenkæder Yi-Fu Tuan også med hjemstedstilknytningen, og han uddyber at denne psykologiske relation både omfatter fortidserfaring og fremtidsforventninger.” (Tuan hos Nielsen 2012:72) Intet tyder imidlertid på at fortælleren har nogle forventninger til stedet i fremtiden. Tiden i fortælleren Haldbjerg har stået stille siden hun forlod landsbyen – det er som en tidskapsel eller boble som hun ikke ønsker sprunget. Der er dog visse elementer i beskrivelsen der tvinger fortælleren til at se nutiden i øjnene.

Fortælleren understreger interessant nok, at hendes erindringer eller kendskab til landsbyen går forud for opførelsen af motorvejen: ”Her må jeg indskyde at der ikke fandtes nogen motorvej i min barndom i 80’erne [...]” (s.8) Dette er interessant, da motorveje generelt betragtes som et transitsted uden sjæl, hvor der er svært for mennesker at knytte sig til sine omgivelser (Mønster 2009: 365). Derfor er det også vigtigt for fortælleren at understrege at motorvejen med dens negative fremmedgørelse og ubestemthed ikke er end del af hendes erindringslandskab. Fortælleren virker ikke til at mene at motorvejen er en positiv tilføjelse til lokalområdet, og dette kan skyldes, at vejen markerer en udvikling, som for-

tælleren måske helst vil være fri for at blive mindet om. Det kan være svært at holde liv i barndoms minderne når stederne ikke længere eksisterer, og motorvejen er netop bevis på at Haldbjerg ikke er hvad den var engang. Dette kan også være med til at understrege at det Haldbjerg der beskrives i teksten ikke er et faktisk sted, selvom fortælleren med egne ord forsøger at være faktuel og "[...] holde mig til det, jeg ved noget om, altså hvis jeg skal sige noget andet end det, der står i Wikipedia [...]"(s.8). Dette forhold mellem fiktion og fakta i sammenhæng med stedet, men også i forhold til andre elementer, ses der nærmere på i det følgende.

Wikipedia og virkelighed

Når man starter på at læse novellen tyder alt på, at der er tale om en biografisk fortælling. Viemose har selv boet i Haldbjerg i sine barndomsår, og derved kan det være autentiske erindringer, og fortælleren kan være lig med forfatteren. Umiddelbart ville denne analyse også have behandlet teksten som noget sådant, hvis ikke jeg var blevet bekendt med andre skønlitterære tekster af forfatteren. Meget tyder nemlig på, at legen med forholdet mellem fakta og fiktion er gennemgående stilistik træk ved Viemoses tekster.

I Viemoses anmelderroste debutroman *Hannah* leges der også med forholdet mellem fakta og fiktion. F.eks. bygger bogen på forfatterens egne rejseerfaringer, et antal fuldstændigt fiktive personer og indeholder autentiske billeder. Denne type roman som også kan kaldes en fiktive biografi, hvor læseren ikke nøjagtigt ved, hvad der er fiktion, og hvad der er fakta, er ifølge anmeldelsen i Kristelig Dagblad højst populær for tiden i både dansk og skandinavisk litteratur.³³ Dette er ikke kun en tendens der ses inden for litteraturen, for også inden for f.eks. tv-dokumentargenren der ellers skulle være indbegrebet af det faktuelle, sniger elementer fra fiktionen sig ind. Fakta og fiktionskoderne blandes bevidst for at skabe underholdende programmer.

Novellen spiller også på brugen af både fakta og fiktionskoder og blander dem sammen så der opstår en ny blandingsgenre: faktion kunne man måske kalde det, hvis ikke der i forvejen lå så mange betydninger koblet til dette begreb. Et godt eksempel er referencerne til det åbne Wikipedia, hvor alle kan skrive opslag. Disse opslag i et leksika burde være en faktakode, og dermed give novellen autenticitet, men ved at der ikke er nogen garanti for, at det der står i opslaget er korrekt, bliver det også upålideligt eller utroværdigt. Når opsla-

³³ <http://www.kristeligt-dagblad.dk/artikel/436461:Boganmeldelse--Med-eksistensen-i-rygsaekken>

get der danner grundlag for hele novellen er upålideligt, antydes det således, at hele novellen evt. kan være det.

De selvbiografiske elementer som novellen indeholder trækker dog i den modsatte retning. Viemose er meget åben overfor at hendes tekster rummer selvbiografiske træk. I artiklen ”Længes efter...” i Nordjyske udtaler hun følgende i forbindelse med udgivelsen af debutromanen:

Jeg har altid gerne ville være forfatter, men gik altid i stå, fordi jeg altid skrev noget, der ikke havde med mig at gøre. Først, da jeg opdagede, at folk kunne lide, hvad jeg skrev, når historien havde relation til mig selv, blev jeg klar over, at det var den retning, jeg skulle gå.³⁴

Viemose inddrager bevidst egne erfaringer – i novellens tilfælde barndomsminder, i sine ellers skønlitterære tekster, og disse erfaringer giver teksten en særlig dybde og grad af realitet. Hvad enten der så er tale om pure opspind, eller der virkelig var en kone på Rosengården, der altid havde en kage i bradepanden, så virker personerne levende i fortællingen, og det gør sammen med blandingen af fakta og fiktion teksten til nyskabende og spændende læsning.

Barndommens land

Som det første afsnit i denne analyse præciserede, er stedet Haldbjerg hvad man i dag vil kalde en soveby. Menneskene forlader området om morgenen for at tage på arbejde, og vender tilbage når de har fri. Viemose kaster dog med sin tekst lys over det ”hemmelige” liv der leves her. I de barndomsminder Viemose bruger til at tegne sit portræt af landsbyen er der nemlig tale om alt andet end en slumrende by. Her leves der, og livet er langt fra så kedeligt, som man ellers kunne forstille sig, når man bor i så lille et samfund. Dette kan dog også have noget at gøre med, at stedet betragtes ud fra et barns øjne og med et barns forudsætninger. Stedet rummer rigeligt med muligheder for børnene, der trives i dette slaraffenland af oplevelser og aktiviteter:

[...]og vi kunne ligge i et krat i timevis og holde øje med musvågernes færden til og fra reden, eller drive rundt i bakkerne med bue og pil og forsøge at få ram på en krage. Og så var der fodboldbanen [...] hvor man blev sat på et hold, også selv om man var tyk el-

³⁴ <http://nordjyske.dk/nyheder/laenges-efter---/c8c32591-9f2a-4912-bffe-b13d7d2d8e60/4/1513/#/>

ler lille eller langsom eller pige eller bare på besøg. Og der var ponyerne på Sønder Knuden[...] (s.10-11)

Børnene synes nærmest frie til at gøre hvad de har lyst til, og færdes også frit i og omkring landsbyen uden opsyn. På denne måde virker børnene til at være lige så frie som de Musvåger de iagttager helt ude hvor kragerne vender, hvis de da ikke bliver skudt.

Søgen efter frihed virker ligeledes til at være et gennemgående tema hos forfatteren, f.eks. i *Hannah*, hvor hovedpersonen flygter helt til den anden side af jorden for at forblive en fri fugl. Jagten på frihed træder også frem i novellen, da fortælleren synes at længes tilbage til barndommens landskaber, og den mere frie tilværelse som stedet i hendes erindring er ensbetydende med. Hermed forbindes Haldbjergs veje og marker der beskrives behersket og med sans for den realistiske form som noget uhyre lokalt, forbundet med noget mere alment menneskeligt: barndom, frihed og længsel. En længsel der udtrykkes gennem fortælleren der længes tilbage til en forsvundet tid, men også et forsvundet sted. Det Haldbjerg læser møder i novellen findes kun i forfatterens erindringer – virkelighedens landsby har udviklet og forandret sig. Dermed forsvinder følelsen af at have en sikker havn eller et kendt udgangspunkt, som man kan vende tilbage til, og det er også derfor, at det er så hårdt for fortælleren, at der er kommet en motorvej. Vejen er bevis for at livet går videre, og boblen med barndommens land for længst bristet.

Hjemlængsel

Af titlen på novellen fremgår det, at der er tale om en bestemt genre: hjemstavnsnovelle. Fremhævelsen af genren på denne meget eksplicite måde, giver dog grund til at undersøge den nærmere, da genrebetegnelser skaber bestemte forventninger hos læseren. Disse forventninger virker dog ikke til at blive indfriet i forhold til anvendelsen af novellebetegnelsen, idet det kan diskuteres om denne tekst overhoved kan karakteriseres som en novelle i klassisk forstand.³⁵ Handlingen er ikke bygget op omkring en begivenhed, der er intet tydeligt forløb med en begyndelse, midte og afslutning, og fortælleren virker ikke til at have overblik over det fortalte. Således er der snare tale om en form for kort prosa eller en meget modernistisk novelle som sprænger genreforventningerne. Dette er en tilgang til genren som er meget oppe i tiden og derved på ingen måde usandsynligt.

³⁵ Novellens genremæssige karakteristika defineres i *Den Blicherske novelle* (1965) hvori der tages teoretiske udgangspunkt for dette afsnit.

I forhold til hjemstavnsbegrebet er der ligeledes uregelmæssigheder at spore. Som det fremgik af teorien er et af kendetegnene ved hjemstavns litteraturen at hjemegnens natur, mennesker og miljø er forudsætningen for at fortælle dels stof og motiver i det fortalte. Dette virker til at være kriterier der gennem denne analyse og dens redegørelse for stedet alle er opfyldt. I denne novelle er der netop tale om en fortælling, der er skrevet ligeså meget fra et sindets og erindringens landskab, som der henvises til en bestemt fysisk lokalitet. Novellen adskiller sig dog alligevel fra tidligere tiders hjemstavns litteratur på grund af genren, men også fordi den ikke bygger på landbokulturen på samme vis. Knud Sørensen karakteriserer yderligere den nyere tids hjemstavnsdigtere i en artikel i Politiken:

»Det er rigtigt, at de udtrykker en trang til at gøre sig klart, hvor de egentlig kommer fra. Vi kan jo alle sammen godt føle os lidt forvirrede og rodløse i denne verden: Hvor begyndte det henne? Men det betyder ikke, at de går med en længsel om at flytte tilbage til den egn, de skildrer eller bruger i deres historier. Det er snarere udtryk for, at vi i dag gerne vil finde ud af, hvorfor vi er, som vi er.«

Sørensen virker altså til at være af den opfattelse, at de nye forfattere skriver om hjemstaven på en anden måde end hans egen generation, og generationerne før ham gjorde det. Hvor hjemstavns litteraturen traditionelt fremhæver det positive ved det hjemme man befinder sig i, er der i nyere litteratur snarere tale om en længsel tilbage mod det hjem man har forladt, og ikke har planer om at vende tilbage til. Derved bliver novellen en moderne kommentar til hjemstavnsdigtningen og det virker ikke som om, at forfatteren har planer om at skulle gense Haldbjerg eller flytte tilbage der til. Længslen mod barndommens steder er blevet en del af forudsætningen for teksten, men der er intet der tyder på at den bliver afbødet. Novellens sidste ord er således endnu et opslag der med sine nøgterne beskrivelser af geografien i området distancerer, og afslutter novellen uforløst. Om Viemose nogensinde vender tilbage til Nordjylland efter hendes eksil i København og nu Århus, er på samme måde uvist. Slutningen ligger åben.

Sammendrag og perspektivering

I det følgende kapitel sættes der via en række opsamlende og perspektiverende afsnit fokus på nogle af de afgørende problematikker der omhandler provinsen, men også Nordjyllands betydning som et særligt sted, og et unikt udgangspunkt for litteraturen anskueliggøres. Kapitlet indledes dog med at samle op på analysen med en sammenstilling af de fire noveller med fokus på stilen, stedet og tematikken.

Nordlige noveller og tunge temaer

Efter at have analyseret de fire noveller er det blevet tydeligt, at teksterne har mange fællestræk, men også at de på mange måder afviger fra hinanden. Der er f.eks. langt fra den lune hjemlige sprog tone i ”Manden på gården” til den kølige og afstandstagende beskrivelse i ”Ståpik”. Der er ligeledes stor forskel på hvordan personer tegnes, men også i de tematiske træk er der forskelle. F.eks. beskæftiger alle novellerne sig med hjemlængsel og udlængsel, men med meget forskelligt udfald for de portrætterede personer. ”Haldbjerg – en Hjemstavnsnovelle” synes dog på flere områder – bl.a. stilistisk og kompositionsmæssigt – at skille sig markant ud fra de øvrige noveller, hvilket kan hænge sammen med at denne tekst måske burde betegnes som kort prosa jf. den tidligere genrediskussion.

En lighed ved novellerne er selvfølgelig den centrale plads stedet har, men også i forhold til fortællerinstansen og tematikken er der mange sammenfald. I det følgende sættes der nærmere fokus på både de tidligere omtalte forskelle og sammenfald i et forsøg på at samle op på de vigtigste pointer fra analysen.

Råzoner og randområder

Novellerne har det tilfælles, at skildringerne af livet bliver beskrevet på en meget direkte og usminket måde. Der bliver ikke lagt fingre imellem og livets realiteter får lov til at være så barske – ja endda så groteske som de nogen gange er. Når kvinderne bliver mishandlet bliver deres skrammer ikke dækket til, en hudløs røv gengives som en hudløs røv og begge dele er der ikke noget udsædvanligt i. Undtagelsen for denne tendens er måske Viemoses novelle, men dette skyldes formentlig at handling her tager udgangspunkt i en forholdsvis uskyldig barneverden, hvor det værste der kan ske, er at man bliver taget i at stjæle en roe,

eller at man får buksevand på vej hjem fra skole. Set med barneøjne er der tale om det værste man har fantasi til at forestille sig, og børnene i novellen har som der står i novellen:

[...] altid på fornemmelsen, at der var meget på spil, ligesom i BT og Ekstrabladet, der lå på de fleste af de haldbjerske køkkenborde ved siden af kaffemaskinen. Det var liv og død, vold og sex, selvfølgelig ikke så meget af det sidste for os, men et par bollelege blev det alligevel til, og så var der dengang, børnelokkeren kørte rundt i bakkerne [...]

(Viemose 2012:11)

Der er altså tale om de samme barske realiteter bare i en lidt anden målestok. Det samlede indtryk at novelleantologien er ifølge anmeldelsen i weekendavisen også et andet, da novellerne: "[...] danner et mentalt atlas, som efterlader en fornemmelse af noget rå og brutalt."³⁶ Umiddelbart kan den barske virkelighed måske også være svær at få øje på i "Manden på gården", men når man tænker nærmere efter rummer også denne skildring af livet på landet en brutal dimension. Niels opgiver sin fremtidsdrøm og en mulig kærlighed, i forsøget på at redde en bedrift som ingen fremtidsudsigter har. Niels fremtidsudsigter kan dermed ikke blive ret meget mere trøstesløse. Konflikterne bliver bare ikke særlig tydelige, fordi Niels' protester er så begrænsede. Hermed virker det som om det barske, rå og brutale er træk, som er typiske for provinslitteraturen.

Indre og ydre landskaber

Der er også interessant kort at sammenstille de steder som novellerne tager udgangspunkt i, og sammenligne de landskaber hvor de placerer sig. "Manden på gården" og "Fiseprut" udspiller sig således ude i det åbne landskab, og i sidstnævnte udspiller hele handlingen – såvel som fortælleperioden – sig endda under åben himmel. Placeringen af handlingen i så naturnære omgivelser vidner om en stærk forbundenhed mellem personer og landskabet. Som bønder er det essentielt at opretholde forbindelsen mellem menneske, jord og landskab. Dette kontaktbehov er også omtalt i analysen af "Manden på gården" i sammenhæng med Knud Sørensens betegnelse den indre bonde. Denne forbindelse er intakt hos personer i de to først udgivne noveller, men den er imidlertid svær at opretholde uden den daglige kontakt til jorden og landskabet, og noget tyder derfor på, at personer kommer til

³⁶ <http://www.weekendavisen.dk/bog/find/0?page=166>

at mangle den i fremtiden hvis Bakkegården går fallit, og den unge man vælger et andet erhverv end landbruget. Historien om at alle mennesker har en indre bonde med den styrke og de værdier som traditionelt hørte til på landet er en positiv fortælling. Spørgsmålet er bare hvad der vil ske med personerne i novellerne – men også virkelighedens individer – hvis vi teknologisk og kulturelt kommer så langt væk fra landet, at vi mister kontakten til den indre bonde? Dette kan kun fremtiden dog vise.

Vimoses novelle foregår inde i en landsby og i udkanten af den. Denne lokalitet – men også den mere landlige ovenfor må siges at være typiske stedlige udgangspunkter i provinslitteraturen. Børnene har en tæt kontakt til deres vante omgivelser, og virker nærmest til at kender deres nærverden så godt som deres egne bukselommer. Hermed bliver beskrivelsen af det stedlige udgangspunkt meget nuanceret, og giver en autenticitet til det fortalte.

I ”Ståpik” tager handlingen udgangspunkt i et sted, som hverken er det ene eller det andet. Der er tale om et randområde af byen eller en form for identitetsløst ingenmandsland mellem markerne og bebyggelsen, som supplerer den dystre handling til fulde. Placeringen af handlingen og personerne i et sådant afgrænset lokalmiljø, skaber lukkede universer, og gør det muligt at undersøge nogle grundlæggende menneskelige eksistentielle og sociale vilkår. Via et yderst lokalt sted, som der er tale om i ”Ståpik”, men også i de andre noveller, bliver det således muligt at sætte ord på noget alment menneskelig som f.eks. familiesammenhold, frigørelse, sorg og barndom, men også store drømme og længsler.

Liv, længsler og landbokultur

Når man ser nærmere på de tematiske træk er der som sagt både forskelle og ligheder at fokusere på i novellerne. Novellernes personer er f.eks. på meget forskellige steder i deres liv, og således skildrer novellerne samlet alle faser i et menneskeliv lige fra barndom til alderdom. Provinslitteraturen virker altså ikke til specifikt at være bundet sammen med en bestemt fase i livet, men danner derimod afsæt for fortællinger om alle livsstadier.

Det er imidlertid interessant at se nærmere på forfatterens livssituationer. Som beskrevet i indledningen er det forskelligt hvorvidt forfatterne stadig bor i Nordjylland, men de har dog alle boet andre steder. Derved har de det tilfælles med tidligere forfattere som Johan Skjoldborg og Thøger Larsen, at de fortæller om det at være fra landet, men ikke er det længere. Denne type skildring fortsætter således helt op i moderne tid med forfattere

som netop Knud Sørensen og Jens Smærup Sørensen som nulevende eksempler. Det særlige ved udgangspunktet er, at forfatterne fortæller om en kultur de selv er rundet af, men som er gået tabt. De har bevidstheden om landbokulturen med sig men de har så at sige forladt den. Ifølge Johannes Nørregaard Frandsen er netop dette tab dog en nødvendighed for ellers kunne de ikke beskrive som de gør:

»Smærup Sørensen kunne bogstaveligt talt ikke have skrevet 'Mærkedage', hvis han havde valgt at sidde på traktoren derhjemme. Det er fraflytterne, der har det overblik, distancen giver. De har fortalt historien om det moderne Danmarks tilblivelse.«³⁷

Lidt anderledes forholder det sig med den yngste forfatter Hanne Højgaard Viemose, som ikke har det samme landlige udgangspunkt som de øvrige forfattere. I Viemoses novelle søges der dog også tilbage til en tabt tilværelsesform – her er der bare tale om længsel mod et mere universalt stade nemlig barndommen.

Således er der i alle novellerne en længsel at spore. I "Manden på gården" længes Jens efter at alting var så enkelt som før i tiden, og ønsker det så stærkt, at han selv fjerner sig fra nutiden. I "Fiseprut" længes den unge mand så stærkt efter at blive en del af voksenlivet, at han arbejder sig selv ud i en så overophedet tilstand at han begynder at se synner. I "Ståpik" længes Møller tilbage til dengang han havde sin kone, og livet var mere meningsfuldt, og endelig kommer længslen i "Haldbjerg – en hjemstavnsnovelle" til udtryk ved, at fortælleren længes tilbage til stedet, hvor hendes enkle barndomsliv udfoldede sig. Personerne i novellerne er således enige om at længes efter noget, og hermed knyttes de sammen af noget alment menneskeligt. I denne sammenhæng er det imidlertid påfaldende, at længslerne i højere grad knytter sig til steder end f.eks. personer. Jens ønsker at gården skal forblive som den var, og på samme måde ønsker fortælleren i "Haldbjerg - en hjemstavnsnovelle" ikke at hendes barndomssted skal forandres. Den unge mand i "Fiseprut" længes ud efter ukendte steder, og endelig er der Møller som umiddelbart synes at længes efter sin afdøde kone, men spørgsmålet er, om det han i virkeligheden længes efter, ikke er deres tidligere så trygge tilværelse i huset. Længslen efter de betydningsbærende og autentiske steder er altså allestedsnærværende.

³⁷ <http://politiken.dk/kultur/ECE1018822/dansk-landbrug-er-vores-faelles-fortaelling/>

Rødder, rodløshed og fødder

Ud fra de ovenstående analyser er det blevet tydeligt, at der er tale om nogle meget forskelligartede steder, selvom de geografisk er så tæt på hinanden. Fysisk er der ganske vist kort afstand imellem dem, men i tid og udtryk er der en verden til forskel. Derfor sættes der i det følgende fokus på den tidslige og mentalitetshistoriske udvikling som novellerne vidner om i et forsøg på at sætte teksterne ind i et litterært udviklingsperspektiv.

”Manden på gården” er som den først udgivne tekst og fremstår typisk modernistisk med en skildring af den knirkende, og til tider høje tærskel mellem det agrare og det moderne samfund, hvilket må siges at være et gennemgående tema i dansk litteratur. Kendetegnende er det ligeledes at der stadig finder en interaktion sted mellem det nye og det gamle, hvilket ses i at sønnen vender hjem til den gamle gård og den livsstil der følger med, på trods af at han havde forestillet sig en anden og mere tidssvarende fremtid i byen. I Sørensens novelle findes der desuden stadig rester af den landbokultur, som i generationer har præget livet på landet. Det er også åbenbart at denne står til forfald ligesom landbruget generelt, hvilket f.eks. ses i den manglende fællesskabsfølelse på egnen. I ”Fiseprut” skildres der på samme måde et landbosamfund, men her har en postmoderne tankegang gjort sit indtog, hvilket også afspejles i brugen af de stilistiske træk og den fabulerende realisme. Novellen lægger op til at den unge mand bryder med sin nuværende tilværelse, og fører sin udlængsel ud i livet. Han er med andre ord ikke bange for at kappe de rødder, som sønnen i ”Manden på gården” ikke turde røre. Et opbrud er på vej i novellen, men også i det landbrug som den unge mand kender.

I de to senest udgivne noveller føres læser ind i supermoderniteten. Dette sker dog på meget forskellig vis i forhold til skildringen af stedet. I ”Ståpik” mødes læser af den rodløse, ensomme og tomme tilværelse som Møller lever på et sted, der helt har mistet sin tidligere forbindelse til fortiden. ”Historiens og eksistensens relationer og dybdeperspektiv har trange kår, og der udbredes ikke-steder der ikke appellerer til forankring (Mønster 2009:366). Således konstaterer Mønster med baggrund i den franske antropolog og etnolog Marc Augé, for hvem supermoderniteten kendetegnet ved stedløshed. Dette er også en karakteristika ved stedet, der kan genkendes i Jørgensens novelle, som er kendetegnet ved dens udkantssteder som hverken er land eller by, og derved mangler noget til at udfylde det tomrum som tabet af landbokulturen har efterladt. I ”Haldbjerg – en hjemstavnsnovelle” er landbokulturen på samme måde fraværende, men i barndomsminderne findes der dog sta-

dig roemarker og hjemmegående bondekoner, der altid har en kage i bradepanden. Dog skærer motorvejen med dens uniforme uendelighed gennem det nuværende landskab, og skaber et tomt rum i det ellers – for fortælleren – følelsesbetonede sted. En mere positiv supermodernistisk stedsopfattelse virker dog til at præge denne novelle. Derfor virker det også relevant at fremhæve Lucy Lippards begreb ”multicenteredness” fra hendes omtalte bog. Begrebet refererer til at nutidens mennesker ofte indgår i en flerhed af steder, som det påvirkes af, og selv er med til at omforme (Mønster 2009: 367). Fortælleren i ”Haldbjerg – en hjemstavnsnovelle” er et typisk eksempel på det moderne menneske, som ikke lever hele sit liv på det samme sted. Derved forlader man mange steder i løbet af sin tilværelse, men det er ikke ensbetydende med, at der opstår en rodløshed. Rødderne hører fortidens mennesker til – nutidens mennesker er som en nomade i højere grad kendetegnet ved deres fødder konstaterer Johannes Nørregaard Frandsen i sin artikel ”Snork city blues – parcelhuse og forstad som central periferi” (2006). Man kan altså have sine fødder og dermed sin forankring til betydningsstederne flere steder på en gang.

Som det er blevet tydelig ud fra det ovenstående, illustrerer novellerne en mentalitetshistorisk udvikling. Mentalitet er dog som det blev konstateret i teorien svær at sætte ord på, da det snarer er et spørgsmål om følelser end fakta. Det der dog kan konstateres er, at en kulturform i løbet af nogle få årtier er gået tabt og det næsten hen i ubemærkethed, hvis man spørger Knud Sørensen. Sørensen har dog – i kraft af sit virke som forfatter – gjort sit for, at landbokulturen ikke skal forsvinde fuldstændigt. De noveller som specialet bygger på vil på samme måde være med til at belyse og bevare mindet om kulturformen så fremtidige generationer også har en chance for at stifte bekendtskab med den, og genopleve dens tilbagetog. Udviklingen løb fra landbokulturen, men litteraturen kan heldigvis bevare den for eftertiden.

Provinsen – mellem det globale og lokale

Som det blev synligt allerede i det andet kapitel, hvor der blev redegjort for provinsen, behøver det lokale og det globale ikke at stå i modsætning til hinanden, såvel som det ikke nødvendigvis kalder på en følelse af ubetydelighed og mindreværd når man skriver fra provinsens yderste provins. Dette skyldes ifølge Mønster i hendes omtalte artikel at man som menneske i supermoderniteten er i stand til at integrere både med sin nærverden og den globale verden. Provinslitteraturens problematikker – f.eks. beskrivelsen af landbokulturens opløsning i Knud Sørensens forfatterskab – skaber som Frandsen konstaterer det en forbindelse til den øvrige verden:

Knud Sørensens kunstneriske og kulturformidlende arbejde med landbokulturen fører ham således fra det lokale til det generelle og globale, for bondens erfaringsverden er på en række afgørende punkter de samme overalt på kloden.

(Frandsen 2000:112)

Frandsen kalder efterfølgende denne erfaringsverden for en særlig sproglig kode, som knytter sig til den særlige bondekultur, som ikke er bundet af landegrænser. Gennem analysen af Smærup Sørensens ”Fiseprut” bliver en internationale bevidsthed også tydeligt, gennem brugen af den sydamerikanske fabulerende realisme i novellen. Disse elementer kan som sagt bruges i en dansk sammenhæng, da vilkårene for bønderne i 50érnes Danmark meget var de samme som de er i Sydamerika i dag. Den fabulerende realisme giver novellen en international tone på trods af at den foregår på så lokalt betonet et sted.

Forbindelsen mellem det lokale og globale er interessant at betragte, da det vidner om, at provinslitteraturen uanset hvilken udkant i verden den stammer fra, skildrer nogle alment menneskelige problematikker og vilkår. De stedlige udgangspunkter for litteraturen giver en stærk forankring som er nødvendig, hvis man som menneske ønsker at undgå den rodløshed, som også synes at præge moderniteten. Globaliseringen har ligeledes været med til at ændre på vores opfattelse af stedet med fremkomsten af ikke-steder og den uniformering, som finder sted når eksempelvis internationale kædebutikker dukker frem i landskaberne over hele verden, og dermed svækker vores tilhørsforhold. Dette kan være en af grundene til at hjemstavnlitteraturen der netop skildrer det særlige unikke sted står så stærkt. Redaktøren bag novellesamlingen *Hjemveje -12 nordjyske forfattere fortæller* Glenn Ringtved udtaler sig om dette i en artikel i Nordjyske:

Da jeg begyndte på projektet, opdagede jeg, at det med "hjemstavn" er en trend. Jeg googledede ordet hjemstavn og opdagede, at jeg ikke er original, siger Glenn Ringtved med et grin. Han forstår dog godt, at trenden er stærk. I en globaliseret verden, hvor befolkningerne udsættes for en stadig kraftigere centrifuge, der trækker mod storbyer og andre såkaldte centre, kommer der en modbølge. – Jo mere folk føler sig marginaliseret, jo mere brug har man for fortællinger om sig selv. Der er en opblussen af jagten på hjemstavn. Der er en søgen efter identitet.³⁸

I novellerne kan man opleve denne søgen efter tilhørsforhold og velkendte landskaber. Landskaber kan dog være mere end bare fysiske omgivelser. De er også scener for sindet og vores sansende bevidsthed. Hjemstavnlitteraturen har gennem historien knyttet sig til forskellige perioder, og noget tyder på nutiden kan karakteriseres som en sådan litterær periode. Denne påstand som fremførtes i teorien understøttes yderligere af at mennesket tilsyneladende har et forstærket behov for tilhørighed når et århundrede nærmer sig sin afslutning. Når verden føles truende opnår hjemstavnlitteraturen øget aktualitet. Hjemstavnen skaber et stedligt udgangspunkt og dermed et ståsted for menneskene i nutidens virkelighed. Globaliseringen og udvekslingen af litterært stof skaber muligheder for nye relationsformer og for dannelsen af nye former for steder. Faren er dog ifølge mønster, at det lokale og stedsspecifikke forsvinder (Mønster 2009: 368). Skildringerne af de lokale steder i hjemstavns og provinslitteraturen bevarer dem dog for bestandigt, og således eksisterer der stadig roemarken i Danmark – i hvert fald i vores kollektive erindring.

Således burde provinslitteraturen have en central rolle i nutidig litteraturforskning. I Anne-Marie Mais nye litteraturhistorie som netop tager udgangspunkt i stedet belyses dog hverken forstaden, udkanterne eller provinsen generelt. I stedet tager det sidste bind *Hvor litteraturen finde sted – Moderne tider* udgangspunkt i bladhuset, metropolen og internettet som periodens vigtigste litteratursteder. Dermed ser Mai på udviklingen i et meget overordnet og globalt perspektiv, hvor der ikke blive plads til de mere lokale litteratursteder. På begge sider af årtusindskiftet virker de mange anmelderroste udkantsskildringer ellers til at tegne en tydelig tendens. Kritikken af Mai er – hvis man læser Louise Mønsters anmeldelse i tidsskriftet *Kritik* også berettiget, idet provinsen i en nutidig stedlig sammenhæng kun-

³⁸ <http://nordjyske.dk/nyheder/jagten-paa-hjemstavn/7be26d01-dbe1-4cd0-8639-33580075e697/4/1513>

ne have givet: ”lejlighed til at belyse mange relevante forfatterskaber og perspektivrige tekster.” (Mønster 2012: 5) Dette mener jeg også, at specialet her har fået godt udbytte ud af at gøre.

Regionen nord for det meste

I kapitlet om Nordjylland blev en række kendemærker, som præger Nordjylland og litteraturen herfra synlige. Som eksempler herpå kan nævnes den litteraturhistoriske forankring, den unikke natur og den særlige mentalitet. I det følgende ses der nærmere på disse elementer, og om de er blevet tydelige gennem analyserne af novellerne.

Nordjylland har historisk set en stærk placering i dansk litteratur. Det folkelige genembrud tog sit udgangspunkt her, og efterfølgende har skildringerne af landbokulturens opløsning indtaget en central placering i det nordjyske landskab. På sammen måde som en ny generation ved indgangen af det 20. århundrede stod klar til at fortælle om deres danmarksbillede og skildre deres erfaringer, står endnu en generation nu klar til at fortælle om deres tid ved indgangen til det 21. århundrede. Hvorvidt man om hundrede år vil se tilbage på forfatterskaber som Jens Smærup Sørensen og Jussi Adler Olsen med sammen beundring som man i dag deler for Jeppe Aakjær må tiden dog vise. Tilfælles har de dog deres nordjyske udgangspunkt.

Særligt for Nordjylland er også naturen, og det tætte forhold som nordjyderne har til den. Regionen indeholder nogle unikke landskaber og natursteder, og som Mønster konstaterer det i sin tidligere omtalte artikel bliver litteraturen unægtelig præget af omgivelserne det sted den er forfattet:

Da det for mennesket er meget fundamentalt at forstå sig i relation til bestemte steder, er det oplagt at digterne har været optaget af relationen mellem mennesket og omverdenen og har beskrevet og reflekteret over dette forhold i deres værker. Ikke mindre oplagt er det dog også, at forholdet har ændret sig i takt med, at omgivelserne har ændret sig.

(Mønster 2009:370)

Lokaliteterne har således indflydelse på det skrevne, og giver noget særligt til litteraturen. Skagen har sit særligt lys, Limfjorden sit altid foranderlige udseende, Vesterhavet sin dualitet mellem rå naturkraft og blikstille eftertænksomhed, og endelig er hele regionen om-

sluttet af den høje blå himmel. I provinslitteraturen og dermed de analyserede noveller, er denne natur dog aldrig besjælet, men synes derimod nærmere at være noget nøgternt tilstedeværende og i sig selv et tomt vilkår. I ”Haldbjerg – en hjemstavnsnovelle” sammenlignes sandgrave jordnært med sår i landskabet, og den unge mand i ”Fiseprut” står måske nok og falder hen i staver over udsigten ned mod fjorden, men det beskrives ikke ved hjælp af metaforer, enderim eller andre stilistiske figurer. Fjorden og den maleriske udsigt er for drengen selvfølgeligheder, og bliver i teksten beskrevet sådant. Den beherskede stilistiske sans for lokaliteternes særpræg herunder geografien, natur og lyset er hermed med til at bevare det nordjyske lokalpræg.

Dette lokalpræg bliver dog også tydeligt når man sætter fokus på den mentalitet der kommer til udtryk i novellerne. I Sørensens novelle fornemmer man særligt tydeligt den lune tone og ordknaphed som er nogle af de særlige nordjyske karakteristika. I Viemoses novelle er det dog snarere en ligefremhed og direkte facon som giver et nordjysk præg. I novellerne er der dog ingen form for dialekt at spore, hvilket måske kan hænge sammen med dialekternes generelle tilbagetog. Jeppe Aakjærs udgivelser på nordjysk dialekt fra 1902 virker dermed ikke til at blive genoptaget, for i nutiden synes dialekterne hvis de overhovedet findes, til at være henvist til den talte form i f.eks. sange og daglig tale.

Nordjylland lyder når regionen portrætteres med den smukke natur som indgangsvinkel, således som det ideelle turistmål, og det er også i Nordjylland, at der statistisk set er flest solskinstimer i Danmark. Der er dog en mere grå og almindelig side af landsdelen, og den bliver synliggjort i ”Ståpik”. Visne graner, blinde veje og golde marker tegner et andet portræt, og betegnelsen udkantsdanmark virker overraskende rammende. Landskabet bruges som en form for underlægningsmusik for handlingen, og derfor ville det heller ikke være passende med skildringer af en smuk solnedgang, mens en kvinde får tæsk på den anden side af vejen. Det skæve landkort kommer således til udtryk i den litteratur der er blevet analyseret. Sørensens og Smærup Sørensens noveller indeholder ikke umiddelbart spor af udkantsproblematikken, men i Viemoses og særligt i Jørgensens novelle fornemmer man tydeligt den negative tone. Her er det skæve danmarkskort er en realitet, og i fremtiden virker den nationale udvikling ikke just til at gå de yderste provinsers vej. De fjerneste dele af Danmark er præget af hjerneflugt, butiksdød, forladte rønner og arbejdsløshed. Som Niels Hausgaard konstaterer, er det dog næppe geografien, der afgør hvad der er udkant, for så ligger hovedstaden i den alleryderste udkant målt fra Danmarks centrum:

”Vi lever i en tid, hvor centralismen i stigende grad truer vores ellers udmærkede samfund. Set med mine øjne er det vores ubetinget alvorligste trussel. Finanskrisen og indvandring er vand ved siden af. Det er bl.a. i centralismens hellige (men aldrig udtalte) navn, at udtryk som udkantsdanmark og den rådne banan opstår og bliver accepteret. Danmark bliver stadig mere skævt, og det er trist – også for dem, der bor i Lemmingedanmarck.”³⁹

Udkantsproblematikken skal her på fladerebet dog ikke have lov til at stjæle hele billedet, for som det flere steder i specialet er blevet antydnet, er al den negative omtale af landsdelen med til at få bolden til at rulle så den negative udvikling fortsætter. Selvfølgelig skal man ikke gøre sig blind overfor at udviklingen i landsdelen går den forkerte vej, men i stedet prøve på at fokusere på de positive ting, der kan komme fra landsdelen, som resten af Danmark kan få glæde af. Herpå er den moderne nordjyske provinslitteratur et glimrende eksempel.

³⁹ <http://www.information.dk/299986>

Konklusion

Stedsfremstillingen giver forfatterskaber og tekster ny facinationskraft og åbner læsemuligheder. Stedet gør på den måde meget ved litteraturen og læsningen, men litteratur og læsning gør også meget ved stedet: Litteraturen gør stedet synligt, skaber trædesten til fortiden, giver blik på verden og åbner en sti fra verden ind i værket.

(Mai 2012: 59)

Som det fremgår af citatet er det interessant at beskæftige sig med stedet i litteraturen, hvilket gerne skulle være blevet tydeligt via dette speciale. Den stedlige forankring giver en særligt autenticitet og dybde til litteraturen, men stedet får ligeledes meget den anden vej. De steder som tegnes i litteraturen bevares for eftertiden, og tilsammen danner skildringerne en mosaik af signalement, indtryk og erfaringer der smelter sammen, og bliver til et mentalt atlas over stedet.

Herved er det interessant at se nærmere på om det er menneskene der skaber stedet eller stedet skaber menneskene? Som det fremgik af teorien betragtes stedet i dette speciale ud fra et fænomenologisk afsæt og derved som menneskeskabt, da et sted først bliver til, idet man som mennesker sætter sig i forbindelse med det. Stedet er en subjektivt størrelse, men via litteraturen bliver det muligt at opleve steder på samme måde som andre tidligere har gjort det. Det er imidlertid ud fra redegørelse for den nordjyske mentalitet og analysen af novellerne blevet synligt, at mennesker som lever på bestemte lokaliteter også bindes sammen af dem, og præges af deres omgivelser. Således virker der til at være tale om en gensidig påvirkning mellem mennesker og steder.

At valget netop er faldet på den nordjyske litteratur som udgangspunkt for det dette speciale skyldes ikke kun den opmærksomhed og anerkendende vind som forfatterne i øjeblikket synes at have i ryggen, men hænger sammen med min egen tilknytning til regionen. Som vaskeægte nordjyde banker mit hjerte for landsdelen, og ydermere giver det at beskæftige sig med litteratur som foregår på steder man selv har oplevet eller kender til en særlig oplevelse – en slags genkendelsens glæde i læsningen. Når man læser om folket, fjorden og jorden opstår der en lyst til at nynne H. C. Andersen "I Danmark er jeg født" for her i disse noveller har jeg virkelig hjemme – her fra min egen verden også går.

Men hvad er det i den nordjyske provinslitteratur der skaber den store popularitet? Provinslitteraturen skildrer en hverdag som de fleste mennesker har rødder i, og denne

genkendelighed skaber glæde i læsningen. Danskerne virker desuden til at have et nostalgisk forhold til landbokulturen, og da den nordjyske provinslitteratur ofte tager udgangspunkt i netop en skildring af denne skabes en betydelig interesse. Provinslitteraturen skaber også muligheder for at skildre nogle alment menneskelige forhold. F.eks. skabes et særligt spændingsfelt når personer placeres i små lukkede lokalmiljøer som de nordjyske. Der opstår en mulighed for at belyse nogle grundlæggende eksistentielle og sociale konflikter samt kulturelle brydningsmønstre, gennem de sammenstød der unægtelig vil opstå mellem individ og kollektiv.

I indledningen blev der stillet spørgsmålstejn ved, om de nordjyske forfattere får noget særligt i tilgift gennem deres stedlige forankring, eller om det bare er et tilfælde at en så stor gruppe af dygtige skribenter stammer fra et så relativt menneskefattigt område af landet? Som det er blevet synligt gennem specialet er der i Nordjylland en stærk litterær tradition, som giver nutidens forfattere et imponerende fundament at bygge videre på. Desuden giver det måske nye forfattere gåpåmod at fortidens store navne i f.eks. det folkelige genembrud netop var folkelige og dermed ikke nødvendigvis var litterater. Når de på så fremragende vis var i stand til at sætte ord på liv, levned og landskab, hvorfor skulle det så ikke være muligt for andre at gøre det samme? Dette har de så gjort lige siden og intet tyder på, at strømmen af succesfulde forfattere tørre ud lige foreløbig.

Det stedlige udgangspunkt som de nordjyske forfattere er i besiddelse giver dog et unikt afsæt for det fortalte. Nordjylland er et enestående sted, der giver noget særligt til litteraturen, og derfor har regionen fortjent at blive sat på det litterære landkort som et særligt geografisk og kulturhistorisk sted og ikke blot en udkant. Derfor er det også præcis hvad man kan se på forsiden af dette speciale, hvor flere generationer af forfattere udgør det litterære landkort som er Nordjylland.

Noget der også er blevet synligt er det, at stedet i litteraturen først bliver til, når forfatteren stiller sig midt i det, og levendegør det for læseren.: ”Et hvert skrift bærer spor af det sted eller de steder hvor den er blevet til, og enhver skrift indeholder en påkaldelse af dette sted eller disse steder” som Dan Ringgaard skriver det i bogen *Stedsans* (2010: 11). Derfor må jeg her på falderebet hellere stedfæste dette speciale, som er blevet til i et typisk 70’er parcelhus i udkanten af Aalborg, som måske nok ligger i udkanten af Danmark – men midt i Nordjylland.

Epilog

Stedet er blevet fundet, trofæet hængt op til skue og nu er det så tid til den afsluttende parade, hvor der gøres status over udbyttet. Det har været en spændende jagt, som har budt på både store naturoplevelser, lærerige begivenheder og uforudsete forhindringer – men også et stort udbytte. Den Nordjyske litteratur har vist sig at indeholde de unikke steder som jeg havde forstillet mig, og det er derfor med en dyb tilfredshed at jagten blæses af.

Nu hvor Nephew og Vesterhavet blæste specialet i gang med moderne rock, er det vist passende at den afsluttende fanfare bliver noget mere traditionelt. Sproget i teksten på denne sang er dog langt fra afdæmpet, for når Thøger Larsen indfanger Nordjylland i ”Danmark, nu blunder den lyse nat” (1914), er det med fuld musik:

Danmark, nu blunder den lyse nat
bag ved din seng, når du sover.
Gøgen kukker i skov og krat.
Vesterhavet og Kattegat
synger, imens det dugger,
sagte som sang ved vugger.

Pigernes latter og lyse hår
leg, som får aldrig ende,
øjnene blå som vand i vår
mildt om et evigt Danmark spår
sol over grønne sletter
lykke og lyse nætter.

Abstract

Analyzing the setting of a text is a well-known approach to literature, but so far not many have based their analysis on the terminology of *space* and *place*. However this master's thesis will approach literature by especially looking at the place, as it is defined by the Chinese Philosopher, author and Emeritus Professor of Geography at UW-Madison Yi-Fu Tuan among others. Tuan points out that space is more abstract than place, and that what begins as an undifferentiated space, becomes place as we endow it with value (Tuan 1977: 6). Place is a thing which we share a relationship with, and place in this master is characterized by focusing on the province and more specifically one of the most solitary parts of Denmark: Northern Jutland.

Northern Jutland is a periphery of Denmark, and in the media it is mostly portrayed with negative characteristics, as a place where no god comes from. As a contradiction to this the literary landscape in the region is blooming, and bestsellers by the bucket load are based in the provincial settings. But what has attributed to this development? Is there something special about the region that generates creativity?

While using the prior mentioned as a foundation, this master will investigate how the places of Northern Jutland are portrayed in four short stories written by Knud Sørensen, Jens Smærup Sørensen, Hans Otto Jørgensen and Hanne Højbjerg Viemose. By looking at these four short stories I will investigate how the realistic mood in provincial everyday life is portrayed by the authors. In the same breath, I will investigate how the themes of the texts underline the characteristics of the place. Finally the texts will be placed in a historic context so that lines may be drawn to the Danish literal history.

Finally the conclusion draws together the threads of the analysis and discussions in order to clarify the terminations of the master. Northern Jutland is a special place with its own characteristics both in reality and in the fictional short stories, which have been the subjects of this study. Here landscape is more than just a physical location – it is also a place of the mind as Northern Jutland generates internal landscapes as well as external in fiction.

Litteraturliste

Primær litteratur:

Jørgensen, Hans Otto: ”Ståpik” I: *Mænd – Noveller og Skitser*, Lindhardt og Ringhof, 2000

Sørensen, Jens Smærup: ”Fiseprut” I: *Af ord - Arbejdslivshistorier*, Samleren, 1998

Sørensen, Knud: ”Manden på gården” I: *Rundt omkring*, Samleren, 1993

Viemose, Hanne Højgaard: ”Haldbjerg – en hjemstavnsnovelle” I: *Hjemveje -12 nordjyske forfattere fortæller*, Bagland, 2012

Sekundærlitteratur:

Baggesen, Søren: *Den blicherske novelle*, Odense Universitetsforlag, 1965

Casey, Edward S.: *The Fate of Place*, University of California Press, 1997

Cresswell, Tim (2004): *Place: A Short Introduction*, Blackwell Publishing, 2005

Lippard, Lucy: *The Lure of the Local: Senses of Place in a Multicentered society*, The New press, 1997

Mai, Anne-Marie: *Hvor litteraturen finder sted: bidrag til dansk litteraturs historie* Bind 1-3(2011), Gyldendal, 2010

Nørregård-Nielsens, Hans Edvard: *Limfjorden - Steder og Stemmer* (bind 1+2), Gyldendal, 2011.

Ringgaard, Dan: *Stedssans*, Århus Universitetsforlag, 2010

Rørth, Charlotte og Borberg, Lars mfl. (red.): *Kraftværker: 18 nordjyske forfattere fortæller*, Nordjyske Medier A/S, 2011 (Interviewbog)

Sørensen, Knud: *Digterne omkring Limfjorden – En rundtur til stederne*, Gyldendal,

Tuan, Yi-Fu: *Space and place. The Perspective of Experience*, (1977)

Tuan, Yi-Fu: *Topophilia. A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values*. Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, 1974

Artikler:

Agger, Gunhild: "Det genkendelige og det imaginære og tv-dramatik fra provinsen" I: *Kulturo - Tidsskrift for moderne litteratur*, årg. 12, nr. 23, 2006, s. 45-53

Andersen, Frits: "Breve – fortryllelse og forvandling hos Jens Smærup Sørensen og Hans Otto Jørgensen", I: Østergaard, Anders (red.): *Vandmærker – Nærlæsninger af ny dansk litteratur*, Dansk lærerforening, 1999, s. 309-343

Andersen, Jørn Erslev: "Kanter, heder og asfalt - jagten på de litterære provinser" I: *Kulturo - Tidsskrift for moderne kultur* - årg. 12, nr. 23, 2006, s. 2-10

Casey, Edward S. (1996): "Hvordan man kommer fra rummet til stedet på ganske kort tid" I: Anne-Marie Mai & Dan Ringgaard (red.): *Sted*, Aarhus Universitetsforlag, 2010, s. 83-128

Frandsen, Johannes Nørregaard: "Udkant og Magi – Provins i dansk prosalitteratur i 1980'erne" I: *Den Centrale periferi – Litteratur- og kulturkritik*, Hovedland, 1994 s. 38-72

Frandsen, Johannes Nørregaard: "Steder i virkeligheden", I: *Steder i stykker: en verden i Kvols: fortællinger, digte, essays*, Hovedland, 1998, s.48-61

Frandsen, Johannes Nørregaard: "Knud Sørensen", I: *Danske digtere i det 20. århundrede*, bind 3, Gads Forlag, 2000, s. 107-115

Frandsen, Johannes Nørregaard: "Snork city blues – parcelhuse og forstad som central periferi " I: *Sørensen og Zerleng (red.): Kultur uden centre*, Klim, 2006

Frandsen, Johannes Nørregaard: "Erindringens steder og Mærkedage. Fra Jeppe Aakjær til Jens Smærup Sørensen", I: *På sporet af den tabte tid – tid sted og hjemstavn i det moderne samfund*, Museum Sønderjylland, 2012, s. 20-37

Furdal, Kim: Jensens fornemmelse for hjemstavns historie I: *På sporet af den tabte tid – tid sted og hjemstavn i det moderne samfund*, Museum Sønderjylland, 2012, s. 116-193

Gemzøe, Anker: "Limfjordens forfattere", in press, 2012

Huang, Marianne Ping: "Hans Otto Jørgensen" I: *Danske digtere i det 20. århundrede*, bind 3, Gads Forlag, 2000, s.455-460

Ipsen, Max: "Tummerum – om hverdagsskildringen i nyere litteratur" I: Iversen, Stefan m.fl. (red.): *Om som om. Realisme i teori og nyere kunst*, Akademisk Forlag, 2002

Iser, Wolfgang: ”Tekstens appelstruktur” I: Olsen, Michel & Kelstrup: *Værk og læser. En antologi om receptionsforskning*, Borgen/Basis, 1996

Johannessen, Oddbjørn: ”En struktur der åbner”, I: *Steder i stykker: en verden i Kvols: fortællinger, digte, essays*, 1998, Hovedland s.118-124

Knudsen, Britta Timm: ”Fænomenologi og topofili. Filosofisk-poetologiske overvejelser over kroppen,billedet, stedet og teksten” I: *Passage*, 1999. s. 78-88

Mai, Anne-Marie: ”Hvad litteraturen gør ved stedet”, I: *På sporet af den tabte tid – tid sted og hjemstavn i det moderne samfund*, Museum Sønderjylland, 2012, s.40-61

Mønster, Louise: ”At finde sted – En introduktion til stedsbegrebet og dets litterære potentiale”, I: *Edda* nr. 4, 2009, s.357-373

Mønster, Louise: ”Her finder litteraturen sted” I: *Kritik*, nr. 205, oktober 2012 (Anmeldelse af Mais litteraturhistorie)

Nexø, Tue Andersen: ”Vidnesbyrd fra velfærdsstaten. Ny dansk litteratur og den sociale virkelighed” I: *Kritik* nr. 191. 2009

Nielsen, Niels Kaiser: ”Hjemstedets betydning i det moderne samfund – kritik af kulturkonstruktivismen” I: *På sporet af den tabte tid – tid sted og hjemstavn i det moderne samfund*, Museum Sønderjylland, 2012, s. 62-81

Sindø, Rolf: ”På herrens mark med hver eneste sætning – Hans Otto Jørgensen (1996)” I: *Hybrider – Fra traditionsbevidsthed til radikaliserede litterære udtryk*, Syddansk Universitetsforlag, 2003 s.27-37

Stounbjerg, Per: ”Om tilforladelighed og underliggørelse – om realismen” I: Iversen, Stefan m.fl. (red.): *Om som om. Realisme i teori og nyere kunst*, Akademisk Forlag, 2002

Svendsen, Erik: ”Jens Smærup Sørensen”, I: *Danske digtere i det 20. århundrede*, bind 3, Gads Forlag, 2000, s. 187-197

Online avisartikler:

<http://www.weekendavisen.dk/bog/find/0?page=166>

<http://politiken.dk/kultur/ECE1071602/gamle-dialekter-bliver-mobbet-ud/>

<http://politiken.dk/kultur/ECE1022788/bondekulturen-er-under-afvikling/>

<http://politiken.dk/kultur/ECE1018822/dansk-landbrug-er-vores-faelles-fortaelling/>

http://politiken.dk/kultur/boger/interview_boger/ECE1019606/82-aarig-bondedigter-saadan-ligger-landet/

<http://nordjyske.dk/nyheder/jagten-paa-hjemstavn/7be26d01-dbe1-4cd0-8639-33580075e697/4/1513>

<http://nordjyske.dk/nyheder/laenges-efter----/c8c32591-9f2a-4912-bffe-b13d7d2d8e60/4/1513#/>

<http://www.kristeligt-dagblad.dk/artikel/436461:Boganmeldelse--Med-eksistensen-i-rygsaekken>

<http://www.information.dk/36359>

<http://www.information.dk/138011>

<http://www.information.dk/299986>

<http://www.e-pages.dk/visitnordjylland/43/fullpdf/full50cf50010f3cb.pdf>

Skønlitteratur:

Andersen, Hans Christian (1859): "Reise i Nordjylland 1859", I: *Jyske skildringer*, 1980, Forum s.25-37

Guldager, Katrine Marie: "København". *Noveller*. Gyldendal, 2004

Jensen, Johannes V: "Ved Livets Bred" (1928) I: *Jyske skildringer*, 1980, Forum s.127-136

Sørensen, Jens Smærup: *Noveller*, Samleren, 2002

Viemose, Hanne Højgaard: *Hannah*, Gyldendal, 2011

Specialer:

Christensen, Louise Theilmand: *Det provinsielle rum i nyere dansk litteratur*, Aalborg Universitet 2009

Andreasen, Ellen Beck og Pedersen Pernille Bach: *Når Litteraturen finder sted i det provinsielle Danmark – et speciale om forstadslitteratur efter årtusindskiftet*, Aalborg Universitet, 2012

Sange:

Larsen, Thøger: Danmark nu blunder den lyse nat, 1914, Musik af Oluf Ring 1922

Nephew: Hjertestarter, fra albummet Hjertestarter 2012

Aakjær, Jeppe: Ole sad på en knold og sang, *Ad Hedestier*, 1899

Opslagsværker:

Dansk Litteraturs Historie Gyldendal, 2006, bind 3

Dansk Litteratur Historie Gyldendal, 1964, bind 4

Denstoredanske.dk

Ordnnet.dk

Internetadresser:

www.skm.dk/tal_statistik/skatter_og Afgifter/4740.html

www.dr.dk/Tema/banan/index.htm

<http://www.gyldendal.dk/knud-soerensen>

http://www.skm.dk/tal_statistik/skatter_og Afgifter/4740.html

<http://www.regioner.dk/Om+Regionerne/Statistik+ny.aspx>

Bilag

Som bilag findes de fire noveller, der udgør primærlitteraturen for specialet anført i følgende rækkefølge:

Knud Sørensen: "Manden på gården" fra *Rundt omkring* 1993

Jens Smærup Sørensen: "Fiseprut" fra *Af ord* 1999

Hans Otto Jørgensen: "Ståpik" fra *Mænd* 2000

Hanne Højgaard Viemose: "Haldbjerg – en hjemstavnsnovelle" fra *Hjemveje – 12 nordjyske forfattere fortæller* 2012